

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»
Факультет економіки та менеджменту
Кафедра управління і фінансово-економічної безпеки

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

О.Ю. Попова

(підпис)

« ____ » _____ 2021 р.

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
освітнього ступеня «магістр»

на тему: «Фінансово-економічна безпека як складова фінансово-економічного розвитку регіону»

Виконала студентка II курсу, групи ФЕБзм-19

Спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Освітньо-професійна програма підготовки «Фінансово-економічна безпека»

КОХ Юлії Ігорівни

Керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри УФЕБ

Катранжи Л. Л.

(підпис)

Рецензент: заступник начальника управління –
начальник відділу регіональних фінансових
ресурсів управління розвитку реального сектору
економіки ДЕ ДОДА

Волошина М. О.

(підпис)

Нормоконтролер: к.е.н., доцент, доцент кафедри УФЕБ

Антоненко В. М.

« ____ » _____ 2021 р.

(підпис)

*Засвідчую, що у цій кваліфікаційній роботі немає
запозичень з праць інших авторів без відповідних
посилань.*

Студент

(підпис)

Покровськ – 2021 р.

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

Факультет економіки та менеджменту

Кафедра управління і фінансово-економічної безпеки

Освітній ступінь «магістр»

Спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Освітньо-професійна програма підготовки «Фінансово-економічна безпека»

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Завідувач кафедри

О.Ю. Попова

(підпис)

«_____» _____ 2021 р.

**ЗАВДАННЯ
НА ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ**

Кох Юлії Ігорівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проекту (роботи) «Фінансово-економічна безпека як складова фінансово-економічного розвитку регіону»

Керівник проекту (роботи) Катранжи Леонід Леонідович, к.е.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджені наказом від «12» лютого 2021 року № 80

2. Строк подання студентом проекту (роботи) 11 травня 2021 року.

3. Вихідні дані до проекту (роботи): аналітичні матеріали департаменту економіки Донецької обласної державної адміністрації (макроекономічні показники реального сектору економіки Донецької області), законодавчі та інші нормативно-правові акти з питань державної політики у сфері соціально-економічного розвитку.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): теоретичні аспекти сутності поняття «фінансово-економічна безпека» та механізму забезпечення його складників, оцінка рівня фінансово-економічної безпеки з урахування правового режиму проведення антитерористичної операції та введення операції Об'єднаних сил на території Донецької області, аналіз стану секторів економіки, тенденцій соціально-економічного розвитку.

5. Перелік графічного матеріалу (з точною вказівкою обов'язкових креслень): рисунки, таблиці.

6. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
1	Катранжи Л. Л., доцент кафедри УФЕБ		
2	Катранжи Л. Л., доцент кафедри УФЕБ		
3	Катранжи Л. Л., доцент кафедри УФЕБ		
Нормо-контроль	Антоненко В. М., доцент кафедри УФЕБ		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи	Строки виконання етапів роботи	Примітка
1	Дослідження сутності, місця та ролі фінансово-економічної безпеки в системі національної безпеки держави, механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону		
2	Систематизація загроз фінансово-економічної безпеки держави та регіону, оцінка рівня складових фінансово-економічної безпеки держави, аналіз макроекономічних показників секторів та газузей економіки регіону, визначення рівня фінансово-економічної безпеки регіону з урахуванням правового режиму проведення антитерористичної операції та введення операції Об'єднаних сил на території Донецької області		
3	Розробка основних стратегічних напрямків підвищення рівня фінансово-економічної безпеки задля забезпечення сталого фінансово-економічного розвитку держави та регіону		
4	Оформлення кваліфікаційної роботи		
5	Підготовка кваліфікаційної роботи до захисту		

Студент

(підпис)

Кох Ю. І.
(прізвище та ініціали)

Керівник проекту (роботи)

(підпис)

Катранжи Л. Л.
(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Кох Ю.І. Фінансово-економічна безпека як складова фінансово-економічного розвитку регіону / Випускна кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» (освітньо-професійна програма «Фінансово-економічна безпека»). – ДВНЗ ДонНТУ, Покровськ, 2021.

В роботі досліджено фінансово-економічну безпеку держави та Донецької області через макроекономічні показники реального сектору економіки з урахуванням впливу антитерористичної операції та продовженням операції Об'єднаних сил на території регіону. На підставі показників здійснено розрахунки та сформовано динаміку індикаторів кожного елемента фінансової безпеки, виявлено ключові загрози. Проведено аналіз стану секторів економіки регіону. Наведено стратегічні тенденції соціально-економічного розвитку. Сформульовано низку рекомендацій щодо сприяння реінтеграції регіону до економічного простору України та продовження процесу відбудови, зокрема промислового комплексу, на постконфліктній території з метою недопущення перетворення на депресивний. Визначено роль регіону в посиленні та забезпеченні національної конкурентоспроможності країни в міжнародних економічних зносинах.

Ключові слова: фінансово-економічна безпека, загрози фінансово-економічній безпеці держави, конкурентоспроможність, порогові значення, регіон, соціально-економічний розвиток, індекс глобалізації, економіка, стратегія, економічний розвиток, операція Об'єднаних сил, державна економічна політика, валовий регіональний продукт, валовий внутрішній продукт, соціально-економічні показники.

Список публікацій здобувача

1. Кох Ю. І. Макроекономічні показники Донецької області як головні індикатори фінансово-економічної безпеки регіону. Фінансова політика України: можливості та обмеження в умовах глобальних економічних шоків:

матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 бер. 2021 р.). Київ : КНЕУ (електронне видання), 2021. С. 48-50.

2. Кох Ю. І. Фінансова безпека регіону як стратегічна складова забезпечення національної економічної безпеки. Актуальні проблеми теорії менеджменту, маркетингу та фінансів: наукові ідеї та механізми реалізації: матеріали Всеукр. наук. конф. (м. Покровськ, 12-13 трав. 2021 р.). Покровськ : ДонНТУ (електронне видання), 2021.

ANNOTATION

Kokh J.I. Financial and economic security as a component of financial and economic development of the region / Graduation qualifying work for obtaining an educational degree «master» in the specialty 072 «Finance, banking and insurance» (educational and professional program «Financial and economic security»). - DonNTU, Pokrovsk, 2021.

The author analyzes the financial and economic security of the government and Donetsk region through macroeconomic indicators of the real sector of the economy, taking into account the impact of the anti-terrorist operation and the continuation of the Joint Forces operation in the region. Based on the figures, the article presents the calculations and dynamics of indicators for each element of financial security, and identifies key threats as well. It gives a detailed analysis of the condition of the sectors of the region's economy. The paper also contains strategic tendencies of socio-economic development. The author gives a number of recommendations to promote the reintegration of the region into the economic space of Ukraine and to continue the process of reconstruction, including the industrial complex, in the post-conflict area in order to prevent the transformation into a depressed one. This article describes the role of the region in strengthening and ensuring the national competitiveness of the country in international economic relations.

Keywords: financial and economic security, threats to the financial and economic security of the state, competitiveness, threshold values, region socio-economic development, globalization index, economy, strategy, economic development, Joint Forces Operation, state economic policy, gross regional product, gross domestic product, socio-economic indicators.

List of publisher publications

1. Kokh J. I. Macroeconomic indicators of Donetsk region as the main indicators of financial and economic security of the region. Financial policy in Ukraine: opportunities and limitations under the global economic shocks: collection of Scientific Papers. International scientific conference. (Kyiv, march 25, 2021). Kyiv :

KNEU, 2021. P. 48-50.

2. Kokh J. I. Financial security of the region as a strategic component of ensuring national economic security. Actual problems of the theory of management, marketing and finance: scientific ideas and mechanisms of realization: collection of Scientific Papers. National scientific Conference. (Pokrovsk, may 12-13, 2021). Pokrovsk : DonNTU, 2021.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	9
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В РЕГІОНАЛЬНОМУ ВИМІРІ	15
1.1 Сутність поняття «фінансово-економічна безпека», її роль та місце в системі національної безпеки держави.....	15
1.2 Механізм забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону.....	28
1.3 Законодавче та нормативно-правове регулювання сфери фінансово- економічної безпеки.....	41
Висновки до розділу 1	48
РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА РІВНЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ	51
2.1 Класифікація та систематизація внутрішніх та зовнішніх загроз фінансово- економічної безпеки держави та регіону	51
2.2 Індикатори фінансово-економічної безпеки держави.....	55
2.3 Макроекономічні показники як головні індикатори фінансово-економічної безпеки регіону: вплив правового режиму проведення антитерористичної операції та введення операції Об'єднаних сил на території Донецької області	79
2.4 Аналіз стану секторів та галузей економіки регіону, тенденції соціально- економічного розвитку	88
Висновки до розділу 2	107
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	110
3.1 Структурна політика як напрям зміцнення фінансово-економічного безпеки регіону.....	110
3.2 Використання переваг глобалізаційних процесів у забезпеченні фінансово- економічної безпеки і сталого економічного розвитку: регіональний вимір	125
Висновки до розділу 3	139
ВИСНОВКИ.....	141

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	150
ДОДАТОК А. Заява.....	163
ДОДАТОК Б. Перелік зауважень щодо оформлення випускної кваліфікаційної роботи	164
ДОДАТОК В. Організаційно-управлінський механізм забезпечення фінансово-економічної безпеки.....	165
ДОДАТОК Г. Валовий регіональний продукт за період 2004-2019 років	166
ДОДАТОК Ґ. Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) без ПДВ та акцизу за період 2015-2020 років.....	167
ДОДАТОК Д. Регіональні обсяги зовнішньої торгівлі товарами за період 2010-2019 роки	168
ДОДАТОК.Є Капітальні інвестиції за період 2010-2019 роки.....	170
ДОДАТОК Е. Динаміка макроекономічних показників Донецької області за період 2013-2020 років.....	171
ДОДАТОК Ж. Ключові чинники, що впливали на динаміку валового регіонального продукту Донецької області протягом 2019-2020 років	173
ДОДАТОК З. Фінансування головними розпорядниками бюджетних коштів окремих загальнодержавних програм та заходів по Донецькій області за рахунок коштів Державного бюджету за 2020 рік.....	174
ДОДАТОК И. SWOT-аналіз.....	175
ДОДАТОК Ї. Дерево стратегічних, оперативних цілей та завдань до 2027 року	178
ДОДАТОК Й. Матриця порівняльних переваг, викликів і ризиків	179
ДОДАТОК К. Підсумки роботи реального сектору економіки Донецької області у 2020 році.....	180

ВСТУП

Для кожної держави протягом усього його історичного розвитку головним завданням є збереження і захист національних економічних інтересів. Така мета – це необхідність, що надає умови для стабільного розвитку країни, гарантії для забезпечення високого рівня життя свого населення, що є одним з найважливіших національних пріоритетів.

Важливою складовою системи національної безпеки країни є економічна безпека як основа заможності нації. Категорія «економічна безпека» містить в собі «фінансову безпеку», а тому її можна розглядати як і окремий самостійний вид, так і в сукупності – «фінансово-економічна безпека». Для забезпечення фінансово-економічної безпеки важливо відстежувати і оцінювати рівень загроз, динаміку індикаторів кожного елемента фінансової безпеки. Аналіз діяльності фінансово-економічної безпеки регіону відіграє важливу роль в її забезпеченні, оскільки розглядається як один із базових параметрів при розробці заходів спрямованих на оптимізацію національного розвитку країни [1].

Фінансово-економічна безпека держави є основоположною складовою системи національної безпеки, забезпечує захист національних інтересів, виступає безпосередньою умовою дотримання та реалізації національних інтересів відносно забезпечення фінансування, доходів та витрат [2, с. 351].

Фінансово-економічна безпека – одна з визначальних складових державотворчого процесу в умовах глобалізованого світу. Закономірності конвергенції й інтеграції економічних систем окремих держав та їх груп є об'єктивними та неминучими, а надто з початком інтенсивної діджиталізації транскордонного капіталообігу, формуванням та зміцненням глобальних платіжних систем, проникненням взаємних кредитних зобов'язань до найглибших підвалин міждержавних і міжнародних відносин [3, с. 184].

В умовах подолання наслідків світової фінансово-економічної кризи суттєво зростає актуальність проблеми забезпечення економічної безпеки держави, яка є одним з найважливіших національних пріоритетів, гарантом

державної незалежності, умовою економічного розвитку й зростання добробуту громадян.

Економічна безпека країни охоплює визначальні сфери життєдіяльності й розвитку людини, суспільства, держави і природи. Зневажання станом фінансово-економічної безпеки може спричинити негативні наслідків: занепад секторів економіки, банкрутства підприємств і, зрештою, підриву системи життєзабезпечення держави з подальшою загрозою для її суверенітету.

Належний рівень фінансово-економічної безпеки досягається здійсненням єдиної державної політики, підкріпленої системою скоординованих заходів, адекватних внутрішнім та зовнішнім загрозам.

Незалежно від різноманітності поглядів та визначень на поняття «фінансово-економічна безпека», не може бути сумнівів щодо необхідності її включення в економічну життєздатності нашого суспільства. Без ресурсів і капіталу немає виробництва та підприємництва. Без бізнесу немає прибутку, без прибутку немає робочих місць. Також без діяльності немає податків, немає військового потенціалу тощо.

Уряд повинен моніторити та аналізувати систему фінансово-економічної безпеки України, яка стане двигуном розвитку і використання потенціалу країни, політичних, економічних, військових, ідеологічних можливостей держави для досягнення життєво важливих економічних інтересів держави на національному та світовому рівнях [4, с. 182].

Враховуючи важливу роль фінансів у функціонуванні економіки країни, особливої актуальності набувають питання забезпечення фінансово-економічної безпеки та ефективного управління нею. Досліджуючи питання фінансово-економічної безпеки, необхідно першочергово розкрити зміст даного поняття. Варто визначитися зі складниками безпеки та їх взаємодії між собою.

Внаслідок військової агресії на сході вже зараз Україна має постконфліктні території, а в майбутньому при поновленні контролю над всією своєю територією таких територій стане ще більше і розробка напрямів соціально-

економічного розвитку постраждалого регіону є необхідною умовою для мінімізації втрат та найшвидшого відновлення.

Перед Україною постає нагальна необхідність розробити цілісний організаційно-економічний механізм структурної політики, що функціонуватиме на базі взаємоузгоджених і взаємодоповнюючих принципів й охоплюватиме широкий набір регуляторного інструментарію впливу на галузево-секторальні співвідношення у вітчизняній економіці [5 с. 102-103; 6 с. 34].

Вдала реалізація стратегічних цілей дозволить у майбутньому застосовувати обрані інструменти до відбудови господарства нині непідконтрольних територій і сприяти їх поступовій реінтеграції до соціально-економічного простору України. Такі завдання стають особливо актуальними у зв'язку із необхідністю побудови нових відносин із нинішніми окупованими територіями.

Можна зазначити, що одним із головних чинників, що формує потужну державу, є економіка та ресурси, які вона продукує. Процеси глобалізації, що охопили світ, несуть як позитивні, так і негативні зміни з точки зору безпеки. Посилення національної конкурентоспроможності, нарощування людського капіталу, розширення високотехнологічного виробництва є досить дієвими напрямками стратегії економічної безпеки. Кризові явища, що відбуваються в економіці України, не дають змогу державі належним чином реалізовувати функції безпеки, до того ж процеси глобалізації додають нові ускладнені умови співіснування.

Вчасне врахування зовнішніх та внутрішніх загроз, дієві заходи економічної політики, стратегічне бачення власних переваг та можливостей дозволить системі державного управління та регулювання успішно адаптувати національну економіку до негативного впливу глобалізації та сформувати власну модель економічної безпеки.

Метою даної випускної кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних положень та формування рекомендацій щодо підвищення рівня

фінансово-економічної безпеки на основі оцінки макроекономічних показників реального сектору економіки держави та регіону як індикаторів соціально-економічного розвитку, зокрема в умовах правового режиму проведення антитерористичної операції та введення операції Об'єднаних сил на території Донецької області.

Завдання дипломної роботи:

розкрити зміст і сутність поняття «фінансово-економічної безпеки»;

виявити та класифікувати внутрішні та зовнішні загрози;

проаналізувати динаміку індикаторів складових частин фінансово-економічної безпеки регіону;

визначити рівень фінансово-економічної безпеки регіону з огляду на реальний сектор економіки, його стан у період правового режиму проведення антитерористичної операції та введення операції Об'єднаних сил на території Донецької області;

розробити та обґрунтувати основні стратегічні напрямки підвищення рівня фінансово-економічної безпеки задля забезпечення сталого фінансово-економічного розвитку регіону, держави в цілому;

визначити роль Донецької області у забезпеченні національної економіки та місце держави в міжнародних економічних зносинах, рейтингу світової конкурентоспроможності.

Об'єкт дослідження – система фінансово-економічної безпеки держави та регіону.

Предмет дослідження – реальний сектор економіки (регіональні фінансові ресурси).

Теоретико-методологічною основою дослідження є застосування діалектичних принципів і методів наукового пізнання, системний підхід до дослідження загроз безпеці і механізмів забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених та практиків, сучасні концепції та висновки в яких висвітлено проблеми формування фінансово-економічної безпеки.

Для досягнення поставленої мети і вирішення завдань у дослідженні використано загальноприйняті методи та прийоми: історичний і абстрактнологічний (дослідження економічної безпеки, реального сектора економіки, основних передумов формування); монографічний (для встановлення економічної сутності понять «фінансово-економічна безпека», «фінансово-економічна безпека держави та регіону»; аналізу та синтезу (визначення предмета, об'єкта дослідження та виявлення факторів впливу на шляхи формування фінансово-економічної безпеки); розрахунково-конструктивний (дослідження стану регіональних фінансових ресурсів в співставленні з державними); економетричного моделювання (виявлення впливу загроз та факторів на формування фінансово-економічної безпеки); графічний (відображення динаміки змін окремих економічних та фінансових показників); системного підходу (дослідження напрямів забезпечення фінансово-економічної безпеки).

Питання фінансово-економічної безпеки досліджувати вітчизняні та зарубіжні науковці, в своїх роботах багато уваги приділяли такі вчені, як Повзун Д. І., Бондаренко О.О., Береза І.В., Власюк О. С., Лузан Ю.Я., Плєскач В.Л., Кириченко О.А., Трухан О.Л., Кокнаєва М.О., Іващенко О.В., Четверіков П.М., Варналій З.С., Трухан О.Л., Васильців Т.Г., Столбова В.Ф., Шлемко В. Т., С. Кульпівський, Ольшанська О.В., Кокнаєв М.О., Мойсеєнко І.П., Полевик Г.М., Бригінець О. О., З. Варналій, Коваленко М.А., Пастернак-Таранушенко Г. А., Мартинюк В.П., Мойсеєнко К.Є., О.О. Гудзовата, Кулінська А.В., Кузенко О.Л., Мєлих О.Ю., Антонюк В.П., Беззубко Л.В., Власюк О.С., Горбулін В.П., Ісмаїлов Е., Лібанова Е.М., Ляшенко В.І., Ляшенко О.М., Музаффарлі Н., Новіков О.Ф., Пирожков С.І., Попов Г.Ю., Точонов І.В., Згуровський М.З., Панкратов Н.Д., Новикова О.Ф., Амоша О.І., Лібанова Е.М., З. Борисенко, Г. Филюк, О. Костусєєва, Т. Щєрбакова, В. Лагутін, В. Аллен, Г. Вуд, Ш. Бланкарт, Г. Костєр, Дж. Хейкер, Ф. Рем, М. Шлєзінгер, П. Друкєр, І. Ансофф, Ф. Котлєр, Ф. Гаєк, М. Портєр та ін.

Економічна безпека регіону – це можливість і здатність економіки регіону поетапно покращувати якість життя населення на рівні загальноприйнятих стандартів, протистояти впливу внутрішніх і зовнішніх загроз при оптимальних витратах усіх видів ресурсів і раціональному використанні природних чинників, забезпечувати соціально- економічну і загальнополітичну стабільність [3; 6].

Економічна безпека регіонів має прояв в наступних явищах [2; 6]: можливості здійснювати власну економічну політику в рамках держави; не обвальне реагувати на різкі геополітичні зміни в країні; здатності без допомоги центру реалізовувати значні економічні заходи по соціально вибуховим ситуаціям в регіоні, пов'язаними з локальними економічними лихами або прорахунками на республіканському рівні; можливості на договірній основі надавати допомогу суміжним областям і регіонам, незбалансована економічна ситуація яких може несприятливим чином вплинути на економічні інтереси території.

Прослідковується зниження рівня фінансово-економічної безпеки практично у кожному регіоні України за всіма складовими економічної безпеки. Небажані тенденції, а часто – кризові явища, підтверджують необхідність створення механізму забезпечення економічної безпеки регіонів.

Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (126 найменувань), додатків. Основний зміст роботи викладено на 141 сторінці комп'ютерного тексту. Робота містить 14 таблиць, 5 рисунків, 14 додатків.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В РЕГІОНАЛЬНОМУ ВИМІРІ

1.1 Сутність поняття «фінансово-економічна безпека», її роль та місце в системі національної безпеки держави

Історично питання економічної безпеки виникає одночасно з формуванням державності, визначенням національних інтересів в цілому й економічних інтересів зокрема. Тому в історії будь-якої держави є періоди, коли це питання загострювалося чи ставало менш помітним.

Історія розвитку економіки свідчить про те, що і в найсприятливіші часи власного становлення США підлувалися питанням забезпечення економічної безпеки як самої держави та і громадяни. У 1791 році міністр фінансів США А. Гамільтон поставив питання про державний захист підприємців. Навіть в умовах громадянської війни Конгрес США приймає закон щодо митного протекціонізму. Сумнозвісна всесвітня економічна криза 1929–1933 років продемонструвала, що генезис капіталізму може приймати прогресивний напрям виключно за умови підтримки держави, що в свою чергу спонукало Ф. Рузвельта почати «новий курс» зі зміцнення економічної безпеки країни. Відомо, що перші нормативні акти, які визначали даний напрям, стали базою розвитку заходів, які спрямовані на подолання кризи та відновлення економічного потенціалу держави, торкалися державного регулювання банківської діяльності, цінних паперів, сільськогосподарських питань, реструктуризації промисловості, залізничного транспорту, інше. Основні напрямки в економічній системі «нового курсу» Ф. Рузвельта забезпечували державну підтримку грошової, фінансової та банківської систем, стимулювання приватних інвестицій за допомогою податкових пільг, стабілізацію цін та регулювання інфляції, монополізму та конкурентної боротьби. Саме такі економічні заходи, які зумовлювали безпеку держави, водночас дозволяли проводити і рішучу соціальну політику.

Історія підтвердила політичну мудрість адміністрації Ф. Рузвельта, який був впевнений, що позитивних змін в країні можна досягти лише за умов, коли окремий громадянин відчуватиме особисту економічну безпеку, гарантовану державною політикою. Саме доті вперше підійшли до проблеми економічної безпеки держави з огляду на забезпечення внутрішнього чинника економічного розвитку держави — соціальної стабільності суспільства, вперше був запропонований підхід: від економічної безпеки індивіда — до економічної безпеки держави, та у 1934 році створений федеральний Комітет з економічної безпеки. Наразі аналогічні органи функціонують у багатьох країнах світу [7, с. 98].

Історичний аспект є основою вивчення кожної наукової категорії, оскільки історичні джерела допомагають детально розкрити її зміст. Вперше поняття «економічна безпека» почало вживатися на заході з огляду на зростання проблем обмеженості ресурсів та розпадом колоніальної системи, що призвело до порушення зв'язків між постачальниками ресурсів, необхідних індустріальним товариствам. Сутність економічної безпеки, полягає в забезпеченні поступового економічного розвитку суспільства з метою виробництва відповідних послуг, що задовольняють потреби у суспільстві. Раніше питання, пов'язані із гарантуванням безпеки забезпечували тільки органи державної влади.

У вирішення наукових проблем, пов'язаних з економічною безпекою, прослідковується незначна історія, що починається з використання Ф. Рузвельтом категорії «економічна безпека» при аналізі національних проблем США [8, с. 58].

Термін «безпека» почав вживатися у 21 столітті. Він означав спокійний стан людини, яка вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки. Для порівняння, в Росії дане поняття вживалося рідко — вперше термін вжито в положенні про заходи до охорони державного порядку та громадського спокою від 14 серпня 1881 року. Безпеку також розглядають як комплекс заходів для захисту від зовнішнього впливу, спрямованого на порушення функціонування об'єкта. При цьому увага надавалася проблемам безпеки держави, або

національної безпеки. В новітній українській науці підхід тлумачить безпеку як «рівень захищеності життєво важливих інтересів людини, а також суспільства, держави, довкілля від реальних або потенційних загроз, що їх створюють антропогенні чи природні чинники». При цьому розрізняють пожежну, політичну, ядерну безпеку, екологічну продовольчу, соціальну, технічну, транспортну, фінансову, воєнну, , економічну, інформаційну, радіаційну. Це розпливчасте тлумачення терміна, однак воно дає певне уявлення про суть предмету визначення. Тим більше, що інколи невірно сформульована проблема може бути нагодою для подальшого ліпшого формулювання [9].

У 1934 році прийнято закон про національну безпеку – перший нормативно-правовий акт з питань безпеки та створено Федеральний комітет з економічної безпеки з метою підвищення якості життя населення через забезпечення економічної безпеки країни. Основним питанням стало забезпечення розвитку промисловості, одночасно економічна безпека підприємства не відокремлювалась. З цього часу вчені розвинених економічних держав інтенсивно займалися дослідженнями економічної безпеки всіх рівнів. У СРСР дана проблема не висвітлювалась, але необхідність її дослідження частіше портебувало уваги [8].

Дослідження визначень поняття «економічна безпека», представлених у публікаціях зарубіжних та вітчизняних вчених, свідчить про різнобічність його тлумачення, тому як категорія «економічна безпека» порівняно недавно стала повноправним об'єктом вивчення економічної науки. Проте розвиток досліджень цього напрямку відбувався інтенсивно, про що свідчить низка результатів фундаментальних наукових робіт.

Для чіткого усвідомлення значення категорії «економічна безпека» доцільно спочатку охарактеризувати термін «безпека», визначити його сутність та окреслити притаманні йому ознаки.

Термін «безпека» почали вживати в XVII столітті майже всі країни Європи. Він означав спокійний стан духу людини, яка вважала себе захищеною від будь-

якої небезпеки. У ХІХ столітті сформувалося поняття національної безпеки [10, с. 45-47].

Загальноприйняте визначення «безпеки» як відсутність небезпеки. За визначенням, наведеним у великому тлумачному словнику сучасної української мови, «безпека» – це стан, при якому кому-небудь, чому-небудь ніщо не загрожує. Отже, безпека – відсутність будь-яких загроз або утримання їх на узгодженому стосовно захищеності системи рівні [11, с. 7].

Якщо ж звернутися до тлумачного словника В. Даля [12, с. 14], то в ньому стан безпеки наводиться як незагрозливий, що не може завдати шкоди, тобто надійний.

У суспільних науках поняття «безпека» тлумачиться як задоволення певних потреб, як, наприклад, розвиток, існування, незалежність, цілісність, спокій. Таке суто побутове тлумачення поняття «безпека» точно недостатнє для проведення аналізу сутності даного поняття, але дає підґрунтя для подальшого дослідження.

В економічній літературі міститься багато визначень поняття безпеки, наведемо деякі з них:

- безпека – це стан захищеності певного об'єкта;
- безпека є універсальним ключовим зв'язуючим елементом у системі категорій «економіка та безпека» [13, с. 11];
- головними у визначеннях безпеки є терміни «захист від небезпеки (загроз)», «збереження», «захищеність», «незалежність», «відсутність небезпек», «стабільність», «надійність», «спокій».

На основі визначень, що цитується та інших джерел можна з впевністю стверджувати, що безпека є необхідною для розвитку та функціонування економічної системи, невід'ємною кількісною, якісною характеристикою будь-якого об'єкта.

Виокремивши характеристики безпеки в розрізі багатоаспектності вищенаведених визначень категорії «безпека», необхідно дослідити сутність категорії «економічна безпека» [14].

Економічна безпека країни, з однієї сторони, є важливою складовою системи національної безпеки, що формує захист національних інтересів, з іншої – є безпосередньою умовою дотримання і реалізації національних інтересів щодо забезпечення фінансування, формування доходів та витрат тощо.

В економічній літературі відсутнє єдине визначення поняття «економічної безпеки», що негативно позначається на формуванні її концептуальних засад [15, с. 69].

У сучасній науковій періодиці міститься багато визначень поняття економічної безпеки, це:

- якісна і кількісна характеристика економічних властивостей системи з огляду на її здатність до самовиживання та розвитку в умовах дестабілізуючої дії непередбачуваних і важкопрогнозованих зовнішніх та внутрішніх факторів [16, с. 45-47];
- стан найбільш ефективного використання ресурсів для нейтралізації загроз і забезпечення стабільності в сучасності та майбутньому [11, 32];
- стан захищеності суб'єктів господарювання всіх форм власності від усіх зовнішніх та внутрішніх загроз з метою ефективного використання наявних ресурсів для реалізації інтересів згідно із його стратегічними цілями та завданнями [14, с. 38-44];
- процес, який спрямований на створення умов для безперервної адаптації господарської діяльності чи економічного функціонування до змін в зовнішньому середовищі в процесі досягнення поставлених цілей [19].

Науковець Л. Абалкін дає визначення економічній безпеці як сукупності факторів, що забезпечують незалежність національної економіки, її стійкість і стабільність, здатність до постійного самовдосконалення та оновлення [18, с. 4-13].

Перелік трактування поняття «економічна безпека» можна надалі продовжувати, тому російський учений А. Михайленко доречно підмітив, що «... прийнятного визначення поняття «економічна безпека» наразі не має» [19, с. 33-35].

Вважаємо, що економічну безпеку можна представити як такий стан економіки, який за допомогою економічних механізмів шляхом застосування комплексу заходів забезпечує розвиток країни, стабільність та незалежність.

В економічній літературі розрізняють рівні економічної безпеки: мега-, макро-, мезо- та мікро-, ієрархія яких наглядно наведено на рисунку 1.1 [20, с. 9-11]. До мегарівня входить міжнародна економіка, у глобальному або світовому її уявленні, особливості даного рівня – градація держав за ступенем (місцем) економічного розвитку. Україна знаходиться не в перших позиціях, що у свою чергу формує умови функціонування національної економіки.

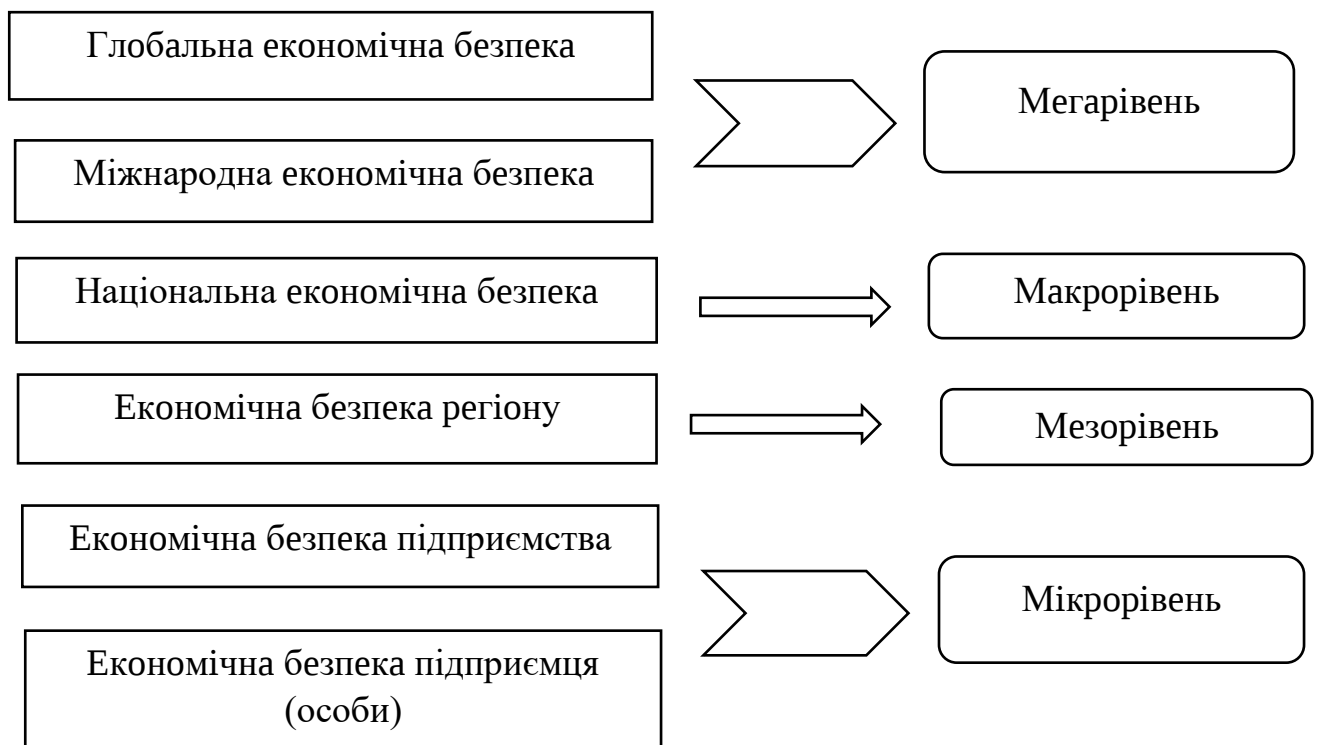

Рисунок 1.1 – Ієрархія рівні економічної безпеки

Макрорівень включає національну економіку, економічну безпеку якої гарантує сталий розвиток сукупності макроекономічних показників. Наразі простежується тенденція до продовження зниження за основними економічними показниками.

Економіка регіонів (областей) – це мезорівень. Даний рівень, вважаємо, найбільш піддатливим та перспективним для економічних перетворень. Його особливістю є максимальна наближеність результатів та ресурсів до населення

держави. Зростанню економіки держави в цілому сприяють економічні реформи в кожному регіоні (області).

Враховуючи дію загальнодержавних комплексних заходів такий вплив є ефективнішим і оперативним.

Мікрорівень – економіка підприємства, це фундаментальний рівень економіки регіону (області) та країни, де практично всі економічні перетворення спрямовані на поліпшення функціонування кожного підприємства, їх окремих структурних підрозділів.

Отже, економічна безпека – одна з основних складових національної безпеки, виступає її матеріальною основою, яка представляє собою взаємоузгоджену систему всіх рівнів, має складну структуру, визначення функціональних елементів якої в наукових дослідженнях є суперечливим [21, 22].

Категорія «економічна безпека» містить в собі «фінансову безпеку», а тому її можна розглядати як і окремий самостійний вид, так і в комплексі, серед іншого, і в сукупності – «фінансово-економічна безпека».

Постійне зростання значення фінансово-економічної системи набуває характерні ознаки сьогоденного розвитку національної економіки. Представлена динамічною структурою взаємозалежних ланок та відокремлених сфер економіки і фінансів, вона стимулює економічне зростання в державі, забезпечує безперервний процес створення внутрішнього продукту.

Аналіз наукових досліджень підтверджує, що фінансова безпека є складовою економічної безпеки та запорукою національної безпеки країни як здатності державних органів влади зокрема та нації в цілому попереджати та протидіяти будь-яким зовнішнім і внутрішнім загрозам задля збереження територіальної цілісності та незалежного розвитку держави, та більш того, можливості захищати інтереси держави, суспільства та нації, з метою збільшення матеріальних і духовних цінностей [23].

Існує декілька підходів до визначення фінансової безпеки, які наведено у таблиці 1.2 [24].

Таблиця 1.2 – Підходи до визначення фінансової безпеки

Ресурсно-функціональний підхід	Правовий підхід	Статистичний підхід
захист фінансових інтересів господарюючих суб'єктів на всіх рівнях фінансових відносин.	створення умов функціонування фінансової системи за яких: фактично відсутня можливість спрямовувати фінансові потоки в не закріплені законодавчими нормативними актами сфери їх використання; знижена до мінімуму можливість зловживання фінансовими ресурсами.	стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, інвестиційної, митно-тарифної і фондової систем, які характеризуються збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю попередити зовнішню фінансову експансію, забезпечити ефективне функціонування та зростання національної економічної системи.

Сфера фінансової безпеки є системною, оскільки враховує окремі держави, регіони (області), суб'єктів господарювання, фінанси, політику та економіку тощо. Фінансова безпека включає фінансову безпеку окремого громадянина, домогосподарств, населення в цілому, приватних підприємців, організацій та установ, їх відокремлених структурних підрозділів, секторів господарських комплексів, регіонів, окремих галузей економіки, держави та міждержавних утворень, взагалі світової спільноти [25; 36, с. 46-50].

Ступінь наукової розробленості кожної з перелічених сфер застосування фінансової безпеки різний, а тому доцільним стане аналіз підходів до трактування і визначення поняття, точок зору сутності різних науковців.

Так, І.Ф. Шлемко поняття «фінансова безпека» трактує як такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, який характеризується стійкістю, збалансованістю до зовнішніх і

внутрішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне зростання та функціонування національної економічної системи [15].

Його думка збігається із точкою зору С. Кульпінського, який дає визначення фінансовій безпеці як цілеспрямованому комплексу заходів монетарної та фіскальної політики для створення сприятливого інвестиційного клімату та досягнення стабільності фінансової системи [27].

Досить ємним є підхід до поняття «фінансова безпека держави» О.І. Барановського, який дає визначення поняття «фінансова безпека», це:

- значима складова частина економічної безпеки держави, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери держави, яка відображається через систему показників і критеріїв її стану, які характеризуються достатню ліквідності активів, збалансованістю фінансів, наявністю необхідних золотовалютних і грошових резервів;
- ступінь захищеності фінансових інтересів на всіх рівнях фінансових відносин;
- рівень забезпеченості кожного держави, суспільства, громадянина, домогосподарства, різних верств населення, підприємства, організації, установи, регіону (області), сектора економіки, галузі, ринку, міждержавних утворень, спільнот фінансовими ресурсами, які достатні для задоволення їх потреб і виконання наявних зобов'язань;
- стан фінансової, грошово-кредитної, бюджетної, валютної, розрахункової, банківської, податкової, фондової, інвестиційної, митно-тарифної систем, системи ціноутворення, що характеризується стійкістю до зовнішніх і внутрішніх негативних чинників, збалансованістю, здатністю забезпечити фінансову стійкість (стабільність), та відвернути зовнішню фінансову експансію, дієве функціонування національної економічної системи та економічне зростання;

- стан фінансових потоків в економічній сфері, який характеризується наявністю апробованих механізмів регулювання і збалансованістю, саморегулювання;
- якість фінансових послуг і інструментів, які запобігають несприятливому впливу прямих зловживань і можливих прорахунків на фінансовий стан наявних і потенційних клієнтів, а також гарантує повернення вкладених раніше коштів [25].

Таким чином, основними цілями функціонування фінансової безпеки є:

- досягнення суб'єктом стійкого до зовнішніх і внутрішніх негативних впливів, певного збалансованого стану;
- забезпечення раціонального та дієвого функціонування економічної системи.

Питання фінансової безпеки міститься у нормативно-правових документах. Так, у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджених наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 року № 1277, фінансова безпека визначена як такий стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної систем та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання [23, 28].

Узагальнення наукових підходів до тлумачення визначення «фінансова безпека держави» дає змогу навести ключові характеристики, які виносяться науковцями як такі, що розкривають його зміст. А саме:

- збалансованість, стійкість до загроз, здатність та ефективність функціонування національної економічної та фінансової системи (В.І. Мунтіян [29], М.М. Єрмошенко [30], А.І. Сухоруков [31], О.Д. Ладюк [32], С.М. Смирнов [33]);
- захищеність, забезпеченість фінансовими ресурсами (В.М. Геєць [29], Е.В. Дмитренко [35], О.І. Барановський [36], З.С. Варналій [37, с. 18 – 29]);

- розширене відтворення та сприяння економічному зростанню (О.Д. Василик);
- цілісність, єдність фінансової системи [33];
- спроможність забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи (Б.В. Губський [39]).

З огляду на викладене можна стверджувати, що фінансова безпека є невід’ємним складником економічної безпеки та запорукою національної безпеки держави, що виражена у певному стані фінансових потоків у межах фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетно-податкової, розрахункової, інвестиційної та фондових систем країни, які характеризуються збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю відвернути зовнішню фінансову експансію, забезпечити фінансову стійкість, ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання у цілому [38].

Належний рівень фінансово-економічної безпеки дає змогу визначити спроможність суб’єкта до ефективного розвитку та діяльності. Фінансова безпека вказує на ступінь захищеності фінансових інтересів суб’єктів господарювання всіх рівнів фінансових відносин, та їх забезпеченість фінансовими ресурсами задля раціонального та ефективного розвитку і функціонування.

У той же час науковці вважають за необхідне в системі безпеки суб’єктів всіх рівнів, від громадянина до держави, виділити комплексну категорію «фінансово-економічна безпека».

Зважаючи на вищевикладене та важливість фінансової безпеки у складі безпеки економічної, є доцільним об’єднання цих двох понять в єдине комплексне поняття фінансово-економічної безпеки.

Універсальність категорії фінансово-економічної безпеки полягає в можливості за її допомогою визначити ступінь захищеності суб’єктів економічних відносин всіх рівнів, починаючи від кожної окремої особистості і закінчуючи державою, від зовнішніх та внутрішніх негативних чинників, а також

спроможності швидкого реагування на різноманітні загрози, пристосовуватися до існуючих умов, що позначаються негативно на його діяльності, або визначати та застосовувати міри для мінімізації їх впливу.

Наразі в наукових дослідженнях однозначне та єдине трактування дефініції «фінансово-економічна безпека» відсутнє, що визначає дискусійний характер цієї проблеми. До того ж значна кількість вчених досліджують фінансово-економічну безпеку на рівні окремих підприємств, залишаючи поза увагою фінансово-економічну безпеку суб'єктів інших рівнів, зокрема держави та регіону (області).

Так, наприклад, О.А. Кириченко дає визначення фінансово-економічної безпеки як «стану найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів суб'єкта господарювання (тобто підприємства), вираженого у найкращих значеннях фінансових показників прибутковості і рентабельності бізнесу, якості управління, використання основних і оборотних засобів підприємства, структури його капіталу, норми дивідендних виплат по цінних паперах підприємства, а також курсової вартості його цінних паперів» [41].

З.С. Варналій також розглядає фінансово-економічну безпеку на рівні підприємств і визнає її «результатом цілого комплексу складових, орієнтованих на усунення фінансово-економічних загроз функціонування та розвитку підприємства і забезпечення його фінансової стійкості й незалежності, високої конкурентоспроможності технологічного потенціалу, оптимальності та ефективності організаційної структури, правового захисту діяльності, захисту інформаційного середовища, комерційної таємниці, безпеки персоналу, капіталу, майна та комерційних інтересів» [42].

О.І. Захаров та П.Я. Пригунов під фінансово-економічною безпекою банківської установи розуміють «такий стан системи безпеки установи, який дає змогу уникнути зовнішніх загроз і протистояти внутрішнім факторам дезорганізації за допомогою наявних ресурсів, управлінських здібностей менеджерів, а також структурної організації та в співпраці працівників банківської установи з службою захисту» [43].

В узагальненому розумінні фінансово-економічну безпеку розуміють також як складову системи, яка являє собою структуру, що складається з певних внутрішніх взаємопов'язаних елементів, спрямованих на забезпечення раціонального та ефективного використання ресурсів суб'єкта господарювання за кожним напрямом діяльності. Вона є невід'ємною ознакою, що може змінюватися під впливом зовнішніх і внутрішніх загроз та чинників економічного середовища [44].

Як зауважують науковці, поняття «фінансово-економічна безпека» є потребує комплексного та системного підходу до розуміння своєї сутності та створення певної системи управління [45].

Під фінансово-економічною безпекою розуміють захищеність економічного потенціалу від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників, прямих або непрямих загроз, а також здатність суб'єкта до відтворення. Ці науковці зазначають, що фінансово-економічна безпека – це здатність і стан фінансово-економічної системи протистояти небезпеці руйнування її організаційної структури і статусу, а також перешкодам у досягненні цілей розвитку. Науковці Столбов В.Ф. і Шаповал Г.М. стверджують, що фінансово-економічна безпека – це стан захищеності ресурсами та інтелектуальним потенціалом від наявних та потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього середовища, що характеризується високими фінансовими показниками діяльності та перспективою економічного розвитку в майбутньому. Поділяємо думку Іващенко О. В. та Четверікова П. М., які посилаючись на визначення Варналія З. С., вважають: фінансово-економічна безпека – це результат комплексу складових, орієнтованих на усунення фінансово-економічних загроз функціонування та розвитку підприємства і забезпечення його фінансової стійкості й незалежності, високої конкурентоспроможності технологічного потенціалу, оптимальності та ефективності організаційної структури, правового захисту діяльності, захисту інформаційного середовища, комерційної таємниці, безпеки персоналу, капіталу, майна та комерційних інтересів. Трухан О. Л. й Кокнаєва М. О. зазначають, що фінансово-економічна безпека трактується

одночасно з двох позицій – статичної та динамічної. Мойсеєнко І. П. та Марченко О. М. стверджують, що поняття фінансово-економічної безпеки визначається як фінансово-економічний стан, що забезпечує захищеність фінансово-економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз й створює необхідні фінансово-економічні передумови для стійкого розвитку в поточному та довгостроковому періодах. Зважаючи на науковий досвід досліджень у сфері фінансово-економічної безпеки, зазначаємо, що фінансово-економічна безпека регіонів є поняттям складним, комплексним та визначається як сукупність робіт, що забезпечують платоспроможність та ліквідність оборотних активів об'єкту дослідження; організація контролю з метою підвищення ефективності; кваліфікація, компетентність і активність менеджерів; ефективність використання всіх видів ресурсів; процес застереження можливих збитків через внутрішні та зовнішні загрози тощо [46, с. 103-108].

1.2 Механізм забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону

Усі елементи економічної безпеки взаємно впливають і зумовлюють один одного. Буває, що країна має величезний потенціал, але через постійні міжусобиці, відсутність правового простору, слабкість державної влади втрачає імпульс до саморозвитку, і як наслідок – втрачає стійкість. І навпаки, країна, в межах якої чітко визначені права власності, є гарантії для активного підприємництва, захищені права і свободи індивіда, навіть з невеликим виробничим потенціалом не втрачає економічної незалежності і знаходить своє місце на міжнародній арені.

Не дивлячись на значне число публікацій із зазначеної проблеми, низка питань у сфері формування механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки, залишається недостатньо опрацьованою та дискусійною, що і зумовлює необхідність подальшого дослідження зазначеної проблеми, особливо актуальною для нового етапу розвитку ринкових відносин в Україні. Мова йде, в першу чергу, про регіональний аспект економічної безпеки, враховуючи

особливості Донецькій області як постконфліктної території. Якщо сьогодні деякі вчені вивчають визначення поняття «економічна безпека регіону», «фінансова безпека регіону», фактори, які впливають на їх рівень, систему індикаторів оцінки рівня економічної безпеки регіону, то питання створення механізму забезпечення даної безпеки регіону залишається мало досліджуваним.

Досліджуючи питання механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки, логічно виокремити такі ключові елементи: об'єкти, суб'єкти, національні інтереси у фінансово-економічній сфері, загрози (внутрішні та зовнішні), порядок захисту [14].

Питання з внутрішніх та зовнішніх загроз розглянуто у підрозділі 2.1 розділу 2.

Враховуючи правові засади та загальнонаукові підходи до визначення сутності фінансово-економічної безпеки, можна визначити, що об'єктом фінансово-економічної безпеки є власне економічна та фінансова системи країни, окремі сфери діяльності: військової, соціальної, політичної, правової, інформаційної і т. д., суспільство – з його інститутами, організаціями, фірмами, підприємствами, особистість (індивід).

Не потрібно забувати, що будь-які заходи, що спрямовані на забезпечення фінансової безпеки, мають першочергово забезпечувати права та свободи людини і громадянина, що проживають на території певної держави.

До суб'єктів, що забезпечують фінансову безпеку, належать держава і суспільство з усіма його інституціями. Якщо конкретизувати, то суб'єктами фінансово-економічної безпеки є державні та місцеві органи виконавчої і законодавчої влади; міністерства, відомства, комерційні і некомерційні організації, громадські організації, окремі громадяни, зокрема Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, Національний банк України, Державна фіскальна служба України, суди загальної юрисдикції, органи прокуратури України, місцеві державні

адміністрації та органи місцевого самоврядування, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба України, громадяни України та їх об'єднання.

Основними завданнями фінансово-економічної безпеки є: забезпечення пропорційного та безперервного економічного зростання, подолання інфляції та безробіття, формування ефективної структури економіки, зменшення дефіциту бюджету та державного боргу, забезпечення соціального захисту і підвищення якості життя населення, стабілізація національної валюти, підвищення конкурентоспроможності країни тощо.

Для досягнення найвищого рівня фінансово-економічної безпеки треба створити максимальну безпеку її основних функціональних складових. Функціональні складові фінансово-економічної безпеки країни – це сукупність основних її напрямів, які істотно відрізняються один від одного.

Фінансово-економічної безпека країни, будучи однією з визначальних складових підсистем національної безпеки країни, водночас має складну структуру, охоплюючи власні складові. Перелік складових економічної безпеки є дещо суперечливим. Це пов'язано з тим, що окремі складові національної безпеки, визначені законодавством, входять до системи фінансово-економічної безпеки, що викликає критичні зауваження науковців і практиків. Більшість дослідників економічної безпеки дійшли висновку, що основними структурними елементами фінансово-економічної безпеки, які необхідно застосувати під час аналізу фінансово-економічної України, є: сировинно-ресурсна безпека; енергетична безпека; фінансова безпека; соціальна безпека; інноваційно-технологічна безпека; продовольча безпека; зовнішньоекономічна безпека [15, 42, 47, 48].

Особливе забезпечення фінансово-економічної безпеки держави ґрунтується на функціонуванні чітко визначеного механізму. Механізмом забезпечення фінансової безпеки є система організаційно-правових заходів впливу, що спрямована на попередження та мінімізацію загроз фінансовій безпеці держави.

Механізм забезпечення фінансової безпеки є доволі складною та глибоко структурованою системою реагування на виклики сучасності. Фінансова безпека забезпечується за допомогою проведення виваженої фінансової політики, відповідно в усіх сферах суспільного життя. У нашій державі розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 року № 569-р затверджено затверджено Концепцію забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері [49]. Але у цьому документі присутня значна частина неузгодженостей, та й приймався він для боротьби з наслідками минулої фінансової кризи 2008-2009 років, яка значною мірою структурно відрізнялася від теперішньої кризи в українській економіці.

На наш погляд, ефективна загальнодержавна концепція фінансової безпеки повинна містити конкретні своєчасні шляхи та методи досягнення чітких цілей, які б адекватно відображали роль фінансової системи держави у процесі її функціонування. Без ефективно діючого механізму фінансово-економічної безпеки держави неможлива реалізація її соціально-економічного розвитку [51].

У вітчизняній науковій літературі практично відсутні обґрунтовані підходи до визначення базових вимог, що висуваються при побудові механізму забезпечення фінансової безпеки України. Раніше (до 2013 року) за основу аналізу механізму забезпечення фінансової безпеки держави брали Методику розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджену наказом Міністерства економіки України 02 березня 2007 року № 60, складовою якої була фінансова безпека держави. Методику розрахунку рівня економічної безпеки України було розроблено для визначення рівня економічної безпеки України як головної складової національної безпеки держави та визначення повного переліку характеристик, що свідчать про стан економічної безпеки України. У Методиці було визначено порядок обчислення основних показників, за допомогою яких обчислюється рівень економічної безпеки держави. Методика ґрунтувалася на комплексному аналізі критеріїв забезпечення економічної безпеки в Україні та застосовувалась при проведенні комплексної оцінки рівня

економічної безпеки України загалом по економіці та за окремими сферами діяльності.

Відповідно до положень вищезгаданого документа, фінансова безпека держави визначалася як провідний сегмент економічної безпеки держави, який також можна визначити як стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх та зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання [56], і до складу якого входили: бюджетна безпека; валютна безпека; грошово-кредитна безпека; боргова безпека; безпека страхового ринку; безпека фондового ринку.

У 2013 році вищезгаданий наказ Міністерства економіки України скасовано і наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 року № 1277 затверджено Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України.

Згідно із Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, складовими економічної безпеки країни є: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпеки.

Виробнича безпека – це стан виробничої сфери країни, за якого забезпечується максимально ефективне використання наявних виробничих потужностей у країні, їх модернізація та розширене відтворення, зростання рівня інноваційності виробництва та підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки.

Демографічна безпека – це стан захищеності держави, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, за якого забезпечується розвиток України з урахуванням сукупності збалансованих демографічних інтересів держави, суспільства й особистості відповідно до конституційних прав громадян України.

Енергетична безпека – це стан економіки, що сприяє ефективному використанню енергетичних ресурсів країни, наявності на енергетичному ринку

достатньої кількості виробників та постачальників енергії, а також доступності, диференційованості та екологічності енергетичних ресурсів.

Зовнішньоекономічна безпека – це стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, що забезпечує мінімізацію збитків держави від дії негативних зовнішніх економічних чинників та створення сприятливих умов для розвитку економіки завдяки її активній участі у світовому розподілі праці.

Інвестиційно-інноваційна безпека – це стан економічного середовища у державі, що стимулює вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати кошти в розширення виробництва в країні, сприяє розвитку високотехнологічного виробництва, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфери з метою зростання ефективності, поглиблення спеціалізації національної економіки на створенні продукції з високою часткою доданої вартості.

Макроекономічна безпека – це стан економіки, за якого досягається збалансованість макроекономічних відтворювальних пропорцій.

Продовольча безпека – це стан виробництва продуктів харчування в країні, що здатний повною мірою забезпечити потреби кожного члена суспільства в продовольстві належної якості за умови його збалансованості та доступності для кожного члена суспільства.

Соціальна безпека – це стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни.

Фінансова безпека – це стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни. Фінансова безпека, у свою чергу, має такі складові:

- банківська безпека – це рівень фінансової стійкості банківських установ країни, що дає змогу забезпечити ефективність функціонування

банківської системи країни та захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників незалежно від умов її функціонування;

- безпека небанківського фінансового сектору – це рівень розвитку фондового та страхового ринків, що дає змогу повною мірою задовольняти потреби суспільства в зазначених фінансових інструментах та послугах;

- боргова безпека – відповідний рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для задоволення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує суверенітету держави та її фінансовій системі;

- бюджетна безпека – це стан забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів, що надає можливість органам державної влади максимально ефективно виконувати покладені на них функції;

- валютна безпека – це стан курсоутворення, який характеризується високою довірою суспільства до національної грошової одиниці, її стійкістю, створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняної економіки, залучення в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках;

- грошово-кредитна безпека – це стан грошово-кредитної системи, що забезпечує всіх суб'єктів національної економіки якісними та доступними кредитними ресурсами в обсягах та на умовах, сприятливих для досягнення економічного зростання національної економіки [28].

Вважаємо за доцільне до економічної безпеки держави зарахувати ті складові елементи, які характеризують лише економічні процеси та суміжні з ними явища, а саме: інвестиційно-інноваційну, фінансову, зовнішньоекономічну, продовольчу та енергетичну безпеку.

Параметри кожної зі складових економічної безпеки повинні забезпечити її збалансованість, а їхній рівень має бути достатнім для забезпечення належної

стійкості системи до дії внутрішніх і зовнішніх загроз в поточному та довгостроковому періодах.

Небажані тенденції, а часто – кризові явища, підтверджують необхідність створення механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки регіонів (далі – МЗФЕБР).

Цей МЗФЕБР включає комплекс умов, передумов і чинників, інститутів і важелів, спрямованих на захист економічних інтересів регіону, поліпшення сфери життєдіяльності населення. Зазвичай під механізмом розуміють влаштований певним чином порядок послідовності станів і процесів, що забезпечують економічну безпеку суб'єкта [52].

По суті, МЗФЕБР слід розглядати як сукупність управлінських, економічних, організаційних, правових і мотивованих заходів і способів, що забезпечують досягнення найбільш високих значень економічної безпеки [53].

Іншими словами МЗФЕБ України має бути комплексом економічних, екологічних, правових, геополітичних і інших умов, які покликані забезпечувати:

- захист життєво важливих інтересів країни і її територій відносно ресурсного потенціалу;
- передумови для збереження і виживання регіональних структур України в умовах можливої кризи і майбутнього розвитку;
- конкурентоспроможність регіонів на внутрішніх і світових ринках і стійкість фінансового положення країни;
- створення внутрішньої і зовнішньої захищеності від дестабілізуючих дій;
- умови для стійкого і нормального відтворення громадських процесів.

Метою діяльності формувань по забезпеченню фінансово-економічної безпеки регіону є підтримка сприятливого функціонування держави і регіональних економічних систем, виявлення загроз і вжиття адекватних заходів щодо їх відвернення та нейтралізації, захист економічних інтересів різних рівнів, забезпечення соціально-економічної спрямованості економіки.

МЗФЕБР повинен відповідати наступним вимогам:

- функціонувати в межах існуючого нормативно-правового поля;
- забезпечувати надійний захист національних і регіональних економічних інтересів;
- надавати можливість до прогнозування і своєчасного відвернення загроз та несприятливих процесів в економічній безпеці регіону;
- ефективно функціонувати як у звичайних, так і в надзвичайних ситуаціях;
- мати чітку структуру і функціональне розмежування органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади.
- Організаційний аспект дотримання фінансово-економічної безпеки регіонів України має здійснюватися у відповідності з наступними вимогами:
 - чітке розмежування функцій апарату Президента України, Кабінету Міністрів України та інших центральних органів виконавчої влади;
 - визначення завдань державного і місцевого рівнів та відповідне розмежування функцій центральних та регіональних органів при забезпеченні єдності системи виконавчої влади;
 - адекватне інформаційне забезпечення функцій управління державою.

Організаційно-управлінський МЗФЕБР представлений у додатку В (рис. В.1).

Об'єктами фінансово-економічної безпеки регіонів є: реальний сектор економіки; фінансовий сектор, включаючи бюджетно-податкову і кредитно-фінансові сфери, страхування, фінансові ринки; зовнішньоторговельний сектор; сектор домашніх господарств, споживчих ринків і торгівлі; інститути державного управління та ін.

Суб'єктами механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки виступають, в першу чергу, органи виконавчої і законодавчої влади.

Виходячи з аналізу складових фінансово-економічної безпеки регіонів України можна виділити наступні напрями її забезпечення:

- вдосконалення правової бази;
- розробка і реалізація довгострокових програм розвитку регіональної економіки;
- збереження ресурсного потенціалу, відновлення і розвиток виробничого потенціалу регіону;
- розвиток самостійної бюджетно-фінансової політики регіонів;
- підготовка кваліфікованих кадрів адміністративного менеджменту.

МЗФЕБР повинен мати високу адаптивну мобільність. На основі здійснення планомірної діагностики стану фінансово-економічної безпеки, своєчасного виявлення чинників дестабілізації, прогнозування можливих проблем, виявлення перспективних резервів соціально-економічного розвитку повинні здійснюватися пошук і вибір альтернативних заходів забезпечення фінансово-економічної безпеки.

Функціональні компоненти механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки представлені на рисунку 1.2.

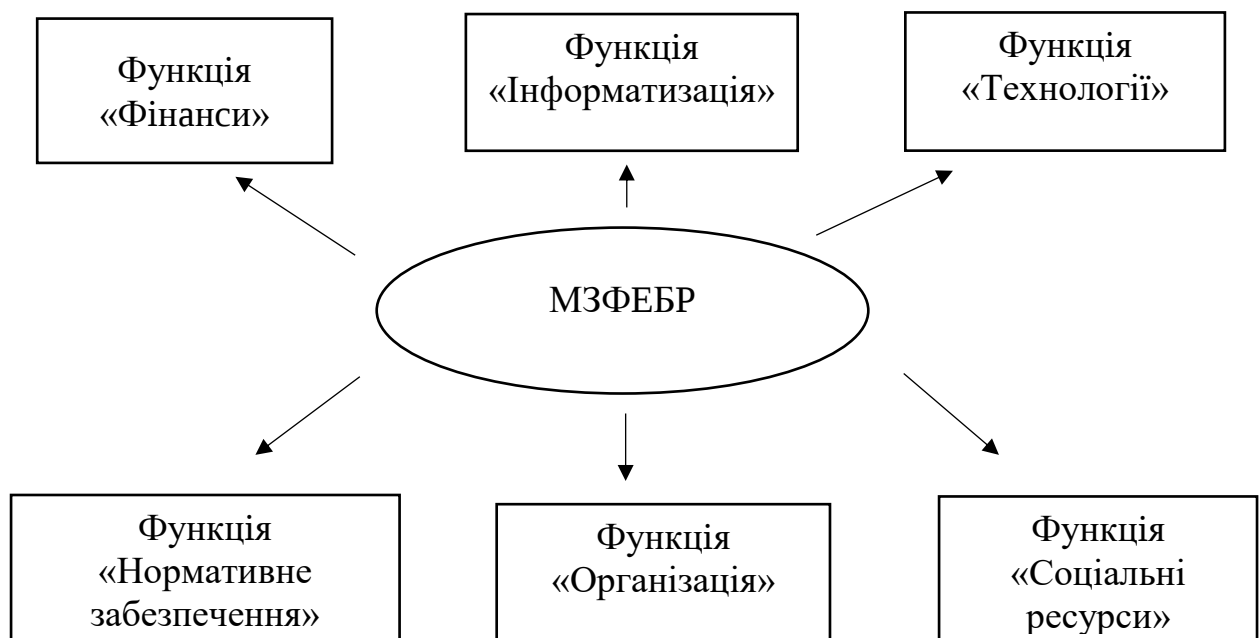

Рисунок 1.2 – Функціональні компоненти механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки

Функція «Фінанси» включає: формування бюджету регіону; фінансування заходів по стабілізації критичних ситуацій; пільгові суди, податки, субсидії і кредити; штрафні санкції; систему страхування; ліцензування; сертифікацію; оцінку усіх ресурсів; ціноутворення; регіональні програми; інвестиційні програми; оподаткування; митне регулювання; спеціальні фонди.

Функція «Інформатизація» включає: моніторинг; аудит; контроль; оцінку; узагальнення і аналіз.

Функція «Технології» включає: розробку нових технологій; вдосконалення існуючих технологій; пропаганду передових технологій.

Функція «Нормативне забезпечення» включає: розвиток законодавства; перегляд норм і нормативів.

Функція «Організація» включає: структуру, підпорядкування, систематизацію органів фінансово-економічної безпеки регіону; формування інфраструктури фінансово-економічної безпеки регіону; впровадження передових методів управління.

Функція «Соціальні ресурси» включає: розвиток освіти і виховання; розвиток культури; пропаганду і рекламу високих стандартів фінансово-економічної безпеки регіону.

Фінансово-економічна безпека окремого економічного регіону в управлінському відношенні може характеризуватися поєднанням безпеки різних ієрархічних рівнів, стан гарантування яких і визначає рівень економічної безпеки території. При цьому важливо відмітити, що як економічна безпека регіону, так і безпека підприємства можуть забезпечуватися окремо або навіть за рахунок один одного або держави. В той же час в стратегічному відношенні це не тільки взаємопов'язані, але й неділимі поняття. Саме протиріччя між безпеками різних рівнів і є однією з головних проблем економічної безпеки України і регіонів на сучасному етапі соціально-економічного розвитку [54].

Відповідно, основи підвищення ефективності управління фінансово-економічною безпекою в цілому лежать саме у завданні узгодження безпеки різних рівнів ієрархії. Іншими словами, необхідно мінімізувати ризики

діяльності об'єктів всіх рівнів зі сторони як кримінальних і «тіньових» структур, так і офіційної економіки. Територіальні суб'єкти повинні мати змогу розробляти власну перспективну стратегію своєї діяльності. Саме тому в питанні управління найбільш актуальною є проблема співвідношення і зміцнення фінансово-економічної безпеки різних ієрархічних рівнів.

Нова стратегія забезпечення фінансово-економічної безпеки держави має бути орієнтована на розроблення та впровадження заходів стосовно закріплення та розвитку позитивних тенденцій, а також подолання негативних процесів у фінансових правовідносинах. Також мають бути визначені мета та перспективи цієї стратегії та кожного окремого регіону, оскільки їм притаманні особливості економічного розвитку, способи та засоби, за допомогою яких її можна реалізовувати на практиці.

Так, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2020 року № 1660-р схвалено Концепцію економічного розвитку Донецької і Луганської областей [55]. Метою Концепції є визначення концептуальних підходів та основних напрямів розроблення Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей для створення нормативно-правових, інституційних та організаційних умов щодо формування та розвитку економіки Донецької та Луганської областей на основі комплексного впровадження окремої системи управління та організації економічних процесів з широким залученням інвестиційних ресурсів, що стануть основою для випереджаючого розвитку територіальних громад Донецької та Луганської областей, забезпечення комфортних умов проживання, самореалізації, розвитку громадян та підвищення якості їх життя, а згодом і повномасштабної реінтеграції тимчасово окупованих територій після їх повернення в єдиний конституційний простір України.

Реалізація Концепції розрахована на період до 2030 року.

Ця Концепція ляже в основу при розробці Стратегії економічного розвитку Донеччини і Луганщини. Так, на початку йдеться про підконтрольну Уряду територію. Вирішено першочергово затвердити стратегію двох регіонів як підстави для того, щоб міжнародна спільнота почала розглядати майбутню

Стратегію економічного розвитку спочатку цих регіонів, а потім і інших регіонів України, як складову власної економічної політики.

До 2014 року Донецщина і Луганщина були надзвичайно потужними індустріальними і аграрними регіонами. Але внаслідок збройної агресії Російської Федерації ці території були зруйновані. Експерти оцінюють, що на мінімальне економічне відновлення Донецщини і Луганщини знадобиться близько 20 млрд доларів. Ці цифри орієнтовні, але єдине, що зрозуміло вже зараз це колосальне навантаження на державний бюджет.

Підхід Концепції майбутньої Стратегії базується на створенні можливостей і стимулів для інвестицій через:

- визначення територій і кластерів пріоритетного розвитку;
- запровадження податкових стимулів у вигляді спрямування частини прибутку підприємств на реінвестування у власний розвиток;
- поширення стандартів міжнародних комерційних арбітражів;
- страхування військово-політичних ризиків;
- розвиток інфраструктури.

На виконання рішення Уряду щодо ухвалення Концепції Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України розробляє Стратегію економічного розвитку Донецької й Луганської областей на основі 42 міжнародних кейсів та надасть її на затвердження Кабінету Міністрів України у першому півріччі 2021 року.

Слід мати на увазі, що децентралізація влади повинна супроводжуватися розподілом фінансових ресурсів між державними і місцевими бюджетами України. Іншими словами, це зосередження фінансових потоків у місцевих бюджетах, котрі створюють базу для забезпечення власної фінансово-економічної безпеки. Однак, відсутність дієвого механізму управління фінансовими потоками може призвести до виникнення фінансових та економічних проблем і зниження рівня фінансово-економічної безпеки регіону. З огляду на це, виникає необхідність для місцевих органів влади у створенні, запровадженні та управлінні заходами щодо дієвості механізму забезпечення

фінансово-економічної безпеки, які сприятимуть досягненню у регіонах необхідного фінансового та економічного рівня розвитку, стабільності кредитно-фінансової, податкової та бюджетної системи, протидії непродуктивному відтоку капіталу, перехід його в «тінь» та ін [1].

1.3 Законодавче та нормативно-правове регулювання сфери фінансово-економічної безпеки

Політика фінансово-економічної безпеки держави визначається на основі певних принципів, які створюють політичну і правову базу для оцінки зовнішніх і внутрішніх загроз, формування національних економічних інтересів і стратегії фінансово-економічної безпеки.

До основних принципів забезпечення фінансово-економічної безпеки України можна віднести:

- верховенство закону при забезпеченні фінансово-економічної безпеки;
- додержання балансу економічних інтересів особи, родини, суспільства і держави;
- взаємну відповідальність особи, родини, суспільства, держави за забезпечення фінансово-економічної безпеки держави;
- своєчасність і адекватність заходів, пов'язаних із відверненням загроз і захистом національних економічних інтересів;
- пріоритет договірних (мирних) заходів у розв'язанні як внутрішніх, так і зовнішніх конфліктів економічного характеру;
- інтеграцію національної фінансово-економічної безпеки з міжнародною фінансово-економічною безпекою [7].

Перехід до інноваційної моделі соціально-економічного розвитку робить особливо актуальною цілеспрямовану діяльність щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки країни та її громадян на основі єдиної державної стратегії як нормативно-правового акта. Саме такий правовий документ стає тією

методологічною основою, на базі якої відбувається правове регулювання економічних відносин в країні. Він повинен систематизувати та інтегрувати всі конкретні закони економіко-правового плану. В такому разі можна сподіватися на взаємодоповнюючу, синхронну дію низки законів в єдиному напрямі і з певною ефективністю. В Україні, як відомо, спостерігався зворотний ефект.

На даний час нормативно-правове забезпечення національної економічної безпеки продовжує формуватись та нараховує більше 52 законів України та 8 Указів Президента України, кількість яких продовжує збільшуватись відповідно до сформованого Антикризисового Плану України. Питанням економічної безпеки приділена увага перш за все в Конституції України, Декларації про державний суверенітет України, Постанови Верховної Ради України «Про проголошення незалежності України».

Першим основним джерелом з питань нормативно-правового регулювання економічної безпеки є Конституція України, у частині першій статті 17 якої визначено, що забезпечення економічної безпеки України є найважливішою функцією держави.

Другим джерелом є кодифіковане законодавство, тобто Господарський, Цивільний, Кримінальний, Адміністративний, Митний кодекси України.

До третього джерела віднесено закони України з питань безпеки, а саме «Про національну безпеку України», «Про охоронну діяльність» та законодавство з питань діяльності суб'єктів забезпечення економічної безпеки, зокрема закони України «Про прокуратуру», «Про національну поліцію України», «Про Службу безпеки України», «Про Бюро економічної безпеки України».

До четвертого джерела долучаються накази та інші акти міністерств, відомств, об'єднань, що регулюють окремі питання господарської діяльності. Ще одним джерелом правового забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності є локальні нормативні акти органів місцевого самоврядування.

Невідповідність і суперечливість нормативних актів щодо регулювання економічних процесів призвели до серйозних прорахунків, допущених на

початкових етапах реформ, послаблення системи державного регулювання і контролю, що разом із недосконалістю правової бази, відсутністю дієвої державної політики у соціальній сфері, занепадом духовності і моралі суспільства стали основними чинниками, що сприяли зростанню злочинності, особливо її організованих форм, а також корупції.

Провідне значення в системі нормативно-правового регулювання забезпечення фінансово-економічної безпеки мають програмні документи, а саме стратегії, концепції, доктрини, вони виступають як установчі та представляють систему офіційно прийнятих у державі поглядів [56].

В Україні результатом нормативного розроблення проблем фінансово-економічної безпеки стало, за великим рахунком, прийняття у 2003 році Закону України «Про основи національної безпеки України» [57], у 2012 році схвалення розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 року № 569-р Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, у 2015 році Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287 [58], де безпосередньо фінансово-економічній безпеці відведено окремі розділи, а також створення в Раді національної безпеки і оборони при Президенті України Управління економічною безпекою.

Зокрема, Законом України «Про основи національної безпеки України» недостатньо чітко визначена сфера національної безпеки. Як загрози національній безпеці закріплені різні негативні чинники розвитку суспільства та держави, попри те, що їх подолання не може бути забезпечене діяльністю органів сектору безпеки. Також закріплення на законодавчому рівні переліку загроз національній безпеці України та заходів реагування на них не відповідає практикам держав – членів Європейського Союзу та НАТО, ускладнює визначення пріоритетів державної політики у сфері національної безпеки та вчасну реакцію на зміни безпекової ситуації. У цьому ж законі також відсутнє чітке розмежування повноважень державних органів, насамперед органів сектору безпеки, що ускладнює міжвідомчу координацію, зокрема за умов

тривалої агресії проти України, яка частково здійснюється у т. зв. «гібридних» проявах.

А тому, на виконання завдань Стратегії національної безпеки України стосовно здійснення комплексного вдосконалення законодавства з питань національної безпеки і оборони України, унормування структури і складу сектору безпеки і оборони, системи управління, координації та взаємодії його органів, удосконалення державної системи стратегічного планування, якісне вдосконалення системи демократичного цивільного контролю над органами сектору безпеки і оборони, посилення парламентського контролю у цій сфері у 2018 році прийнято Закон України «Про національну безпеку України» [59].

На думку політолога В. Фесенка, законодавчий акт передбачає поступове переведення інституцій національної безпеки на стандарти НАТО, у тому числі це стосується і цивільного контролю, формулює геополітичні орієнтири України – європейська і євроатлантична інтеграція.

Цей Закон відповідно до статей 1, 2, 17, 18 і 92 Конституції України визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз. Визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони [60].

Статтею 3 Закону України «Про національну безпеку України» до фундаментальних національних інтересів України віднесено сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення.

Відповідно до Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 року № 569-р, розробниками якої виступили О.І. Барановський, Ю.О. Блащук, М.І. Пузяк, Л.В. Новошинська, О.О. Резнікова, О.В. Романченко, Ф.Ф. Стасюк, В.В. Фещенко, основними сферами впливу фінансової безпеки держави є [2]: бюджетна сфера та державне регулювання фінансових ринків; грошово-кредитна сфера; страхування; небанківські фінансові послуги; фондовий ринок.

Зазначимо, що за своєю сутністю і змістом фінансова безпека є складним багаторівневим динамічним процесом, що складається з низки підсистем, кожна з яких має власні структуру і логіку розвитку. Узагальнюючи наявні теоретико-методологічні підходи, можемо стверджувати, що фінансова безпека держави – це важливий складник економічної безпеки держави, що виражений у певному стані фінансових потоків у межах фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетно-податкової, розрахункової, інвестиційної та фондових систем країни, які характеризуються збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю відвернути зовнішню фінансову експансію, забезпечити фінансову стійкість, ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання у цілому. Разом із тим фінансова стійкість та фінансова безпека держави визначаються рівнем дефіциту бюджету, обсягом державної заборгованості (як внутрішньої, так і зовнішньої), наявністю чи відсутністю позитивного сальдо платіжного балансу, стабільністю цін, стабільністю банківської системи і національної валюти, рівнем захисту інвесторів та вкладників, обсягом і динамікою золотовалютних резервів та ін [23].

Зважаючи на визначальне значення фінансової безпеки в контексті забезпечення як економічної, так і національної безпеки, що безпосередньо пов'язані із захистом національних та фінансових інтересів країни, особливої актуальності набувають питання ефективного управління системою фінансової безпеки.

Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» затверджено нову Стратегію національної безпеки України.

Це зумовлено новими викликами і перетвореннями в державі, аналізом виконання завдань, передбачених у цільових програмних документах.

Стратегія ґрунтується на трьох основних засадах державної політики у сфері національної безпеки:

- стримування – розвиток оборонних і безпекових спроможностей для унеможливлення збройної агресії проти України;
- стійкість – здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати стає функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей;
- взаємодія – розвиток стратегічних відносин із ключовими іноземними партнерами, насамперед з Європейським Союзом і НАТО та їхніми державами-членами, США, прагматичне співробітництво з іншими державами та міжнародними організаціями на основі національних інтересів України [67].

Стратегія національної безпеки України є основою для розробки інших документів стратегічного планування, які визначатимуть шляхи та інструменти її реалізації, серед іншого, Стратегії економічної безпеки.

Водночас держава є не лише об'єктом, а й основним суб'єктом національної економічної безпеки і здійснює свої функції в цій сфері через органи законодавчої, виконавчої та судової гілок влади. У Конституції України чітко зазначено, що поряд із захистом суверенітету і територіальної цілісності України забезпечення її економічної безпеки є найважливішою функцією держави і справою всього українського народу.

Проголошений євроінтеграційний курс державної політики зобов'язує Україну забезпечувати ефективне функціонування інститутів, які гарантуватимуть верховенство права, додержання прав та інтересів фізичних та юридичних осіб, їх ефективний захист. Тому, 28 січня 2021 року Верховна Рада

України ухвалила Закон України «Про Бюро економічної безпеки України», який 25 березня 2021 року набув чинності. Закон створює інституційні умови для захисту економічних процесів від тиску силових органів, що підтримується міжнародними партнерами України. Основною функцією Бюро економічної безпеки буде аналітична робота, а не силові повноваження. Бюро аналізуватиме бенефіціарів фінансових операцій і визначатиме, чи є порушення закону в обігу коштів тих чи інших бізнес чи державних структур [62].

Наразі правоохоронну функцію в сфері економічних порушень бізнесу виконують податкова міліція, Служба безпеки України та Національна поліція України.

Аналіз офіційної статистики Офісу Генерального прокурора свідчить, що у 2019 році було зареєстровано 1287 кримінальних проваджень за ухилення від сплати податків. Водночас на стадії досудового розслідування у цьому році було закрито 262 кримінальні провадження, з яких 259 – за відсутності складу/події кримінального правопорушення. Результатами судового розгляду відповідних справ за визначений період у Єдиному державному реєстрі судових рішень наявні всього 18 вироків, а саме: 10 обвинувальних вироків, із яких 3 – на підставі угод про визнання винуватості та 8 виправдувальних вироків. Така статистика підтверджує недостатньо ефективну роботу в першу чергу податкової міліції у розслідуванні економічних злочинів, необхідність позбавити правоохоронні органи від невластивих їм функцій та відокремити правоохоронну функцію від сервісної функції податкової.

Створення єдиного державного органу, відповідального за боротьбу з економічними злочинами, та уникнення дублювання відповідних функцій у різних правоохоронних органах – це також одна з вимог Меморандуму про економічну та фінансову політику. А тому, 19 лютого 2020 року Верховною Радою України було зареєстровано проєкт Закону реєстр. № 3087 про Бюро економічної безпеки, поданий народними депутатами України Гетманцевим Д.О., Василевською-Смаглюк О.М. та іншими. Законопроєктом передбачалося створення Бюро економічної безпеки України, як центрального

органу виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України. Проектом закону визначаються завдання, функції та повноваження Бюро економічної безпеки України, контроль за його діяльністю, правовий статус, обов'язки та відповідальність працівників Бюро економічної безпеки України, взаємодію з державними органами, підприємствами, установами та організаціями, компетентними органами інших держав.

Прийняття законопроекту направлено на налагодження партнерських відносин між бізнесом та контролюючими органами, ефективність дій єдиного правоохоронного органу в боротьбі зі злочинами у сфері економіки, підвищення позиції України в рейтингу легкості ведення бізнесу Doing Business, що здійснюється експертами Світового банку.

Бюро економічної безпеки – єдиний орган державної влади, відповідальний за боротьбу з економічними злочинами. Він отримає відповідні повноваження Служби безпеки України та Податкової міліції України, які будуть переосмислені з тим, щоб це був не стільки силовий, скільки аналітичний орган.

Однак доводиться констатувати відсутність єдиного системоутворювального нормативно-правового акта, який задав би темп регулювання суспільних відносин у сфері фінансово-економічної безпеки, ввів би єдині правила для всіх учасників цих правовідносин. Приведені у відповідність з цим законом нормативно-правові акти отримали б обґрунтований імпульс до оновлення, а в низці випадків навіть до радикальної зміни. Факт появи такого закону запустив би процес створення нових нормативно-правових актів, які дали б змогу б охопити особливо проблемні напрями економічної безпеки, що потребують додаткового регулювання.

Висновки до розділу 1

Аналіз наукових досліджень підтверджує, що фінансова безпека є складовою економічної безпеки та запорукою національної безпеки країни як

здатності державних органів влади зокрема та нації в цілому попереджати та протидіяти будь-яким зовнішнім і внутрішнім загрозам задля збереження територіальної цілісності та незалежного розвитку держави, та більш того, можливості захищати інтереси держави, суспільства та нації, з метою збільшення матеріальних і духовних цінностей [23].

З огляду на викладене можна стверджувати, що фінансова безпека є невід'ємним складником економічної безпеки та запорукою національної безпеки держави, що виражена у певному стані фінансових потоків у межах фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетно-податкової, розрахункової, інвестиційної та фондових систем країни, які характеризуються збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю відвернути зовнішню фінансову експансію, забезпечити фінансову стійкість, ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання у цілому [38].

Отже, фінансово-економічна безпека – складна структурована система, дія елементів якої направлена на захист фінансово-економічних інтересів всіх суб'єктів фінансово-економічних відносин різних рівнів у процесі їх функціонування та розвитку, а також визначення, виокремлення раціональних та ефективних шляхів мінімізації негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз.

Постійне зростання значення фінансово-економічної системи набуває характерні ознаки сьогоденного розвитку національної економіки. Представлена динамічною структурою взаємозалежних ланок та відокремлених сфер економіки і фінансів, вона стимулює економічне зростання в державі, забезпечує безперервний процес створення внутрішнього продукту. Належний рівень фінансово-економічної безпеки дає змогу визначити спроможність суб'єкта до ефективного розвитку та діяльності. Фінансова безпека вказує на ступінь захищеності фінансових інтересів суб'єктів господарювання всіх рівнів фінансових відносин, та їх забезпеченість фінансовими ресурсами задля раціонального та ефективного розвитку і функціонування.

Досліджуючи питання механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки, виокремлено такі ключові елементи: об'єкти, суб'єкти, національні інтереси у фінансово-економічній сфері, загрози (внутрішні та зовнішні), порядок захисту. Основними завданнями фінансово-економічної безпеки є: забезпечення пропорційного та безперервного економічного зростання, подолання інфляції та безробіття, формування ефективної структури економіки, зменшення дефіциту бюджету та державного боргу, забезпечення соціального захисту і підвищення якості життя населення, стабілізація національної валюти, підвищення конкурентоспроможності країни тощо. Забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону залежить від реальних прогнозів прибуткових джерел та ступеня дотаційності регіонального бюджету, від відповідності показників прибуткової частини мінімальним потребам регіону.

Наголосимо, що сьогодні головними проблемами забезпечення фінансово-економічної безпеки нашої країни, а безпосередньо Донецької області, є: загострення економічної кризи в Україні в умовах збройної агресії з боку Російської Федерації, зростання корупції, погіршення добробуту населення та зростання рівня безробіття, підвищення тінізації економічної діяльності, різке зниження реального ВВП (ВРП), втрата інвестиційної привабливості нашої держави.

Зауважимо, що фінансово-економічна безпека регіону не може бути статичною величиною, враховуючи, що суспільство, яке населяє державу, постійно розвивається та удосконалюється, а також знаходиться у постійних комунікативних зв'язках із суспільствами інших держав світу. І цей розвиток проходить у всіх сферах, насамперед у сфері соціально-економічного і політичного розвитку.

У контексті нормативно-правового регулювання фінансово-економічна безпека передбачає створення таких умов функціонування економічної та фінансової систем, за яких зловживання фінансово-економічними ресурсами та спрямовування їх у поза легальні сфери неможливо або зведено до мінімуму і що не шкодить розвитку економіки у цілому.

РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА РІВНЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

2.1 Класифікація та систематизація внутрішніх та зовнішніх загроз фінансово-економічної безпеки держави та регіону

У наукових дослідженнях більшості науковців питання фінансово-економічної безпеки розглядаються окремо: надається визначення сутності фінансово-економічної безпеки, розглядаються категорії фінансово-економічної безпеки, приводяться переліки окремих загроз та індикаторів, вивчаються деякі підходи та класифікація, пропонуються напрямки їх удосконалення.

При всьому різноманітті досліджень на зазначену тему, аналізу фінансової безпеки як стратегічної частини економічної безпеки приділено замало уваги. Зокрема, детальному існуванню зовнішніх і внутрішніх загроз, аналізу критичних частин, що підривають стабільність фінансово-економічної безпеки.

Оскільки метою забезпечення фінансово-економічної безпеки країни є охорона її власності, суспільства від джерел зовнішніх і внутрішніх загроз безпеці, запобігання умов і причин, які їх зумовлюють, необхідним є дослідження реальних та потенційних дестабілізуючих факторів безпеки, що мають різноманітні прояви, які виступають як потенційні загрози.

Загрози, які впливають на фінансово-економічну безпеку, поділяються на зовнішні і внутрішні. Внутрішні знаходяться на мікроекономічному і мезоекономічному рівні, другі на макроекономічному [63, с. 34].

До внутрішніх загроз відносять нездатність держави до саморозвитку і самозбереження, що обумовлено станом власної економіки. Зовнішні загрози є глобальними екологічними – зовнішньоекономічними чинниками, процесами, що підривають відчизняну конкурентоспроможність [64]. Забезпечення зовнішньоекономічної безпеки вимагає, щоб участь країни у світовій економіці сприяла розвитку національного господарства. Тривале збереження внутрішніх загроз економічної безпеки робить більш уразливою країну перед зовнішніми загрозами.

На даний час в Україні об'єктивно є як зовнішні, так і внутрішні загрози фінансово-економічної безпеки. Особливу роль відіграють зовнішні загрози. Серед головних причин виникнення зовнішніх і внутрішніх загроз фінансово-економічної безпеки, виділяють наступні, що приведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Порівняльний аналіз загроз фінансово-економічної безпеки

Внутрішні загрози економічної безпеки	Зовнішні загрози економічної безпеки
1. Розширення межі майнового розшарування суспільства. 2. Криміналізація економіки і суспільства. 3. Зниження науково-технічного потенціалу країни. 4. Зниження інвестиційної привабливості. 5. Ослаблення інвестиційно-інноваційного іміджу. 6. Бездіяльність органів місцевого самоврядування. 7. Слабкість інноваційного початку розвитку підприємницької діяльності. 8. Низька конкурентоспроможність і тотальне згортання виробництва. 9. Різка відмінність у рівні соціально-економічного розвитку регіонів, що руйнує існуючі зв'язки між ними і перешкоджає міжрегіональній інтеграції. 10. Посилення міжнаціональної напруженості, що створює реальні умови для виникнення внутрішніх конфліктів на національному ґрунті. 11. Загальне порушення єдиного правового простору, що ведуть до правового скептицизму і недотримання законодавства. 12. Звуження межі середньої тривалості життя. Що знижує людський потенціал, тим самим роблячи неможливим економічне зростання і розвиток промисловості. 13. Слабка нормативно-правова база. 14. Корупційні прояви.	1. Відтік умів за кордон. 2. Нелегальний вивіз капіталу за кордон. 3. Наростання імпортої залежності з продовольства і споживчих товарів. 4. Недобросовісна конкуренція. 5. Відсутність законів, що дозволяють в повному обсязі протидіяти недобросовісній конкуренції. 6. Знецінення національної валюти. 7. Зниження зовнішньої інвестиційної привабливості. 8. Відсутність економічного і політичного впливу на процеси які відбуваються у світовій економіці. 9. Ослаблення процесів інтеграції та налагодження економічних зв'язків України з країнами СНД. 10. Слабка інформаційна база. 11. Зниження військового та оборонного потенціалу країни, що не дозволяє їй при необхідності відобразити військовий напад. 12. Зростання зовнішнього боргу.

Продовження таблиці

Внутрішні загрози фінансової безпеки	Зовнішні загрози фінансової безпеки
1. Неадекватна фінансово-економічна політика держави. 2. Помилки, зловживання і інші відхилення (безгосподарність, різноманітні економічні злочини, тощо) в управлінні фінансової системи держави. 3. Скорочення використовуваної ресурсної основи у фінансово-кредитній сфері діяльності для виходу з економічної кризи та успішного проведення подальших реформ. 4. Розвал фінансово-кредитної системи і послаблення її стабілізуючих функцій у сфері виконання та формування бюджету. 5. Низький рівень соціальної орієнтованості економіки. 6. Падіння платоспроможності населення. 7. Скорочення ролі внутрішніх соціально-економічних стимуляторів економічного зростання. 8. Зростання економічної злочинності, корупції. 9. «Тінізація» економіки та фінансових ресурсів. 10. Зростання фінансових втрат в результаті збільшення масштабів і поглиблення соціальної напруженості в сфері економічних відносин. 11. Недосконалість механізмів формування економічної політики держави.	1. Інтернаціоналізація та глобалізація світового господарства. 2. Порушення національних пріоритетів України в області фінансів через просування іноземними партнерами вигідних їм економічних проектів і фінансових програм; 3. Формування іноземними партнерами такої структури зовнішньоекономічних зв'язків з Україною, коли остання поступово перетворюється на їх сировинний придаток. 4. Зростання зовнішньої фінансової заборгованості України, посилення її залежності від іноземних кредитів. 5. Нерозвиненість ринків капіталу та їх інфраструктури. 6. Криза грошової і фінансово-кредитної систем. 7. Нестабільність економіки.

Як видно з порівняльної таблиці 2.1 велика кількість загроз економічної безпеки або співпадають або перетинаються з фінансовими. Що ще раз підтверджує: фінансова безпека є стратегічною складовою частиною економічної безпеки і розглядати їх потрібно разом, у комплексі як фундаментальну складову національної безпеки.

Окремо необхідно додати про ще одну загрозу – поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, яка вкрай негативно вплинула на економічні показники за 2020 рік, та за плановими прогнозами експертів на 2021 рік її вплив продовжиться.

Особливої уваги потребує питання фінансово-економічної безпеки в умовах правового режиму проведення антитерористичної операції та введення операції Об'єднаних сил на території Донецької області, яке детально розглянуто у пункті 2.4 розділу II.

Усі перераховані загрози дуже негативно впливають на стан захищеності економіки України і в сучасних умовах вимагають внесення серйозних корективів в організацію системи забезпечення фінансово-економічної безпеки України, а також у вітчизняне законодавство.

На основі проведеного аналізу за останні роки виявлені найбільш небезпечні загрози економічної безпеки України. До них відносяться:

- втрата виробничого потенціалу через високий знос основних фондів. Знос машин та устаткування хоча і скоротився, але все ще знаходиться у критичному стані складаючи більше 65%;
- зовнішній борг, небезпека загострення фінансової кризи. Обсяг валового зовнішнього боргу України у 2020 році зріс на 4,0 млрд доларів і на кінець 2020 року становив 125,7 млрд доларів (за інформацією Національного банку України);
- недостатня інвестиційна активність. За даними Державної статистики України протягом 2015 року до України надійшло 4,3 млрд доларів прямих інвестицій. Наступного року обсяг інвестицій збільшився майже на 2% до 4,4 млн доларів. У 2017 році потік прямих інвестицій в Україну впав на 43% і становив трохи більше 2,5 млрд доларів. Прямі іноземні інвестицій у 2020 році склали 5,1 млрд доларів;
- низька конкурентоспроможність продукції національних підприємств. На міжнародному ринку конкурентоспроможними визнано менше 1% українських товарів і послуг. Водночас, економіка України на 70 % залежить

від експорту. Однак товарна номенклатура товарів, що реалізуються на зовнішньому ринку, як і раніше складається з товарів сировинної групи і напівфабрикатів: металопродукції, мінеральних продуктів і продукції хімічної галузі, які складають 65% українського експорту. В умовах того, що Україна майже повністю залежить від зовнішніх енергетичних ресурсів, а енергоемність вищенаведеної продукції в країні найвища в Європі, неможливо говорити про конкурентоспроможність або прибутковості українського виробництва та експортних операцій.

– високий рівень бідності населення і критично низька якість життя більшої частини українського народу. За якістю життя Україна займає 92 місце серед 142 країни світу [63].

– відтік капіталу. У 2020 році чистий відтік прямих іноземних інвестицій Україну склав 868,2 млн доларів порівняно з їх чистим припливом у 5,86 млрд доларів у 2019 році. Згідно даним Національного банку України, таким чином відтік прямих іноземних інвестицій з України спостерігається вперше з 2015 року, коли він склав 458 млн доларів. Після цього спостерігався приплив прямих іноземних інвестицій: у 2016 році – 3,81 млрд доларів, 2017 році – 3,69 млрд доларів, 2018 році – 4,45 млрд доларів, 2019 році – 5,86 млрд доларів.

2.2 Індикатори фінансово-економічної безпеки держави

У Методичних рекомендаціях щодо оцінки рівня економічної безпеки, затверджених наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 року № 1277, визначається перелік основних індикаторів стану фінансової безпеки України, їхні порогові значення, а також алгоритм розрахунку інтегрального індексу фінансової безпеки. Розрахунок інтегрального індексу фінансової безпеки здійснюється за допомогою вагових коефіцієнтів, які визначено шляхом експертного оцінювання [28].

Індикатори фінансової безпеки відображають специфіку певного рівня управління (громадян, домашніх господарств, підприємств, організацій і

установ, галузі господарського комплексу, регіонів, банківської системи, фондового ринку, держави) або таких її складових, як безпека грошового обігу, інфляційна, валютна, бюджетна, боргова й інвестиційна безпека. Кожна зі складових характеризується певними показниками, які застосовують в оцінці стану безпеки відповідного сектору (таблиця 2.2) [64].

Таблиця 2.2 – Індикатори стану фінансової безпеки

№ з/п	Індикатор	Порогове значення
Бюджетна безпека		
1.	Відношення дефіциту, профіциту державного бюджету до ВВП, %	не більше 3
2.	Покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх запозичень, %	не більше 30
3.	Відношення дефіциту, профіциту торговельного балансу до загального обсягу зовнішньої торгівлі, %	не більше 5
4.	Обсяг трансфертів із державного бюджету, % до ВВП	не більше 10-15
5.	Амплітуда коливань бюджетних видатків на одну особу між регіонами України, %	не більше 20-30
Безпека грошового ринку та інфляційних процесів		
6.	Відношення обсягу грошового агрегату М3 до ВВП (рівень монетизації), %	не більше 50
7.	Відношення ВВП до обсягу грошового агрегату М2 (швидкість обігу), кількість обертів	не більше 2
8.	Обсяг готівки, % до ВВП	не більше 4
9.	Інфляція (до грудня попереднього року), %	не більше 7
Валютна безпека		
10.	Темп зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США до показників попереднього періоду, %	не більше 6
11.	Відношення обсягів депозитів в іноземній валюті до загальних обсягів депозитів (рівень доларизації), %	не більше 25
Боргова безпека		
12.	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	не більше 55
13.	Відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, %	не більше 25
14.	Відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	не більше 70

Продовження таблиці

№ з/п	Індикатор	Порогове значення
15.	Відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП, %	не більше 30
16.	Відношення обсягу боргу до золотовалютних резервів	не більше 50
17.	Відношення обсягу обслуговування державного боргу до обсягу експорту	не більше 55
Безпека фондового ринку		
18.	Відношення обсягу номінальної капіталізації ринку акцій до ВВП, %	60-90
19.	Дохідність облігацій внутрішньої державної позики, %	3-4
Банківська безпека		
20.	Частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу, %	не більше 30
21.	Обсяг кредитування банками реального сектора економіки, % до ВВП	не більше 30
22.	Рівень тіньового сектора, % до обсягу ВВП	не більше 50

Щодо порогових значень індикаторів – їх визначають індивідуально для кожної держави за кожним з індикаторів. Можна зазначити декілька порогових значень – за оптимістичним, нейтральним та песимістичним сценарієм. Для оцінки фінансової безпеки Україні використовують порогові значення індикаторів, які наведені у Методичних рекомендаціях щодо оцінки рівня фінансової безпеки.

У зарубіжній практиці розроблена розгалужена система показників, їх критичних значень, які характеризують стан економіки, включаючи і фінансовий сектор. У Європейському Союзі існує система фінансових критеріїв (відповідно до Маастрихських угод), яким повинні відповідати країни-учасниці та кандидати на вступ [65].

Для кожного індикатора складників стану економічної безпеки України розроблені характеристичні значення, які, зокрема, і визначають рівень фінансової безпеки. Діапазон характеристичних значень кожного показника (індикатора) вимірюється від 0 до 1 (або від 0 до 100 відсотків) та поділяється на п'ять інтервалів [28]:

- критичний рівень – 0,2, або 20% оптимального значення;
- небезпечний рівень – 0,4, або 40% оптимального значення;
- незадовільний рівень – 0,6, або 60% оптимального значення;
- задовільний рівень – 0,8, або 80% оптимального значення;
- оптимальний рівень – 1, тобто дорівнює оптимальному значенню.

Присвоєння певних значень величині індикатора складника економічної безпеки здійснюється за допомогою наступних методів:

- аналогового методу (оптимальними вважаються значення індикатора в країнах, які визнані еталоном у даній сфері);
- законодавчо-нормативного критерію (критичний або оптимальний рівень визначається відповідно до граничного рівня, закріпленого в національному законодавстві або профільними міжнародними організаціями);
- експертної оцінки.

Щорічно Україна бере участь у дослідженнях рейтингу міжнародної конкурентоспроможності, які проводить Всесвітній економічний форум (далі – ВЕФ). Кожного року ВЕФ ранжує країни за індексом глобальної конкурентоспроможності, який оцінюється на основі відповідних параметрів: макроекономічна стабільність, якість інституцій, вища освіта і професійна підготовка, інфраструктура, розмір ринку, відповідність бізнесу сучасним вимогам ефективність ринку товарів і послуг, розвинутість фінансового ринку, охорона здоров'я і початкова освіта, ефективність ринку праці, технологічний рівень, інноваційний потенціал. Тобто до розрахунку включено 12 параметрів, які визначають конкурентоспроможність країн [66, с. 75].

Необхідно констатувати, що вагомий внесок у розроблення методологічних засад оцінювання рівня фінансової безпеки зробили Методичні рекомендації фахівців Національного інституту проблем міжнародної безпеки РНБО України 2003 році. Методика передбачала розрахунок економічної безпеки за 22 показниками, їх порівняння зі встановленими пороговими значеннями. Стосовно запропонованого переліку показників слід відзначити, що він відповідав актуальним соціально-політичним та економічним тенденціям

вітчизняного суспільства на момент розроблення рекомендацій, тобто на початку 2000-х років [66]. Розрахунок інтегрального показника рівня як економічної, так і фінансової безпеки Методичними рекомендаціями не передбачений. Крім того, існування Національного інституту проблем міжнародної безпеки РНБО України припинено.

Отже, нині для розрахунку інтегрального показника рівня фінансової безпеки України використовуються Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки, затверджені наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 року № 1277. Розвиток методології оцінювання фінансової безпеки України має передбачати розроблення методичних підходів, які дають змогу надати ґрунтовну оцінку сучасним детермінантам фінансової безпеки держави через відповідні індикатори кількісного та якісного характеру.

Використовуючи вимоги зазначених методичних рекомендацій можна провести оцінювання фінансової безпеки як вагової складової частини національної безпеки України. З урахуванням нормованих значень показників та їхніх вагових коефіцієнтів, які в методичних рекомендаціях визначені шляхом експертного оцінювання та не потребують додаткового розрахунку, було сформовано інтегральні показники кожного елемента фінансової безпеки (таблиця 2.3) [68 с. 98, 69, 70, 71].

Таблиця 2.3 – Інтегральні показники кожного елемента фінансової безпеки

Інтегральний індикатор	2014	2015	2016	2017	2018
Банківська безпека	0,29	0,19	0,23	0,35	0,38
Безпека небанківського фінансового ринку	0,46	0,34	0,32	0,30	0,31
Бюджетна безпека	0,47	0,48	0,47	0,61	0,67
Грошово-кредитна безпека	0,53	0,34	0,51	0,48	0,49
Валютна безпека	0,26	0,36	0,38	0,40	0,42
Боргова безпека	0,04	0,03	0,15	0,20	0,17
Інтегральний показник фінансової безпеки	0,42	0,37	0,44	0,50	0,51

У проведеному дослідженні були використані статистичні дані показників фінансової безпеки України за 2014 – 2018 роки, оскільки за 2019 та 2020 роки хоч статистичні дані і сформовані, але остаточно не затверджено. У ці періоди в Україні спостерігалася негативна динаміка за багатьма показниками, які характеризують фінансову безпеку країни. Отже, під час прогнозування рівня фінансової безпеки України скористаємося методикою виявлення основної тенденції (тренду) ряду.

Згідно з даними таблиці 2.3, у період 2014–2018 років значення інтегрального індикатора банківської безпеки України мало тенденцію до збільшення, тобто спостерігалася підвищення рівня небезпеки банківської системи з незадовільного у 2014 році (0,29) до критичного у 2018 році (0,38). Зазначене насамперед було зумовлене збільшенням частки простроченої заборгованості за кредитами на 31% у 2018 році проти 2014 року, банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті – на 16,6%, частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків – на 2 відсоткові пункти, зростанням частки п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи на 5%.

Найвище значення інтегрального показника безпеки небанківського фінансового ринку спостерігалася у 2014 році і становило 0,46 – «небезпечний рівень», а найнижче – у 2017 році (0,30 – «критичний рівень»). Така ситуація сформувалася за рахунок зниження рівня капіталізації лістингових компаній щодо ВВП на 84%, а також приростом частки надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій на 4,8 відсоткових пункти.

Рівень бюджетної безпеки визначається порівнянням фактичних значень індикаторів з пороговими, які розроблялись з урахуванням світового досвіду та напрацювань вітчизняних вчених. Розрахунки рівня бюджетної безпеки України за кожним її індикатором свідчать про її критичний стан протягом 2014–2016 рр., в наступні роки – незадовільний стан, що позитивно впливає на загальний стан фінансової системи України [72, с. 48]. У 2017-2018 рр. індикатор бюджетної безпеки зріс з 0,61 до 0,67 відповідно.

Щодо інших складових частин фінансової безпеки, а саме грошово-кредитної і валютної, необхідно констатувати, що грошово-кредитна безпека головним чином залежить від ефективності банківської діяльності, реалізації бюджетно-податкової та боргової політики, чинників інституціонального характеру тощо. Інтегральний показник грошово-кредитної безпеки протягом 2014-2018 рр. знаходився на дуже низькому рівні, а у 2015 році – небезпечному.

Аналізуючи дані інтегрального показника валютної безпеки за 2014-2016 років, можна стверджувати про її загрозливий стан, а період 2017-2018 років характеризує стан валютної безпеки на незадовільному рівні. На стан валютної безпеки впливала наявність валютної заборгованості (борг суб'єктів господарювання держави і країни в іноземній валюті) та її розмір, а також розмір претензій іноземних компаній до України і вимоги обов'язкового продажу валютних надходжень до країни.

Результати розрахованого рівня боргової безпеки України показують, що стан боргової безпеки, хоча і має позитивну тенденцію до покращення, все ж таки на кінець 2018 року характеризується як критичний. Катастрофічним рівнем виділяємо період 2014–2015 років, оскільки в цей період в Україні збільшилися запозичення, щоб профінансувати поточні видатки на фоні скорочення доходів, а також зріс борг стосовно валового внутрішнього продукту через девальвацію курсу національної валюти, яка є результатом кризи.

Проаналізувавши результати розрахованих інтегральних індикаторів кожного елемента фінансової безпеки країни, приведемо розрахований загальний індикатор фінансової безпеки. Як показують дані інтегральний показник фінансової безпеки у 2014 році становив 0,42 і починаючи з 2014 року має тенденцію до зниження. Критичного стану показник досяг у 2015 році – 0,37, а це на 0,05 менше показника 2014 року. Це пояснюється наявністю зовнішніх і внутрішніх загроз фінансовій системі, що призвело до погіршення фінансової безпеки України. Проте станом на грудень 2018 року значення інтегрального показника фінансової безпеки підвищилося на 0,14 до значення 0,51, що означає поступове зростання фінансової безпеки України.

Тобто, приведені розрахунки підтверджують результати методичних рекомендацій Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та підтверджують небезпечний рівень фінансової безпеки України. Найбільшими загрозами є високі темпи інфляційних процесів, незбалансованість бюджетної системи, зберігання значної частки тіньової економіки, збільшення зовнішнього боргу, умов для корупції і криміналізації фінансових відносин та інше.

Окремо необхідно наголосити на таких складових як бюджетна та боргова безпека. Як видно з таблиці 2.4, суттєвим одним з першочергових чинників, що спричиняє загрози та проблеми в сфері бюджетної, а надалі і фінансової, безпеки є незбалансованість і високий рівень дефіциту державного бюджету, що провокує зростання дефіциту державного бюджету України по відношенню до ВВП. Після його падіння у 2016 році спостерігається тенденція до його зростання в наступних 2018 та 2019 роках. Така ж тенденція спостерігається і з самим рівнем дефіциту державного бюджету в абсолютному значенні. Незважаючи на його коливний, нестійкий характер протягом досліджуваного періоду (2014 – 2019 роки) за результатами 2019 року він досяг максимального значення і склав 82,2 млрд грн. При цьому темпи зростання дефіциту державного бюджету у 2019 році суттєво перевищували темпи зростання ВВП: 38% зростання дефіциту державного бюджету проти 11% зростання ВВП України.

Таблиця 2.4 – Динаміка індикаторів бюджетної та боргової безпеки України у 2014 – 2019 роках

Показник (значення/стан)	Роки					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Відношення дефіциту / профіциту державного бюджету до ВВП, %	-4,98	-2,28	-2,95	-1,60	-1,66	-2,09
	2	1	1	1	1	1
Дефіцит / профіцит державних бюджетних та позабюджетних фондів, % від ВВП	-0,23	-2,69	0,13	0,03	-0,21	-0,67
	1	2	2	2	1	1
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	29,11	32,94	32,84	34,09	33,28	31,15
	5	5	5	5	5	5

Показник (значення/стан)	Роки					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %	69,37	79,06	80,90	71,78	60,90	52,38
	5	5	5	5	5	5
Відношення обсягу державного та гарантованого боргу до ВВП, %	95,8	131,0	121,7	103,9	87,8	78,5
	5	5	5	5	5	5
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	13,4	13,1	9,2	10,5	17,8	15,2
	5	5	4	4	5	5
Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку, %	13,4	13,1	9,2	10,5	17,8	15,2
	5	5	4	4	5	5
Індекс EMBI+Україна	2226	2375	860	574	571	568
	5	5	4	3	3	3
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	5,96	11,20	13,69	16,13	18,15	20,78
	5	5	5	5	5	4

Примітка. Стан: 1 – оптимальний, 2 – задовільний, 3 – незадовільний, 4 – небезпечний, 5 – критичний.

Окремо необхідно наголосити на невідповідності, яка спостерігається між динамікою ВВП у національній валюті України та дефіцитом державного бюджету. В Україні престожеувалось постійне зростання рівня ВВП в гривні протягом 2014-2019 років при коливному характері і зростаючому протягом останніх 3 років дефіциту державного бюджету. Одночасно динаміка рівня ВВП України в доларах США більше відповідає динаміці та характері дефіциту державного бюджету. Це спричинено такою невідповідністю, а також постійним зростанням ВВП у гривні було суттєве знецінення національної валюти України протягом 2014-2017 років, що було спричинено політичною та економічною

кризами в країні, які й наразі тривають, військовою агресією з боку Російської Федерації у відношенні України. Що спричинило поступове знецінення гривні, в результаті чого її курс до долару США зріс з початку 2014 року до 2017 року майже в 4 рази, що і спричиняло постійне зростання ВВП України в гривні, яке за цей період склало 150%. При розгляді ж динаміки ВВП у доларах США має місце її змінний характер і зростання лише на 27% від рівня 2014 року.

Варто навести дані виконання Державного бюджету України, які містяться у таблиці 2.5, у період з 2008 року по березень 2021 року.

Таблиця 2.5 – Виконання Державного бюджету України з 2008 по 2020 роки

Рік	Доходи		Видатки		Кредитування		Сальдо	
	млн грн	% ВВП	млн грн	% ВВП	млн грн	% ВВП	(дефіцит бюджету), млн грн	% ВВП
2008	231686,3	24.44	241454,5	25.47	2732,5	0.29	-12500,7	-1.32%
2009	209700,3	22.96	242437,2	26.54	2780,3	0.30	-35517,2	-3.89%
2010	240615,2	22.23	303588,7	28.04	1292,0	0.12	-64265,5	-5.94%
2011	314616,9	23.90	333459,5	25.33	4715,0	0.36	-23557,6	-1.79%
2012	346054,0	24.56	395681,5	28.08	3817,7	0.27	-53445,2	-3.79%
2013	339180,3	23.31	403403,2	27.73	484,7	0.03	-64707,6	-4.45%
2014	357084,2	22.79	430217,8	27.46	4919,3	0.31	-78052,8	-4.98%
2015	534694,8	27.01	576911,4	29.14	2950,9	0.15	-45167,5	-2.28%
2016	616274,8	25.86	684743,4	28.73	1661,6	0.07	-70130,2	-2.94%
2017	793265,0	26.59	839243,7	28.13	1870,9	0.06	-47849,6	-1.60%
2018	928108,3	26.08	985842,0	27.70	1514,3	0.04	-59247,9	-1.66%
2019	998278,9	25.12	1072891,5	26.99	3437,0	0.09	-78049,5	-1.96%
2020	1076016,7	25.66	1288016,7	30.71	5096,1	0.12	-217096,1	-5.18%
2021 (станом на березень)	251553,7		276058,3		912,8		-25417,4	

Частка дефіциту позабюджетних та бюджетних фондів сектора загальнодержавного управління у внутрішньому валовому продукті, який є обов'язковим для розрахунку показника від Міжнародного валютного фонду для всіх країн, які намагаються або планують отримувати кредити від такої організації, не мала суттєвої загрози для бюджетної та фінансової безпеки України. Оптимальне значення даного індикатора дорівнює 0, а перевищення позначки в – 3% свідчить про критичний стан цього показника [74, с. 345-352]. Майже протягом всього взятого періоду показник мав оптимальне значення

(виключення 2015 рік – 2,69%) внаслідок збільшення цього року на 19,0 млрд грн або 25% до 94,8 млрд грн видатків державного бюджету на перерахування трансфертів до органів пенсійного фонду. В 2016 році показник мав тенденцію до зниження внаслідок зменшення ставки єдиного соціального внеску.

Загалом слід зазначити, що таке зростання дефіциту Державного бюджету України потребувало пошуку ресурсів для його урівноваження та забезпечення фінансування необхідних видатків державного бюджету, що спричинило значне накопичення обсягу державного та гарантованого державою боргу. Як наслідок, країни повинні здійснювати залучення зовнішніх фінансових ресурсів. Зовнішніми кредиторами країни протягом даного періоду незалежності України були переважно міжнародні фінансові установи, основними з яких є Європейський Союз, Міжнародний валютний фонд та Світовий банк. Таке залучення й використання кредиту, окрім того, що спричиняє формування та накопичення державою державного боргу, призводить до збільшення бюджетних видатків в Україні, які спрямовуються на погашення та обслуговування державного боргу. Що стосується обсягу державного боргу, то на у 2017 році його обсяг збільшився на 11% порівняно з 2016 роком або на 211,88 млрд грн, до 2 141,69 млрд грн, а у 2018 році склав 2 168,63 млрд грн.

Таке постійне зростання державного та гарантованого державою боргу призвело до того, що рівень боргу України до ВВП був і залишається найвищим протягом усього досліджуваного періоду не лише порівняно з країнами з низьким рівнем доходу, а й серед країн з ринками, які ще формуються, і середніми доходами.

Розглядаючи структуру зовнішнього державного боргу вбачається, що в ньому основну частку займають фінансові установи та міжнародні організації (табл. 2.6):

– борг перед Міжнародним банком реконструкції та розвитку – 4,86 млрд доларів США, європейським співтовариством – 3,63 млрд доларів США, Міжнародним валютним фондом – 2,41 млрд доларів США;

– борг перед іноземними банками та іншими фінансовими установами становить 1,35 млрд доларів США.

Таблиця 2.6 – Структура зовнішнього державного та зовнішнього гарантованого державного боргу України станом на 01 січня 2020 року

Зовнішній державний борг - 40,45 млрд дол. США				
Заборгованість за позиками отриманими від	Міжнародних фінансових організацій	12,18	3,63	Європейське співтовариство
			0,49	ЄБРР
			0,76	ЄІБ
			4,86	МБРР
			2,41	МВФ
			0,02	Фонд чистих технологій (МБРР)
	Органів управління іноземних держав	1,62	0,15	Канада
			0,27	Німеччина
			0,01	Польща
			0,61	РФ
			0,02	Франція
	Іноземних комерційних банків, інших фінустанов	1,35	0,56	Японія
			0,27	Каргл (США)
			0,18	Креді Агріколь (Франція)
			0,9	Детч Банк (Німеччина)
Заборгованість за випущеними ЦП на зовнішньому ринку		23,62		
Інша заборгованість перед МВФ		1,69		
Зовнішній гарантований державою борг - 9,36 млрд дол. США				
Заборгованість за зиками отриманими від	Міжнародних фінансових організацій	7,88	0,11	ЕС з атомної енергетики
			0,35	ЄБРР
			0,06	ЄІБ
			0,46	МБРР
			6,91	МВФ
	Іноземних комерційних банків, інших фінустанов	1,37	0,15	Централ Сторедж Сейфти Проджект Траст (США)
			0,03	Детч Банк (Німеччина)
			0,01	Юнікредит банк (Австрія)
			0,02	Державний банк розвитку (КНР)
			1,13	Експортно-імпортний банк КНР
			0,03	Експортно-імпортний банк Кореї
Інша заборгованість перед МВФ		0,11		

Заборгованість України перед міжнародними фінансовими установами та організаціями є додатковим підтвердженням можливості їх істотного впливу на рівень фінансової безпеки країни та захисту її національних інтересів і суверенітету, бо більшість таких програм передбачають запровадження різноманітних заходів в Україні, які не завжди відповідають національним та фінансовим інтересам нашої країни.

Постійне зростання заборгованості України за державним боргом спричиняло і постійне зростання обсягу коштів, що спрямовувались на його погашення. Пікове навантаження на Державний бюджет України у відношенні

погашення державного боргу було у 2015 та 2019 роках – по 251,6 та 272,2 млрд грн відповідно. Зауважимо, що починаючи з 2017 року відбувалось постійне зростання витрат на погашення боргу, а на 2015 та 2018 роки припадає найбільший темп зростання на погашення боргу. Як наслідок, відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету протягом зазначеного періоду набувало критичного значення (табл. 2.4) і за результатами 2019 року склало 47,12%, а найбільше значення спостерігалось у 2017 році – 59,74%. У зв'язку із піковими періодами погашення та обслуговування боргу, що робить державу заручником зовнішніх кредиторів і негативно відображається на її бюджетній та фінансовій безпеці, можливості захисту національних інтересів, Україну очікує тривалий період суттєвого навантаження на державний бюджет.

Як наслідок такої ситуації, значення індексу EMBI + Україна знаходилося у 2014 та 2015 роках на критичному рівні, що свідчить про ризики дефолту України, які були спричинені, в тому числі, ескалацією конфлікту на Сході України з боку Російської Федерації. Найвищий рівень цього індикатора дорівнював у 2015 році – 2 375 пунктів, що перевищувало критичне значення майже удвічі. У 2016 році рівень цього показника суттєво знизився (майже у 3 рази) внаслідок укладання угоди з комітетом кредиторів у 2016 році та відповідав небезпечному рівню. Починаючи з 2017 року цей показник покращився до незадовільного рівня і хоча демонструє тенденцію до зменшення, але залишається надто ризиковим та загрозливим для фінансової безпеки України.

Подібна ситуація простежується і з обсягом офіційних міжнародних резервів. Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу та короткострокового зовнішнього боргу до міжнародних резервів України є індикатором гарантій зовнішнім кредиторам і протягом усього досліджуваного періоду вони залишались на критичному рівні і незначне покращення цього показника за результатами 2019 року істотно не змінило ситуацію у ліпшу сторону, адже рівень цього показника є небезпечним і

для фінансової безпеки України, і для бюджетної безпеки, а сам рівень офіційних міжнародних резервів України не відповідає критеріям стійкої та фінансово незалежної країни (короткостроковий зовнішній борг країни у 2019 році склад 221,4 % міжнародних резервів при гранично допустимому рівні 100 %), при тому що в умовах глобалізації світової економіки зовнішня заборгованість і можливість держави її погасити та обслуговувати стають визначальними детермінантами бюджетної безпеки України.

Таким чином, можна визначити бюджетну та боргову безпеки України на низькому рівень та перебувають у небезпечній зоні, адже значна частина індикаторів перевищує відповідні допустимі значення, а рівень доходів бюджету є незначним для покриття навіть найважливіших витрат держави, що призводить зниження рівня бюджетної та боргової, фінансової безпеки держави загалом та до накопичення боргів, робить її заручником зовнішніх кредиторів.

Що стосується грошово-кредитної безпеки України (табл. 2.7), то як видно з наведених даних рівень готівки в обігу поза депозитними корпораціями знаходився на небезпечному рівні протягом всього зазначеного періоду.

Таблиця 2.7 – Динаміка індикаторів грошово-кредитної безпеки України у 2014-2019 роках

Показник (значення/стан)	Роки					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Питома вага готівки поза банками в обсязі грошової маси (M0/M3), %	29,57	28,44	28,51	27,51	28,46	26,73
	4	4	4	4	4	4
Різниця між процентними ставками за кредитами та за депозитами, %	4,55	5,93	5,46	6,28	6,32	5,62
	2	3	3	4	4	4
Рівень середньозваженої процентної ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями в національній валюті, відносно ІСЦ, %	5,52	-26,87	4,64	1,96	8,23	7,46
	2	5	1	3	3	3
Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам, %	13,24	10,68	10,17	12,01	14,13	17,87
	3	2	2	3	3	4

Показник (значення/стан)	Роки					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів, %	21,29	21,81	25,88	26,44	22,76	19,63
	5	5	4	4	5	5
Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни, млрд дол. США	11,90	15,60	15,10	14,30	13,87	13,52
	4	5	5	4	4	4

Примітка. Стан: 1 – оптимальний, 2 – задовільний, 3 – незадовільний, 4 – небезпечний, 5 – критичний.

Окрім цього, спостерігалась тенденція до підвищення рівня монетизації національної економіки, а також треба врахувати розбалансованість грошового ринку. Не мав достатнього впливу на грошово-кредитну безпеку України також процентний канал, адже:

різниця між процентними ставками за депозитами, залученими депозитними корпораціями (крім НБУ), процентними ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями, перевищувала 5 %, при оптимальному значенні цього індикатора на рівні 3-4%. Водночас зростання даного індикатора починаючи з 2017 року є негативним, адже оскільки має дестимулювальний вплив на грошово-кредитну безпеку країни.

Середньозважена процентна ставка за кредитами, яка надана депозитними корпораціями (крім Національного банк України) в національній валюті, відносно індексу споживчих цін, при оптимальному значенні даного індикатора на рівні 3–5 % (за 2017 рік), знаходилась в негативній і критичній зоні.

Такі тенденції доводять, що грошово-кредитна політика носила рестриктивний характер і була спрямована на утримання основних ставок грошового ринку, що спричинило, з одного боку, скорочення кредитування банками суб'єктів економічної діяльності через зростання процентних ставок за наданими кредитами, з іншого – зростання вартості грошей. Тобто наявна була ситуація, що характеризується нездатністю процентних ставок до зниження, є

найважливішим чинником обмеження інвестиційного процесу, адже за таких умов весь дохід від інвестицій, які значною мірою здійснюються за рахунок банківських кредитів, по суті, сплачується кредиторіві, а інвестор втрачає мотивації до капіталовкладень [75].

Вищезазначені дії та/або бездіяльність органів державної влади призвели до зниження темпів економічного розвитку України та негативно вплинули на рівень грошово-кредитної безпеки, через зниження кредитування економіки банками, яке в 2019 році найнижчим за весь період, що досліджується. Що стосується стану відповідних індикаторів грошово-кредитної безпеки:

- питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих банками кредитів майже весь період перебувала в критичній зоні, а за результатами 2019 року набула 19,63% – найнижчого значення. До погіршення ситуації призводило зростання питомої ваги готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси внаслідок значного вилучення вкладниками депозитів з банків;

- частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам, майже весь період перебувала в задовільній та незадовільній зонах, а в 2019 році набула найнижчого значення в обсязі 17,87%, що відповідає небезпечній зоні, при оптимальному значенні цього індикатора на рівні 5-9 %.

Також негативним фактором для національної грошово-кредитної безпеки стало суттєве вивезення фінансових ресурсів за межі держави, в середньому 14 млрд доларів США на рік. Починаючи з 2015 року і спостерігається зниження індикатора з 15,60 млрд доларів США за результатами до 13,52 млрд доларів США за результатами 2019 року, але протягом всього періоду він перебував у небезпечній та критичній зонах, загалом обсяг вивезених фінансових ресурсів поза межі держави склав 84,29 млрд доларів США.

Отже, національна грошово-кредитна політики була неефективною, не створювала монетарні умови для внутрішньої рівноваги, достатнього рівня

інфляції, не забезпечувала фінансову і цінову стабільність, передумови сталого економічного розвитку.

Рівень валютної безпеки України в умовах триваючої глобалізації світового господарства чинив негативний тиск на фінансову безпеку України протягом всього досліджуваного періоду, що з урахуванням зростання постійних кризових явищ в світовому господарстві робило вітчизняну фінансову безпеку ще більш вразливою.

Як видно з таблиці 2.8, індикатори валютної безпеки України у 2014 – 2019 роках мали значною мірою незадовільний, небезпечний та критичний характер. Першочергово це спричинено значним знеціненням національної валюти, яке розпочалось у 2014 році і тривало включно до 2017 року. Наслідком цього стало те, що індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США в цей період перебував на критичному та небезпечному рівні, що суттєво знизило довіру до національної валюти та спровокувало суттєве погіршення індикатора різниці між форвардним і офіційним курсом гривні, який протягом всього періоду мав критичне значення.

Така нестабільність національної валюти та підривання довіри до неї з боку населення, призвели до того, що основною тенденцією вітчизняного валютного ринку протягом 2015 – 2018 років було значне переважання обсягів купівлі валюти над обсягами продажу, тому одним із основних інструментів регулювання НБУ валютного ринку були валютні інтервенції (купівля-продаж Національним банком України іноземної валюти з метою впливу на обмінний курс гривні до іноземних валют, загальний попит і пропозицію грошей в Україні).

І хоча індикатор сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти мав коливний характер, водночас населення віддавало перевагу купівлі валюти, особливо в часи зростання політичної та економічної нестабільності не лише в Україні, а й в світовому господарстві, на світових ринках.

Таблиця 2.8 – Динаміка індикаторів валютної безпеки України у 2014 – 2019 роках

Показник (значення/стан)	Роки					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній період, %	148	183	117	104	102	102
	5	5	4	2	1	1
Різниця між форвардним і офіційним курсом гривні, грн	-454,18	-2,73	9,09	-8,78	-2,17	-1,85
	5	5	5	5	5	5
Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту	1,8	3,0	3,0	3,2	3,3	3,8
	4	1	1	1	1	1
Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, %	46,31	55,81	49,43	43,87	42,78	36,85
	5	5	5	4	4	4
Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд дол. США	2,14	-1,54	-2,48	-2,14	-1,48	-4,93
	3	1	2	2	1	4
Рівень доларизації грошової маси, %	34,02	34,04	34,51	34,94	31,81	29,49
	5	5	5	5	5	5

Примітка. Стан: 1 – оптимальний, 2 – задовільний, 3 – незадовільний, 4 – небезпечний, 5 – критичний.

Як подальший негатив від такої нестабільності національної валюти ми спостерігаємо інші негативні чинники впливу на вітчизняну економіку:

- постійно високий рівень доларизації грошової маси, який з 2014 по 2017 рік включно мав найвище значення;
- високий рівень частки кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів банківських установ. Зазначена ситуація є наслідком кредитного буму в Україні, що мав місце до фінансової кризи 2008 року, але наслідки цього буму вітчизняна економіка та громадяни України відчують і на сьогодні, через зростання валютних ризиків та додаткові витрати, які вони мають нести через таке суттєве знецінення національної валюти при значному рівні кредитів в іноземній валюті.

Частково даний несприятливий вплив вдалося мінімізувати за рахунок того, що починаючи з 2016 року Національним банком України активно здійснювалася купівля іноземної валюти для збільшення запасів валютних резервів країни за рахунок експортної виручки вітчизняних підприємств. Згідно зі Стратегією валютних інтервенцій у 2016 – 2020 роках, Національний банк України не викупував валюту в період коливань у бік знецінення гривні, а поповнював міжнародні резерви лише за сприятливих умов на валютному ринку. Одночасно, починаючи з квітня 2018 року, Національний банк України з метою підвищення прозорості монетарної політики постійно для поповнення міжнародних резервів оголошував обсяг купівлі іноземної валюти [76].

Валютна та фінансова безпеки країни залежні від інших країн та зовнішніх загроз і обставин, оскільки є місце нераціональній структурі золотовалютних резервів: Україна зберігає менше ніж 4 % золотовалютних резервів у золоті, наприклад США 80 % всіх американських резервів. Друге місце за розміром зберігання резервів у золоті займає Німеччина, третє – Міжнародний валютний фонд. Країни Євросони основні державні резерви зберігають у золоті [77].

Отже, національна валютна-курсова політики була неефективною, Національним банком України не було забезпечено стабільність національної валюти, що підірвало довіру з боку населення до неї та спровокувало зростання доларизації національної економіки, яка і так була доволі високою. Також, на валютну безпеку чинили та продовжують чинити додатковий негативний вплив валютні ризики, які виникли у зв'язку із світовою фінансовою кризою 2008 – 2009 років, триваючі економічні і політичні загрози та ризики в державі, втручання міжнародних фінансових організацій, іноземних консультантів та радників у валютну політику держави, вплив коштів за кордон, зростання зовнішнього боргу.

Результати аналізу та оцінка рівня банківської безпеки наведе но у таблиці 2.9. Банківська система є ключовою в вітчизняній фінансовій системі, в цьому її особлива важливість як складова фінансової безпеки. Протягом всього досліджуваного періоду вітчизняна банківська система перебувала під впливом

внутрішніх політичних та економічних криз, військової агресії з боку Російської Федерації, негативних наслідків фінансової кризи 2008 – 2009 років. Як наслідок вищезазначених факторів має місце зростання частки простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів. Цей індикатор протягом всього періоду дослідження знаходився в критичній зоні, що окрім додаткових ризиків для банку, призводило відволікання у банків коштів на формування обов'язкових резервів за цими незадовільними активами — лише за період в три роки з 2014 року обсяги резервів та відрахувань для відшкодування можливих утрат за кредитними операціями зросли у понад 4 рази: з 131 252 млн грн у 2014 році до 516 985 млн грн по результатах 2016 року [78].

Таблиця 2.9 – Динаміка індикаторів банківської безпеки України у 2014 – 2019 роках

Показник (значення/стан)	Роки					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	7,81	12,41	13,61	22,21	25,89	26,03
	5	5	5	5	5	5
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	152,66	168,65	134,50	109,36	117,04	83,50
	4	5	3	2	2	2
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	32,5	43,3	48,84	49,61	50,02	50,34
	3	5	5	5	5	5
Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	2,83	3,89	4,13	3,28	3,76	3,76
	5	5	5	5	5	5
Рентабельність активів, %	-4,07	-5,46	-12,60	-1,93	1,69	4,35
	5	1	5	5	3	5
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	86,14	92,87	92,09	98,37	93,52	94,06
	1	1	1	1	1	1
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	37,6	53,62	55,63	56,21	59,97	57,62
	4	5	5	5	5	5

Примітка. Стан: 1 – оптимальний, 2 – задовільний, 3 – незадовільний, 4 – небезпечний, 5 – критичний.

Зниження якості кредитного портфеля вітчизняної банківської системи та відволікання коштів на формування резервів мало негативний і на показники ефективності діяльності банківських установ — рентабельність активів хоча частково відновлювалась в періоді дослідження, але переважно перебувала в критичній зоні. Слід також врахувати, що зважаючи на негативні тенденції у вітчизняній економіці, найбільший прибуток банківські установи отримують не від кредитування, а від обслуговування клієнтів, здійснення маржинальних операцій на міжбанківському та валютному ринках, тобто є короткостроковою і доволі мінливою, не стабільною – співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів протягом всього період також перебувало в критичній зоні і постійно зростало.

Частково цей негатив та ризики нівелюються за рахунок ліквідності банківської системи, а саме співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань водночас, з іншого боку. зростання рівня ліквідності призводить до зменшення прибутковості та рентабельності банківської системи.

Здійснюючи аналіз динаміки частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків, слід зазначити, що її зростання не є свідченням суттєвого збільшення обсягу іноземних інвестицій в вітчизняну банківську систему. Найголовнішою причиною цієї тенденції в період дослідження, було ліквідація та виведення з ринку НБУ понад 90 комерційних банків, що і зумовило такий перерозподіл у структурі статутного капіталу банків. Таким чином, фактично маємо уповільнення темпів зростання іноземних інвестицій в вітчизняну банківську систему та зниження частки іноземного капіталу, що можна вважати негативним явищем [79] і свідчить про поширення в ній кризових процесів, а також наявність фінансових диспропорцій. Оптимальне значення даного індикатора перебуває в межах 20-25%, а при перевищенні рівня 40% держава може втратити контроль над банківською системою.

У національній банківській системі просліджується концентрація активів за п'ятьма найбільшими банками, яка перевищує 50%, що робить її доволі вразливою. Цей індикатор протягом зазначеного періоду мав тенденцію до зростання і протягом 5 років перебував в критичній зоні.

Отже, рівень банківської безпеки України є критичним. Низький рівень банківської безпеки підтверджується і тим фактом, що більшість її індикаторів перебувають в небезпечній або критичній зоні та є нижчими оптимального рівня, що робить її незахищеною від зовнішніх ризиків та загроз та вразливою. Дана ситуація створює додаткові загрози і ризики для фінансової системи, в якій банківська система займає найбільшу питому вагу, та національних інтересів, робить її незахищеною перед глобальними ризиками світового господарства.

Небанківський фінансовий сектор та його вплив на фінансову безпеку є доволі суттєвим, що робить окреме дослідження безпеки небанківського фінансового сектору важливим завданням. Слід відмітити, що національний небанківський фінансовий сектор аналогічно тривалий час перебував і продовжує перебувати під впливом негативних явищ, загроз та факторів зовнішнього та внутрішнього походження. Як наслідок, більшість індикаторів небанківської безпеки України у 2014 – 2019 роках перебували у небезпечній та критичній зонах (табл.2.10).

Таблиця 2.10 – Динаміка індикаторів небанківської безпеки України у 2014-2019 роках

Показник (значення/стан)	Роки					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Рівень проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %	1,68	1,49	1,48	1,45	1,39	1,33
	4	4	4	4	4	4
Рівень капіталізації лістингових компаній, % до ВВП	29,21	3,21	0,82	0,41	0,28	0,29
	4	5	5	5	5	5
Рівень волатильності індексу ПФТС, кількість критичних відхилень (-10%)	1,00	1,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	2	2	1	1	1	1
23 Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень премій, %	15,60	14,70	18,90	21,30	14,90	15,23
	4	3	4	5	3	4

Примітка. Стан: 1 – оптимальний, 2 – задовільний, 3 – незадовільний, 4 – небезпечний, 5 – критичний.

Страховий сегмент фінансового ринку поряд із банківським є більш розвинутим в усіх країнах світу. Такий стан обумовлений значними фінансовими потоками, які функціонують та організуються на цьому сегменті, та соціально-економічним положенням, яке грають страхові компанії в економіці та суспільстві. Двоїстість страхування зумовлена значними фінансовим потенціалом, який формується завдяки функціонуванню страхового ринку, та функціями, які воно виконує [13]. Однак маємо негативні тенденції у розвитку національного страхового ринку:

- рівень проникнення страхування мав чітку тенденцію до зниження у відносному визначенні протягом всього наведеного періоду з 1,68 % за результатами 2014 року до 1,33 % за результатами 2019 року, а щільність страхування збільшується за рахунок природного зменшення населення, що призводить до скорочення інвестиційного потенціалу страховиків [80];
- значну загрозу для функціонування національного страхового ринку та національної фінансової безпеки мають процеси активного та стрімкого входження іноземного капіталу в страхові компанії шляхом поглинання та злиття;
- рівень капіталізації лістингових компаній знизився майже в 100 разів, що підтверджує слабкість та незахищеність вітчизняного страхового ринку перед загрозами та ризиками. І якщо у 2014 році цей індикатор ще перебував у небезпечній зоні, то всі інші роки він перебуває у критичній зоні і найближчих перспектив щодо зміни ситуації на протилежну не спостерігається;
- частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій почала зростати в 2019 році, однак триваючий значний міграційний рух та вищенаведені негативні фактори будуть продовжувати негативно впливати у найближчі роки.

Таким чином, рівень безпеки небанківського фінансового сектору є критичним. Низький рівень безпеки небанківського фінансового сектору

підтверджується і тим фактом, що більшість її індикаторів перебувають у небезпечній або критичній зоні та є значно нижчими за оптимальний рівень, що робить її незахищеною від зовнішніх ризиків та загроз та доволі вразливою [73, с. 40 – 43].

В умовах значної кількості глобальних викликів, загроз і ризиків постає необхідність попередження загроз фінансової безпеки. Цього можна досягнути шляхом удосконалення науково-методичних засад оцінювання рівня фінансової безпеки країни, формування комплексу заходів попереджувального характеру з урахуванням взаємозв'язків фінансової безпеки зі всіма складниками економічної безпеки тощо.

Прогноз рівня фінансової безпеки України на 2020 рік, за розрахунками експертів, має такий вигляд: за оптимістичним сценарієм рівень бюджетної безпеки становитиме 55,26%, за песимістичним сценарієм – 43,20%, за найбільш імовірним – 49,23%. Аналогічним чином проведено розрахунки на 2019 та 2021 роки. Характеризуючи отримані результати прогнозування на період 2019-2021 роки, слід відзначити позитивні тенденції щодо підвищення рівня фінансової безпеки України.

Більшість показників фінансової безпеки Європейського Союзу та України мають аналогічні критичні значення, що сприяє можливій інтеграції України у європейське співтовариство, з іншого боку, не враховує особливості національної економіки як перехідної та такої, що розвивається. Також, країни-члени Європейського Союзу переглянули максимально допустимі значення індикаторів фінансової безпеки в бік їх зниження зважаючи на останню боргову кризу в Європейському Союзі. Так, у Пакт стабільності та зростання ЄС у 2010 році внесено зміни, які передбачають зниження критичного значення дефіциту до 0,5% ВВП, допустимий рівень інфляції визначається як середній серед трьох країн членів із найменшим рівнем інфляції за поточний рік. На основі усталеного досвіду міжнародні установи, зокрема Міжнародний валютний фонд, розробили систему показників, за допомогою яких оцінюють стан фінансової безпеки держави та прогнозують його розвиток. Міжнародний валютний фонд

окрім загальноприйнятих, розраховує індекс покриття експорту імпортом, показник ВВП на душу населення, індекс відкритості економіки та ін.

Такий розрахунок показників надає можливість швидко та вчасно реагувати на їх негативні зміни. Так, у господарській практиці Франції застосовують так звані індикатори тривоги – прості чи складні показники, що виражають зміну будь-якої економічної чи фінансової величини і визначають її раціональний поріг. Серед п'яти установлених два можна назвати індикаторами фінансової безпеки: виробничі інвестиції та ціни (інфляція).

Стан економічної безпеки є головним критерієм оцінки ефективності державної політики під час розвитку та зміни (реформування) економічної системи держави, і зокрема, регулювання змін її фінансово-кредитної сфери. Здійснення моніторингу і визначення основних загроз для своєчасної розробки та здійснення практичних заходів зниження негативного впливу чи ліквідації загроз забезпечують належний рівень фінансової безпеки.

2.3 Макроекономічні показники як головні індикатори фінансово-економічної безпеки регіону: вплив правового режиму проведення антитерористичної операції та введення операції Об'єднаних сил на території Донецької області

Забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону залежить від реальних прогнозів прибуткових джерел та ступеня дотаційності регіонального бюджету, від відповідності показників прибуткової частини мінімальним потребам регіону.

У Донецькій області сформувався індустріальний господарський комплекс з переважним розвитком важкої промисловості. Підприємства були розташовані кластерами (вугільний, металургійний, важкого машинобудування, енергетичний, хімічний), більшість галузей спеціалізації мали міжрегіональне та міжнародне значення. На область за різними оцінками припадало чверть загального експорту України. Наслідки збройної агресії Російської Федерації

відобразилися передусім на реальному секторі економіки, а саме на розташованих у регіоні промислових підприємствах, що забезпечували значну частину внутрішнього промислового виробництва та експорту.

Проведення аналізу проведено в розрізі індикаторів за складовими: макрота мезоекономічний аналіз, аналіз інвестиційної активності, зовнішньої політики та соціальних показників за Донецької області та за Україною в цілому для виявлення впливу постконфліктних територій на становище всієї країни.

Аналіз даних динаміки ВРП області за 2004-2019 роки показав, що протягом 2005 – 2013 роках Донецька область забезпечувала 11-13% від ВВП країни (додаток Г). До початку бойових дій Донецька область стало забезпечувала майже восьму частину валового внутрішнього продукту (далі – ВВП) України: питома вага регіону у ВВП України в середньому складала близько 12 % (друге місце після м. Києва). Починаючи з 2014 році, в умовах збройного конфлікту спостерігалось істотне погіршення ключових макроекономічних показників: річне падіння ВРП у ВВП країни у 2018 році – 5,4 %, тобто спостерігається зниження внеску постконфліктної області у економічний розвиток країни більше, ніж в 2 рази.

При цьому слід вказати на позитивну динаміку фізичного обсягу ВРП Донецької області у 2016 році: приріст ВРП по Донецькій області склав 1,8%.

Проте саме у цей час почалося зниження показника з 13,2% у 2004 році до 10,8% у 2013 році. Це було спричинено, в першу чергу, застарілою структурою виробництва та надвисокою експортоорієнтованістю регіональної економіки: у 2013 році частка галузей з низьким рівнем доданої вартості (видобувна та металургійна промисловість, енергетика) складала майже 70% реалізованої промислової продукції, а вартість експорту товарів була еквівалентна 40% реалізованої промислової продукції.

Починаючи з 2014 року, в умовах збройного конфлікту спостерігалось істотне погіршення ключових макроекономічних показників: річне падіння валового регіонального продукту (далі – ВРП) коливалось від «-32,9%» у 2014 році до «-4,8%» у 2017 році.

На зазначену динаміку вплинули наступні чинники:

- втрати промислового потенціалу (на тимчасово окупованій території залишилися понад 60 провідних промислових підприємств) та традиційних ринків збуту продукції в Російській Федерації;
- розірвання господарських зв'язків з тимчасово окупованими територіями та, як наслідок, виникнення гострої кризи у технологічних ланцюгах «вугілля-кокс-метал» та «вугілля-електроенергія»;
- істотне скорочення державної підтримки вугледобувних підприємств на часткове покриття витрат із собівартості готової товарної вугільної продукції (майже у 4 рази протягом 2014 – 2017 років).
- 2018-2019 рік характеризувався покращенням економічної ситуації: вперше з 2014 року ВРП області збільшився (на 0,2% у 2018 році та на 2,8% у 2019 році), а підприємства регіону отримали позитивний фінансовий результат (у 2018 році – 1,0 млрд грн).

Для цього було декілька ключових передумов:

- активізація зовнішньоекономічної діяльності у зв'язку із сприятливою кон'юктурою на світових ринках чорних металів (обсяг експорту товарів у 2018 році збільшився на 9,3%);
- зростання промислового виробництва в умовах збільшення внутрішнього та зовнішнього попиту (на 2,6% та 0,6% у 2018 та 2019 роках відповідно);
- нарощування інвестиційної активності (регіональний обсяг капітальних інвестицій у 2018 році збільшився на 56,2%, у 2019 році – на 24,7%);
- збільшення державної підтримки вугільної галузі у 2018 році на 45%.

При цьому, наприкінці 2019 році почали спостерігатися негативні тенденції, які в складних умовах пандемії коронавірусної хвороби COVID-19 істотно вплинули на динаміку економічного розвитку регіону у наступному, 2020 році.

Такими чинниками стали:

- зниження цін на чорні метали у світі на 9,9%, зміцнення обмінного курсу долара та подальше скорочення зовнішньоекономічних відносин з Російською Федерацією, що призвело до зменшення обсягів регіонального експорту товарів на 4,4%;
- зниження внутрішнього попиту на продукцію машинобудування;
- скорочення попиту на вугілля енергетичних марок через теплу зиму, простої вугільних шахт тривалістю до 2,5 місяців та поглиблення кризи у вугільній галузі.

Така динаміка обґрунтовується тенденціями у промисловому виробництві регіону. У Донецькій області до конфлікту був зосереджений промисловий потенціал країни, який представлений значними вуглевидобувними, металургійними, машинобудівними, коксохімічними підприємствами. У 2011 році згадані область забезпечувала 20,5 % промислової продукції України. Протягом 2012 – 2016 років питома вага у промисловому виробництві зменшувалася та у 2016 році склала лише 11,6%, тобто можна констатувати падіння більш ніж у 2 рази. Проте, «через поділ залізничної мережі, а також руйнування автомобільних доріг (що призвело до зростання транспортних витрат) та інфраструктури енергопостачання, багато підприємств, особливо важкої промисловості, були змушені скоротити, призупинити або припинити виробничу діяльність» [73]. Так, питома вага промисловості Донецької області у державному показнику у 2005 році складала 21%, в той час як у 2016 році – 9,8%. Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) без ПДВ та акцизу наведено у додатку Г.

Регіональна економіка була переважно орієнтована саме на Російську Федерацію і не модернізувала великі підприємства через наявність традиційного ринку збуту. Обсяги експортних поставок до Російської Федерації становили 19,7 % загального обсягу експорту. Тенденції у промисловому виробництві негативно вплинули і на зовнішньоекономічну діяльність. Донецька область у 2010 році забезпечувала 25,53 % всього українського експорту. З 2012 року спостерігається падіння експорту, як країни в цілому, так і в регіоні: у 2016 році

частка регіонального експорту склала лише 9,44 %. Частка імпорту складала у 2005 році 7,15 %, а у 2016 році – 2,83 %.

Наведені дані наявно демонструють факт позитивного впливу зовнішньої політики Донецької області на економіку України: незважаючи на падіння показників експорту/імпорту, сальдо зовнішньоторговельно балансу протягом 2005 – 2016 роках у регіоні було позитивним, в той час, коли аналогічний показник у країні мав від’ємне значення за виключенням 2015 року. При цьому слід відзначити, що «...у Луганській та Донецькій областях змінилася географічна структура імпорту/експорту на двох головних ринках – ЄС та Росії. Падіння загального обсягу експорту сталося внаслідок зміни загальної структури та напрямків експорту...Експортні та імпортні напрямки переорієнтовано з країн СНД (в першу чергу, з Росії) на ЄС та інші країни, проте переорієнтація не компенсувала колишні обсяги експорту/імпорту. Дотепер Росія залишається основним партнером для всіх східних регіонів України, особливо для Донецького регіону. Це означає, що економіка може й надалі залишатися у негативному тренді у випадку продовження та подальшої ескалації конфлікту» [80]. Регіональні обсяги зовнішньої торгівлі товарами наведено у додатку Д.

На сьогодні конфлікт на непідконтрольних українській владі територіях регіонів, де розташовані окремі виробничі потужності, триває, тому найближчим часом повноцінне відновлення інвестиційної активності малоймовірне.

Розглядаючи падіння промислового, що вплинуло на обсяги експорту продукції, слід проаналізувати обсяги капітальних інвестицій, які спрямовуються у промисловість та забезпечують відновлення та оновлення основних фондів виробництв. Цілком очевидно, що військові дії призвели до падіння інвестиційної активності у регіонах через значні ризики. Якщо капітальні інвестиції у Донецькій області у 2013 році склали 27912,41 млн грн, то у 2015 році їх обсяг знизився до 8304,35 млн грн з подальшим незначним зростанням до 11902,16 млн. грн. у 2016 році. Обсяг капітальних інвестицій наведено у додатку Є.

Питома вага капітальних інвестицій області за вказані роки коливалася від 11,17 % до 3,31 % до загального показника країни. Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) також мають тенденцію до скорочення, починаючи з 2013 році. Проте, якщо в Україні загальний обсяг прямих іноземних інвестицій у 2016 році дещо збільшився у порівнянні з 2015 роком (з 36154,50 млн доларів США до 37513,60 млн доларів США), то у Донецькій області триває скорочення припливу іноземного капіталу. Зниження інвестиційної активності значно обмежує можливості відновлення регіону: ускладнює відбудову виробничих потужностей, зростання промислового виробництва, створення робочих місць та забезпечення фінансової стійкості місцевих бюджетів [70; 71].

Окрім економічних показників, важливим є виявлення впливу конфлікту на соціальні індикатори.

Протягом 2007-2013 років рівень показника у регіоні зафіксований нижче, ніж середній по Україні. Найскладніша ситуація спостерігалася у 2014 році, коли 14,6% населення Донецької області знаходилися за межею бідності (середній рівень по Україні у цей рік складав 8,6%). Фахівці пояснюють причину такої динаміки конфліктом та ланцюговим ефектом конфлікту (наприклад, відключення електроенергії, інфляція, дефіцит палива/електропостачання, ріст безробіття внаслідок закриття підприємств, націоналізація та економічна/торгова блокада тощо), які спричинили зростання бідності [81]. У 2016 році відбулося покращення тенденції показника: лише 5 % населення постконфліктних територій отримували доходи, що менші за прожитковий мінімум.

Темп зростання/зниження реальної та номінальної заробітної плати населення Донецької області у період конфлікту та постконфліктного стану несуттєво відрізнявся від середньоукраїнського показника. У 2015 році на тлі національного зниження реальних доходів на 20,2 % населення Донецької області постраждало від інфляційних процесів навіть менше (зниження склало лише 10,4%).

Протягом 2005-2013 років показник безробіття в області показав середній рівень. Проте, суттєве підвищення показника відбулося у 2014 році – до 11%, а у 2015-2016 роках він складав більше 14% у Донецькій області.

А отже, на постконфліктних територіях основні проблеми у соціальній сфері полягають у забезпеченні населення робочими місцями.

У 2018-2019 роках спостерігалось покращенням економічної ситуації: вперше з 2014 роком ВРП області збільшився (на 0,2% у 2018 році та на 2,8% у 2019 році), а підприємства регіону отримали позитивний фінансовий результат (у 2018 році – 1,0 млрд грн). Ситуація зумовлена активізацією зовнішньоекономічної діяльності у зв'язку із сприятливою кон'юктурою на світових ринках чорних металів, зростанням промислового виробництва в умовах збільшення внутрішнього та зовнішнього попиту, нарощуванням інвестиційної активності (регіональний обсяг капітальних інвестицій у 2018 році збільшився на 56,2%, у 2019 році – на 24,7%), збільшення державної підтримки вугільної галузі у 2018 році на 45% [4]. Наприкінці 2019 року почали спостерігатися негативні тенденції, які в складних умовах пандемії коронавірусної хвороби COVID-19 істотно вплинули на динаміку економічного розвитку регіону у наступному, 2020 році. За прогнозами Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України у 2021 році відбудеться поступове відновлення динаміки виробництва провідних галузей економіки та зростання ВВП України на 4,6% [82].

Щодо оцінки динаміки валового регіонального продукту у 2020 році.

За оцінками Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, враховуючи всю сукупність факторів, обумовлених, в першу чергу пандемією COVID19, падіння ВВП України у 2020 році складе 4,8%.

За розрахунками департаменту економіки Донецької обласної державної адміністрації, падіння ВРП у Донецькій області буде більш суттєвим і складе близько 10,6% (додаток Е).

На зазначений показник вплинула сукупність чинників, пов'язаних з динамікою зовнішнього середовища, а також зміною внутрішнього та зовнішнього попиту (додаток Ж).

Так, кризова ситуація, спричинена обмежувальними заходами через пандемію коронавірусної хвороби COVID-19, в регіоні поглиблювалася, в першу чергу, через дію наступних факторів:

- погіршення результатів діяльності основних інвестиційно активних галузей регіону та галузей, що формують інвестиційних попит (у видобувній промисловості падіння виробництва у 2020 році склало 10,7%, у машинобудуванні – 14,1%), за винятком металургії (зростання виробництва склало 6,0%);

- низький рівень світових цін на базові метали у першій половині 2020 року та, як наслідок – істотне скорочення регіонального експорту чорних металів, як ключової товарної групи (за 11 місяців – на 16,0%);

- тимчасове зниження ділової активності промислових підприємств – основних споживачів електроенергії під час весняного карантину, загальна криза в енергетичній галузі України та падіння світових цін на енергоресурси, що призвело до зменшення попиту на електроенергію, нестабільної роботи вугільних теплоелектростанцій та падіння показників енергетичної галузі (у 2020 році реалізація промислової продукції у галузі постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря області зменшилася на 5,3%);

- нижча урожайністю більшості сільськогосподарських культур порівняно з минулим роком через несприятливі умови перезимівлі озимих культур та, як наслідок – падіння виробництва сільськогосподарської продукції на 4,0%, а експорту зернових культур – на 51,2%;

- погіршення результатів діяльності транспортної галузі (через впровадження обмежувальних заходів в умовах карантину обсяг перевезених вантажів зменшився на 17,6%, пасажирів – на 13,7%);

- обмеженість інвестиційних ресурсів, у тому числі через наближення території до зони збройного конфлікту (у січні-вересні 2020 року обсяг капітальних інвестицій скоротився майже на 32%);

- згортання фінансової активності як підприємств, так і домогосподарств регіону (обсяг кредитів, наданих підприємствам області скоротився на 7,4%, домогосподарствам – на 54,1%).

Одночасно пом'якшенню дії зазначених чинників сприяли:

- зростання реальної заробітної плати (на 4,1%) та обороту роздрібною торгівлі (на 3,4%), як стимулюючих факторів збільшення внутрішнього попиту з боку домогосподарств;

- зростання обсягів капітальних видатків зведеного бюджету завдяки активній реалізації програми «Велике будівництво» протягом 2020 року (обсяг виробленої будівельної продукції у регіоні за підсумками січня-листопада 2020 року збільшився на 40,3%);

- зростання світових цін на базові метали у другій половині 2020 року;

- стимулююча фіскальна та монетарна політика держави, запровадження програм спрощеного доступу підприємців до фінансових ресурсів (зокрема, державної програми «Доступні кредити 5-7-9%») [71; 83].

Щодо прогнозу економічного розвитку регіону на 2021 рік.

За прогнозами Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України у 2021 році відбудеться поступове відновлення динаміки виробництва провідних галузей економіки та зростання ВВП України на 4,6% [15].

За розрахунками департаменту економіки облдержадміністрації, у Донецькій області також спостерігатиметься пожвавлення економічної активності: за реалістичним прогнозом ВРП у фактичних цінах збільшиться до рівня 2020 року на 4,6%, за оптимістичним прогнозом – на 7,8%.

Одночасно у співставних цінах ВРП регіону не досягне рівня 2020 року (індекс фізичного обсягу ВРП складе 99,2%).

Ключові чинники, які впливатимуть на динаміку зазначеного показника, стануть:

- продовження карантинних обмежень у I кварталі 2021 року з жорсткими обмеженнями у січні поточного року;
- високий ризик закриття підприємств малого та середнього бізнесу, а отже скорочення платоспроможного попиту;
- нестабільність ситуації на зовнішніх товарних ринках та, відповідно, обмеженість зовнішнього попиту на ключові товарні групи регіону;
- очікуване зменшення обмежень на світових ринках не раніше середини 2021 року;
- ризик подальшого згортання фінансової активності як підприємств, так домогосподарств.

Пом'якшуючий ефект можуть мати наступні фактори:

- послаблення карантинних обмежень як в Україні, так і по всьому світі, у тому числі на фоні проведення вакцинації населення;
- розширення цілей кредитування програми «Доступні кредити 5–7–9%»;
- зростання гнучкості окремих видів підприємництва, підсилена здобутим досвідом у пік пандемії в Україні до роботи в умовах жорстких карантинних обмежень;
- продовження реалізації заходів, запроваджених державою з метою підтримки бізнесу та населення [83].

2.4 Аналіз стану секторів та галузей економіки регіону, тенденції соціально-економічного розвитку

Стабільність функціонування держави та регіону забезпечується шляхом своєчасне надходження матеріальних, трудових та фінансових ресурсів. Необхідна кількості фінансових ресурсів у регіоні є впливовим важелем, оскільки надає змогу органам влади та місцевого самоврядування проводити

заходи з управління економікою.

Фінансово-економічне забезпечення регіону – система стратегічних й тактичних заходів, інструментів, за допомогою яких на органи управління покладено функції по забезпеченню збалансованого розвитку регіону шляхом мобілізації фінансових ресурсів, їх оптимальний розподіл та ефективне використання за пріоритетними напрямками [45]. Фінансово-економічна безпека регіону являє собою складне інтегроване поняття, що включає поняття фінансової та економічної безпеки окремого суб'єкта господарювання, установи та населення, котрі мають особисті фінансово-економічні інтереси й цілі, пов'язані з власним відтворенням та підвищенням добробуту. Проте, спеціалісти у сфері економічної безпеки стверджують, що надмірно регульована стратегія держави, у якій проводяться ринкові перетворення, сприймається населенням та підприємствами як загроза їх економічній безпеці. Це приводить до зниження зацікавленості останніх у забезпеченні стабільного економіко-правового середовища, що, у свою чергу, впливає на взаємовідносини між державою, регіонами, підприємствами й населенням та втрачає спільний базис. Їхні стратегії входять у суперечність, що призводить до «тінізації», криміналізації, поширення корупції, створюючи загрозу для послідовності й прогресу ринкових трансформацій [46].

Фінансово-економічна безпека регіону виражається в можливості здійснювати власну економічну регіональну політику у рамках країни, здібності стійко реагувати на різкі економічні і політичні зміни в країні, здібності проводити великі економічні заходи по невідкладних соціально-економічних вибухових ситуаціях на окремій території, можливості стабільно підтримувати відповідність економічних нормативів, що діють на території, загальноприйнятим у світовій практиці, що дало б можливість забезпечити необхідний рівень і якість життя населення.

Фінансово-економічна безпека регіону – це можливість і здатність економіки регіону поетапно покращувати якість життя населення на рівні загальноприйнятих стандартів, протистояти впливу внутрішніх і зовнішніх

загроз при оптимальних витратах усіх видів ресурсів і раціональному використанні природних чинників, забезпечувати соціально-економічну і загальнополітичну стабільність [84, с. 29-35].

- Фінансово-економічна безпека регіону має прояв в наступних явищах: можливості здійснювати власну економічну політику в рамках держави;
- необвальне реагувати на різкі геополітичні зміни в країні;
- здатності без допомоги центру реалізовувати значні економічні заходи по соціально вибуховим ситуаціям в регіоні, пов'язаними з локальними економічними лихами або прорахунками на республіканському рівні;
- можливості на договірній основі надавати допомогу суміжним областям і регіонам, незбалансована економічна ситуація яких може несприятливим чином вплинути на економічні інтереси території.

Об'єктами фінансово-економічної безпеки регіону є: реальний сектор економіки; фінансовий сектор, включаючи бюджетно-податкову і кредитно-фінансові сфери, страхування, фінансові ринки; зовнішньоторговельний сектор; сектор домашніх господарств, споживчих ринків і торгівлі; інститути державного управління та ін.

Суб'єктами забезпечення фінансово-економічної системи, до компетенції яких належить розгляд питань – вищевказаних об'єктів, є територіальні органи центральних органів виконавчої влади, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

Цільовою спрямованістю фінансово-економічної безпеки регіону є створення необхідних передумов для покращення фінансового потенціалу, підвищення фінансової незалежності та стійкого зростання соціально-економічних показників розвитку.

Забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону залежить від реальних прогнозів прибуткових джерел та ступеня дотаційності регіонального бюджету, від відповідності показників прибуткової частини мінімальним потребам регіону. Слід мати на увазі, що децентралізація влади повинна супроводжуватися розподілом фінансових ресурсів між державними і місцевими

бюджетами України. Іншими словами, це зосередження фінансових потоків у місцевих бюджетах, котрі створюють базу для забезпечення власної фінансово-економічної безпеки [1].

Стаття 85 Конституції України розмежовує повноваження Верховної Ради України щодо прийняття законів та затвердження Державного бюджету України. Тобто, зазначена конституційна норма виокремлює повноваження Верховної Ради України щодо затвердження Державного бюджету України від повноважень з прийняття інших законів.

Це обумовлено правовою природою закону про Державний бюджет України, яка полягає в тому, що більшість його положень встановлюють показники надходжень до Державного бюджету України та видатків і не мають ознак нормативності, оскільки ними не встановлюються правила поведінки, а визначаються державні (фінансові) гарантії реалізації правил поведінки, встановлених іншими законами.

Відповідною конституційною нормою чітко окреслено коло питань, які можуть бути врегульовані тільки цим законом. Так, відповідно до частини другої статті 95 Конституції України виключно законом про Державний бюджет України визначаються будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків.

Розглядаючи фінансово-економічну безпеку регіону через призму інтересів його соціально-економічного розвитку, виділяють основні принципи безпечного функціонування регіону:

- стійкість та захищеність економіки та фінансової системи регіону до впливу несприятливих факторів внутрішнього та зовнішнього походження;
- забезпеченість регіону необхідними фінансовими ресурсами та фінансова незалежність регіону у вирішенні нагальних проблем;
- оптимізація та збалансованість фінансових потоків за напрямками їх використання;
- цільовий характер й ефективність використання фінансових потоків з метою застосування якісних фінансових інструментів й технологій;

– зменшення обігу коштів у «тіньовому» секторі економіки.

Стосовно фінансування за рахунок коштів Державного бюджету окремих централізованих заходів та програм по Донецькій області та цільових субвенцій місцевим бюджетам за 2020 рік [85], проаналізувавши зібрану інформацію можна констатувати наступне.

1. Щодо фінансування головними розпорядниками бюджетних коштів окремих централізованих заходів та програм по Донецькій області за рахунок Державного бюджету.

Законом України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» передбачено фінансування по Донецькій області 34 загальнодержавних програм та заходів, з них протягом 2020 року за рахунок коштів Державного бюджету здійснено фінансування 33 загальнодержавних програм та заходів (у 2019 році – 37 програм) (додаток 3).

На рисунку 2.1 представлена динаміка реалізації окремих централізованих програм та заходів по Донецькій області за рахунок коштів Державного бюджету України.

Рисунок 2.1 – Динаміка реалізації окремих централізованих програм та заходів по Донецькій області за рахунок коштів Державного бюджету України

Загальний обсяг фінансування видатків по області в рамках вказаних

державних програм протягом 2020 року склав 12727,9 млн грн, що складає 99,7% до річних призначень фінансування (12763,9 млн грн). У тому числі виконання показників річних призначень склало:

- Державним агентством водних ресурсів України (за 1 програмою, що діяла в області) – 100,1% (надійшло 52,0 млн грн);
- Міністерством соціальної політики України (за 13 програмами) – 100,0% (5143,2 млн грн);
- Міністерством енергетики України (за 3 програмами) – 100,0% (2437,0 млн грн);
- Міністерством внутрішніх справ України (за 2 програмами) – 100,0% (1388,7 млн грн);
- Державною службою України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС) (за 3 програмами) – 100,0% (808,1 млн грн);
- Державним агентством лісових ресурсів України (за 1 програмою) – 100,0% (16,8 млн грн);
- Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (за 1 програмою) – 100,0% (7,9 млн грн);
- Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України (за 1 програмою) – 100,0% (6,5 млн грн);
- Міністерством молоді та спорту України (за 2 програмами) – 99,9% (2,2 млн грн);
- Державним агентством автомобільних доріг України (за 1 програмою) – 98,8% (2812,5 млн грн)
- Міністерством розвитку громад та територій України (за 4 програмами) – 93,2% (7,2 млн грн).

Найбільшу питому вагу у загальному обсязі фінансування мають:

- програми Міністерства соціальної політики України – 40,4%
- (5143,2 млн грн, у т.ч. 2654,5 млн грн, або 51,6% – «Виплата деяких видів допомог, компенсацій, грошового забезпечення та оплата послуг окремим категоріям населення»);

- програма Державного агентства автомобільних доріг України – 22,1% (2812,5 млн грн – «Розвиток мережі та утримання автомобільних доріг загального користування державного значення»);
- програми у вугільній та енергетичній галузях – 19,1% (2437,0 млн грн, у т.ч. 2311,5 млн грн, або 94,9% – «Реструктуризація вугільної галузі»);
- програми Міністерства внутрішніх справ України – 10,9% (1388,7 млн грн, у т.ч. 1347,1 млн грн, або 97,0% – «Забезпечення діяльності підрозділів установ та закладів Національної поліції України»).

Для реалізації заходів у сфері охорони здоров'я у 2020 році лікувально-профілактичні заклади області отримали кошти з державного бюджету в рахунок погашення заборгованості 2019 року у сумі 302,9 млн грн, що складає 94,5% від потреби. Фінансування за призначеннями 2020 року станом на 01.01.2021 відсутнє.

Протягом 2020 року в області реалізовувалися 9 програм та заходів, які не діяли в 2019 році, у тому числі:

- у сфері молоді та спорту – 2 програми:
- розвиток спорту серед осіб з інвалідністю та їх фізкультурно-спортивна реабілітація (фактичний обсяг фінансування – 1,4 млн грн);
- підготовка і участь національних збірних команд в Паралімпійських і Дефлімпійських іграх (0,9 млн грн);
- у сфері соціальної політики – 2 програми:
- виплата деяких видів допомог, компенсацій, грошового забезпечення та оплата послуг окремим категоріям населення (2654,5 млн грн);
- компенсація частини витрат на здійснення заходів з реалізації державних програм соціального захисту населення (0,03 млн грн);
- у сфері сільського господарства – 1 програма:
- фінансова підтримка сільгосптоваровиробників (7,9 млн грн);
- у сфері розвитку громад та територій – 1 програма:
- підтримка регіональної політики України (6,5 млн грн).

Крім того, за рахунок додаткових видатків із фонду боротьби з гострою

респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками, на охорону здоров'я та соціальні видатки, безпосередньо пов'язані з епідемією COVID-19, Міністерством фінансів України, як головним розпорядником коштів державного бюджету, профінансовано 3 заходи на суму 45,9 млн грн, у тому числі:

- виплата допомоги на дітей фізичним особам-підприємцям, які обрали спрощену систему оподаткування і належать до першої та другої групи платників єдиного податку (43,9 млн грн, розпорядник нижчого рівня – Міністерство соціальної політики України);

- здійснення доплати особам рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту, які забезпечують життєдіяльність населення на період дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, медичним та іншим працівникам закладів охорони здоров'я, які безпосередньо зайняті на роботах з ліквідації захворювання гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2 (0,3 млн грн, ДСНС);

- забезпечення засобами індивідуального захисту під час здійснення протиепідемічних заходів з протидії поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на території України (1,7 млн грн, ДСНС).

Не передбачені Законом України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» 7 програм, які діяли у регіоні в 2019 році, у тому числі:

- за напрямом діяльності Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України – 4 програми:

- фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів;

- державна підтримка розвитку хмелярства, закладання молодих садів, виноградників та ягідників та нагляд за ними;

- надання кредитів фермерським господарствам;

- державна підтримка галузі тваринництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, аквакультури (рибництва);
- за напрямом діяльності Державного агентства автомобільних доріг України – 2 програми:
 - покращення стану автомобільної дороги Бориспіль-Дніпро-Запоріжжя (через м. Кременчук)-Маріуполь за маршрутом Запоріжжя-Маріуполь;
- фінансове забезпечення заходів із забезпечення збереження дорожньої інфраструктури від руйнувань відповідно до державних програм;
- за напрямом діяльності Міністерства розвитку громад та територій України – 1 програма:
 - надання державної підтримки для будівництва (придбання) доступного житла.

Обсяг використання коштів в рамках вказаних державних програм протягом 2020 року склав 10268,1 млн грн, або 80,7% до фактично отриманих коштів (12727,9 млн грн). Найпоширенішими причинами неповного освоєння коштів зазначаються: невірно надані реквізити одержувачів коштів, вибуття в інші райони (області), смерть отримувачів коштів, не підтвердження місця фактичного проживання отримувачів компенсаційних виплат та інші [85].

Щодо фінансування цільових субвенцій з Державного бюджету місцевим бюджетам Донецької області.

Станом на 01 січня 2021 року розподіл призначень коштів Державного бюджету на область здійснено по 21 цільовій субвенції на суму 3001,5 млн грн. Фактично надійшли кошти цільових субвенцій місцевим бюджетам області по 20 цільовим субвенціям у сумі 2760,9 млн грн, що складає 92,0% до наявних річних призначень.

Використання коштів цільових субвенцій становить 2517,2 млн грн, або 91,2% від фактичних надходжень. Найбільший відсоток освоєння коштів спостерігається за наступними субвенціями (дотаціями):

- додаткова дотація з державного бюджету на здійснення переданих з

державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я – 349,0 млн грн, або 100,0% до фактичних надходжень (результат використання: утримання закладів охорони здоров'я та загальноосвітніх, спеціалізованих шкіл, професійно-технічних навчальних закладів та вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації області);

- виплату грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення для сімей осіб, визначених абзацами 5-8 пункту 1 статті 10 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», для осіб з інвалідністю I-II групи, яка настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, визначених пунктами 11-14 частини другої статті 7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», та які потребують поліпшення житлових умов – 1,6 млн грн, або 100,0% (компенсація на придбання 1 квартири);

- на реалізацію програми «Спроможна школа для кращих результатів» – 19,3 млн грн, або 100,0% (закупівля обладнання для кабінетів інформатики, а також засобів навчання для кабінетів географії, математики, біології, хімії, фізики для 13 шкіл);

- на облаштування тимчасових закладів охорони здоров'я (спеціалізованих шпиталів) для надання медичної допомоги пацієнтам з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, за рахунок коштів, виділених з фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками – 17,6 млн грн, або 99,9% (закупівля обладнання для облаштування спеціалізованого шпиталю для надання медичної допомоги пацієнтам з гострою респіраторною хворобою COVID-19);

- реалізацію проектів в рамках Надзвичайної кредитної програми для відновлення України – 530,8 млн грн, або 99,9% (проведено будівельні та

ремонтні роботи в рамках 17 проєктів соціального призначення);

- на забезпечення подачею кисню ліжкового фонду закладів охорони здоров'я, які надають стаціонарну медичну допомогу пацієнтам з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, за рахунок коштів, виділених з фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками – 58,3 млн грн, або 97,1% (придбано 2021 концентратор кисню для 39 лікарень області);

- на здійснення доплат медичним та іншим працівникам закладів охорони здоров'я за рахунок коштів, виділених з фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками – 9,7 млн грн, або 93,8% (отримали доплати 1080 медичних та інших працівників закладів охорони здоров'я, які надають медичну допомогу хворим на гостру респіраторну хворобу COVID-19, спричинену коронавірусом SARS-CoV-2, та тим, що забезпечують життєдіяльність населення);

- для забезпечення опорних закладів охорони здоров'я у госпітальних округах медичним обладнанням, а саме системами рентгенівськими діагностичними стаціонарними загального призначення (цифровими) та апаратами ультразвукової діагностики за рахунок коштів, виділених з фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками – 50,8 млн грн, або 96,0% (придбано 7 рентгеновських діагностичних стаціонарних обладнань та 10 систем УЗД для 10 лікарень).

Головними чинниками, які вплинули на рівень використання коштів Державного бюджету, протягом 2020 року стали:

- неможливість оформлення відповідних документів на відшкодування вартості наданих послуг через призупинення роботи окремих установ у зв'язку з введенням карантину відповідно до постанов Кабінету Міністрів України від 22.07.2020 № 641 «Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним

поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» (із змінами);

- затримка погодження обсягів фінансування для області головними розпорядниками коштів;
- тривалість здійснення заходів з оголошення закупівель та укладання договорів;
- продовження у наступному кварталі термінів виконання робіт та надання послуг;
- несвоєчасне надходження коштів;
- надходження рахунків на сплату за енергоносії та комунальні послуги у наступному звітному періоді.

Відсутність дієвого механізму управління фінансовими потоками може призвести до виникнення фінансових та економічних проблем і зниження рівня фінансово-економічної безпеки регіону. З огляду на це, виникає необхідність для місцевих органів влади у створенні, запровадженні та управлінні заходами щодо дієвості механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки, які сприятимуть досягненню у регіонах необхідного фінансового та економічного рівня розвитку, стабільності кредитно-фінансової, податкової та бюджетної системи, протидії непродуктивному відтоку капіталу, перехід його в «тінь» та ін.

Сукупність умов й чинників, що мають місце в економічних системах, складають внутрішні та зовнішні загрози. «Тінізація» економіки та фінансових ресурсів, високі процентні ставки за кредитами, зростання криміналізації у сфері фінансових відносин, високі темпи інфляції, зростання цін інфляції на енергоносії, загрози фінансово-економічній безпеці регіонів, широкі коливання ринкового курсу валют, нестабільність фондового ринку. З цього випливає, що одна і та ж загроза може трактуватися як внутрішня, так і зовнішня [86].

Серед важливих загроз фінансово-економічній безпеці соціально-економічного розвитку регіонів має місце проблема «тінізації» майже у всіх галузях економіки.

За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського

господарства України її відсоток становить 27 % офіційного ВВП. Загально відомо, що «тінізація» дестабілізує грошовий обіг, веде до втрати бюджетних ресурсів, негативно впливає на принципи конкуренції, формує надто великі необліковані прибутки окремих громадян. Поряд з цим, має місце реальна можливість подолання «тіньової» економіки шляхом цілеспрямованого та постійного впливу на певні аспекти функціонування економічної інфраструктури з урахуванням всіх загроз й можливих наслідків.

Для збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів, розширення бази оподаткування, пошуку резервів та забезпечення додаткових надходжень в області протягом 2020 року уповноваженими територіальними органами виконавчої влади – Головним управлінням Державної податкової служби у Донецькій області, Головним управлінням Держпраці у Донецькій області, Головним управлінням Пенсійного фонду України в Донецькій області, Донецькою обласною службою зайнятості проводилась постійна робота у напрямку детінізації економіки та легалізації трудових відносин.

Так, Головним управлінням Державної податкової служби у Донецькій області (далі – ДПС):

- проведено 180 заслуховувань підприємств-боржників із заробітної плати;
- проведено заслуховування 2,1 тис. підприємств з питання підвищення рівня заробітної плати;
- складено 20 матеріалів з питань порушення в сфері використання державних коштів за участю державних (комунальних) підприємств (їх контрагентів – одержувачів коштів) [96].

Головним управлінням Держпраці у Донецькій області:

- здійснено 314 інспекційних відвідувань суб'єктів господарювання з питань дотримання законодавства про працю, в ході яких виявлено 321 працівник без належного оформлення трудових відносин або допущених до роботи без повідомлення ДПС;

- внесено 68 приписів про усунення порушень, складено 26 постанов про накладення штрафу;
- проведено 15,2 тис. семінарів з роботодавцями з питань дотримання законодавства про працю та загальнообов'язкове державне соціальне страхування, розглянуто 1,2 усних та письмових звернень роботодавців;
- забезпечено 95 307 фактів укладання (оформлення) трудових відносин завдяки проведенню інформаційно-роз'яснювальної роботи.

Головним управлінням Пенсійного фонду України в Донецькій області:

- висвітлено у засобах масової інформації негативні наслідки тіньової зайнятості (70 виступів на радіо та телеканалах, 1,6 тис. публікацій на вебсайтах та інформаційних стендах, 405 розміщень соціальної реклами);
- направлені інформаційні відомості з питань отримання заробітної плати, меншої за мінімальну: до органів місцевого самоврядування – 4645 од., до територіальних органів з питань праці – 14984 од., до органів податкової служби – 3840 од., до соціальних партнерів – 237 од.;
- проведено 213 спільних нарад з соціальними партнерами та 715 зустрічей з трудовими колективами.

Донецькою обласною службою зайнятості:

- проведено 1,1 тис. семінарів з роботодавцями на тему: «Легалізація зайнятості – крок назустріч Вашим працівникам», до яких залучено 6,3 тис. роботодавців;
- проведено 2,0 тис. семінарів інформаційно-роз'яснювального напрямку про можливі негативні соціальні наслідки тіньової зайнятості, в яких взяли участь майже 21,7 тис. безробітних громадян.

В результаті роботи з легалізації трудових відносин та заробітної плати протягом 2020 року:

- 1) надходження податків та обов'язкових внесків за підсумками заслуховувань підприємств, проведення міжвідомчих комісій, роз'яснювальної роботи, до яких залучено 33,6 тис. осіб, забезпечено на рівні 78,1 млн грн, у т.ч.

40,6 млн грн ПДФО (0,3% від загального збору податків) та 37,5 млн грн ЄСВ (0,4%);

2) надходження до бюджету в результаті повного або часткового погашення заборгованості по заробітній платі (190 підприємства у 511 випадках на суму 1722,1 млн грн) забезпечено на рівні 587,0 млн грн, у т.ч. 282,2 млн грн ПДФО (2,6% від загального обсягу надходжень), 283,8 млн грн ЄСВ (3,2%) та 21,0 млн грн військового збору (3,5%);

3) заборгованість по сплаті заробітної плати серед економічно активних підприємств зменшено на 30,3% (151,3 млн грн) у порівнянні з початком року (342,4 млн грн);

4) надходження в результаті підвищення рівня заробітної плати вище за мінімальну (з 01.01.2020 по 01.09.2020 – 4723 грн; з 01.09.2020 – 5000 грн) по 2,8 тис. підприємствах, забезпечено на рівні 22,9 млн грн;

5) донраховано надходження за результатами 1566 перевірок обігу підакцизних товарів (фактичні, камеральні) 34,2 млн грн.

Негативна тенденція спостерігається за наступними показниками:

1) зменшення кількості застрахованих осіб, які отримують заробітну плату більше мінімальної, але менше середньої по регіону, з початку року на 38,9 тис. осіб, або на 18,7% (загальна кількість – 169,6 тис. осіб);

Довідково:

За даними Головного управління статистики у Донецькій області, середньомісячна заробітна плата штатних працівників складає 12647,0 грн, що на 7,9% більше 2019 року [71].

Найбільша заробітна плата характерна для наступних галузей:

- мистецтво, спорт, розваги та відпочинок – 39,172 тис. грн;
- професійна, наукова та технічна діяльність – 21,099 тис. грн;
- інформація та телекомунікації – 17,755 тис. грн;
- державне управління та оборона; обов'язкове державне страхування – 15,540 тис. грн;
- переробна промисловість – 15,075 тис. грн;

- добувна промисловість і розроблення кар'єрів – 14,550 тис. грн;
- оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 13,964 тис. грн;
- фінансова та страхова діяльність – 13,465 тис. грн;
- постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 13,210 тис. грн;
- будівництво – 12,281 тис. грн.

Найнижча заробітна плата спостерігається у наступних галузях:

- водопостачання; каналізація, поводження з відходами – 8,173 тис. грн;
- діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування – 7,300 тис. грн;
- операції з нерухомим майном – 6,990 тис. грн;
- тимчасове розміщування й організація харчування – 6,230 тис. грн.

2) кількість застрахованих осіб, які отримали заробітну плату менше мінімальної, зменшено лише на 0,6%, при цьому питома вага у загальній кількості працюючих збільшилася на 0,3%.

3) зменшення загальної кількості застрахованих працюючих від початку року на 17,5 тис. осіб, або на 4,9%;

4) кількість застрахованих осіб, які отримують заробітну плату більше мінімальної, але менше середньої по регіону, з початку року зменшилась на 38918 осіб, або на 18,7% (загальна кількість – 169574 особи);

5) заборгованість по сплаті ПДФО збільшилась з початку року на 16,7 млн грн, або на 7,0%;

6) загальна кількість фізичних осіб-підприємців зменшилась на 75 осіб до показника попереднього року і склала 117,6 тис. осіб;

7) кількість суб'єктів господарювання – боржників з виплати заробітної плати та ПДФО економічно активних підприємствах збільшено з початку року на 61 одиницю (на 2,6%);

8) кількість суб'єктів господарювання – боржників з виплати заробітної плати та ПДФО на економічно неактивних підприємствах (включаючи підприємства-банкрути) збільшено з початку року на 760 одиниць (на 6,4%);

9) зростання заборгованості по сплаті заробітної плати серед економічно неактивних підприємств (включаючи підприємства банкрути) у 4,9 рази (348,4 млн грн) у порівнянні з початком року (71,8 млн грн).

Найбільшу питому вагу у сумі невикраденої заробітної плати області складають борги галузі промисловості 95,3% (658,3 млн грн), включаючи переробну промисловість – 54,9% заборгованості по промисловим підприємствам (361,4 млн грн); добувну промисловість і розроблення кар'єрів – 43,4% (285,4 млн грн).

Найбільша тенденція зростання заборгованості по сплаті заробітної плати до попереднього року припадає на території міст Покровськ – у 3,0 рази (ТОВ «Краснолиманське», ДП «Вугільна компанія «Краснолиманська», ТОВ «Донвуглекон»), м. Новгородівка – на 23,5% (ВП "Шахта 1-3 «Новгородівська», ДП «Селидіввугілля»), м. Костянтинівка – на 20,3% (Костянтинівське державне науково-виробниче підприємство «Кварсит», Костянтинівський державний хімічний завод), м. Маріуполь – на 20,2% (ПрАТ «Азовзальмаш»).

Найбільша питома вага в сумі невикраденої заробітної плати припадає на борги м. Маріуполя – 44,4% (306,9 млн грн), м. Покровськ – 25,1% (173,2 млн грн), м. Костянтинівка – 4,3% (30,0 млн грн), м. Мирноград – 4,3% (29,9 млн грн), м. Слов'янськ – 3,5% (24,0 млн грн).

Аналіз виконання заходів з детінізації економічних процесів в області свідчить про низьку ефективність передбачених законодавством механізмів легалізації трудових відносин.

Так, за даними Головного управління Держпраці у Донецькій області, протягом 2020 року в області внесено 68 приписів роботодавцям про усунення порушень з питань дотримання законодавства про працю, з яких лише у 32,4% випадків порушення були усунені. Складено 26 постанов про накладання штрафу на суму 4,6 млн грн, з яких сплачено лише 1,5%.

Основними причинами негативних тенденцій тінізації економічних процесів у Донецької області можна визначити:

- недостатній рівень відповідальності роботодавців за ухилення від недотримання вимог чинного законодавства у сфері зайнятості населення;
- недостатня обізнаність населення щодо чинного законодавства з питань легальної трудової зайнятості та документального оформлення трудових відносин під час працевлаштування;
- ухилення суб'єктів господарювання від податкових зобов'язань через неналежне оформлення трудових відносин, незаконна експлуатація виробничих об'єктів та надр тощо;
- порушення законодавства у сфері виготовлення, зберігання, збуту або транспортування підакцизних товарів;
- уповільнене приєднання суб'єктів господарювання, насамперед малого та мікропідприємництва, до безготівкових розрахунків, зокрема через платіжну інфраструктуру, встановлення торговельних POS-терміналів продовження військового конфлікту, що уповільнило економічну активність в регіоні та спричинило надто низький рівень доходів суб'єктів господарювання (через скорочення ринків збуту продукції, порушення логістичних зв'язків) та створило умови для приховування доходів суб'єктів господарювання чи пошук нелегальних видів доходу;
- зростання безробіття та податкового навантаження на працюючих громадян у зв'язку із зростанням частки пенсіонерів та пільговиків;
- впровадження обмежувальних заходів у зв'язку з поширенням пандемії коронавірусної хвороби COVID-19.

Разом з цим, на рівень тіньової економіки регіону мають вплив загальнодержавні умови:

- несприятливі адміністративні та правові умови, в яких діють суб'єкти господарювання, через незмінно високий рівень корупції, відсутність ефективної судової системи та належного захисту прав власності;

- зростання безробіття та податкового навантаження на працюючих громадян у зв'язку із зростанням частки пенсіонерів та пільговиків;
- не досить чіткі податкові механізми (платник податків порівнює економічні наслідки ухилення від податків та санкцій, які призначаються за їх відхилення: чим вища податкова ставка і нижчий розмір санкції, тим вища економічна мотивація для ухилення).

За інформацією Міністерства економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства України результати дослідження української економіки за 2018 рік (яке було проведено спільно з компанією Ernst & Young за підтримки Mastercard) показали, що «в тіні» перебуває 23,8% від офіційного ВПП, переважно це готівкова тіньова економіка та домашнє виробництво для власного кінцевого використання, тобто – негрошова тіньова економіка [97].

У січні-березні 2020 року рівень тіньової економіки склав 31,0% від обсягу офіційного ВПП, що на 1 в.п. менше січня-березня 2019 року, не зважаючи на невизначеність ризиків втрати ресурсів в умовах поширення негативних наслідків пандемії коронавірусної хвороби COVID-19.

Серед важливих методів легалізації трудових відносин і загалом економічної активності в країні визначено:

- розвиток безготівкових розрахунків;
- заохочення суб'єктів господарювання, насамперед малого та мікропідприємництва, до безготівкових розрахунків, зокрема через здешевлення для них платіжної інфраструктури, встановлення торговельних POS-терміналів підвищенням рівня фінансової грамотності та інклюзії населення;
- формування та розвиток системи захисту прав споживачів;
- регулювання нестандартних форм трудових відносин (врегулювання взаємовідносин працівників та роботодавців у випадку, коли неможливо заздалегідь визначити види, обсяги та періоди виконання тієї чи іншої роботи, зокрема роботи фрилансерів).

Можна констатувати, що через збройну агресію Російської Федерації Донецька область втратила 40% промисловості. Разом з появою лінії

розмежування та втратою інфраструктури призвело до руйнування багатьох ланцюжків вартості, які майже не відновлюються. Лише прямі втрати ВРП області оцінюються у розмірі більше 30 млрд доларів США за 5 років з 2013 по 2018 рік.

Регіон кожен рік втрачає мільярди через високі безпекові ризики. У 2019 році співвідношення капітальних вкладень до ВРП в Донецьку область становило 14% (дев'яте місце серед областей України), що є найнижчим результатом серед усіх областей. При цьому, у реальному вимірі це все ще менше рівня 2013 року. У 2019 році на регіон припадало лише 5,4% від усіх капітальних інвестицій в Україні, тоді як у 2013-му – 15,7% [83].

Відновлення постконфліктних територій за відносно короткий час, незважаючи на всю свою складність і колосальну ресурсомісткість, є досить реальним завданням для сучасного суспільства. Україна має необхідний і достатній потенціал для того, щоб за активної підтримки міжнародної спільноти максимально швидко відновити свої постконфліктні території. Це дасть змогу повернути окуповані райони до легітимного політико-економічного простору, а їх економічне відродження відіграє винятково позитивну роль у підвищенні добробуту всіх громадян регіону, а також у загальному соціально-економічному розвитку країни.

Висновки до розділу 2

Вищеперераховані внутрішні та зовнішні загрози (див. табл. 2.1) по різному впливають на стан фінансово-економічної безпеки: обсяги внутрішнього та зовнішнього боргу, дефіцит державного бюджету, обсяги інвестицій, витрати на науково-технічні роботи, рівень інфляції тощо. Всі вони по різному підтримують рівень фінансово-економічної безпеки, а також є основним індикатором, що дозволяє оцінити стан фінансово-економічної безпеки на основі наявних порогових значень.

Стан фінансово-економічної безпеки є головним критерієм оцінки ефективності державної політики під час розвитку та зміни (реформування) економічної системи держави, і зокрема, регулювання змін її фінансово-кредитної сфери. Здійснення моніторингу і визначення основних загроз для своєчасної розробки та здійснення практичних заходів зниження негативного впливу чи ліквідації загроз забезпечують належний рівень фінансової безпеки.

Економічний стан України в умовах триваючого збройного конфлікту та втратою частини території є вкрай нестабільним: падіння макроекономічних показників у зв'язку із втратою промислових регіонів країни, майже відсутнє інвестування у зв'язку із нестабільною політично-економічною ситуацією в країні, велика кількість внутрішньо-переміщених осіб, велика втрата людського та матеріального ресурсу тощо.

Аналіз даних соціально-економічного розвитку Донецької області демонструє як покращення окремих показників розвитку, так і погіршення інших. У цей період була характерна тенденція різкого погіршення показників промислового виробництва, сільськогосподарського виробництва, будівництва. Покращення спостерігається у сферах експорту та імпорту товарів, роздрібного товарообороту, реальної заробітної плати. Наведені у розділі 2 дані говорять про існування значних проблем у розвитку Донецької області, про втрату нею колишньої позицій лідеру промислового розвитку.

Блокада Донбасу з січня 2017 року внаслідок територіальної близькості постконфліктних районів до зони ведення бойових дій і непідконтрольних Україні районів зумовлює ускладнення логістичних перевезень по територіях України, порушення усталених десятиліття тому виробничих ланцюгів, спустошення ареалів економічного розвитку, подальшу міграцію населення та знелюднення територій, деурбанізаційні процеси постконфліктних територій. Поки що відсутні оцінки шкоди, якої завдала блокада саме постконфліктним регіонам, однак вже зараз необхідно говорити про опрацювання заходів з недопущення перетворення постконфліктних регіонів на ареали депресивного розвитку.

За результатами проведеного аналізу економічних показників розвитку Донецької області можливо зробити висновок, що у економічному аспекті основною проблемою є відновлення промислового потенціалу регіону, який представлений значними вуглевидобувними, металургійними, машинобудівними, коксохімічними підприємствами. Перешкодами у цьому аспекті є обмежені інвестиції в умовах триваючого конфлікту на непідконтрольній території, де розташовані окремі виробничі потужності через значні ризики. Наслідками ж уповільнення та зниження обсягів промислового виробництва є обмеження ВРП, експорту, який підтримує платіжний баланс, нівелює ризики коливання валютного курсу. Серед іншого встановлено, що вагомою загрозою фінансово-економічної безпеки при соціально-економічному розвитку регіону має місце проблема «тінізації» майже у всіх галузях економіки. За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України її відсоток становить 27 % офіційного ВВП.

Результати проведеного дослідження стану та тенденцій розвитку фінансово-економічної безпеки України в умовах триваючої глобалізації світового господарства показали, що фінансова безпека за всіма проаналізованими секторами перебуває переважно в небезпечній та кризовій зонах, а сама фінансова система є залежною від зовнішнього впливу і нездатна захищати національні інтереси та фінансову стабільність в умовах подальшого поширення глобалізації світового господарства [73].. І хоча рівень фінансової безпеки у 2019 році досяг найвищого значення за весь проаналізований період, мають місце потенційні ризики та загрози, наявність яких не дозволяє стверджувати про стабільність фінансово-економічної безпеки України в довгостроковій або навіть середньостроковій перспективі

РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

3.1 Структурна політика як напрям зміцнення фінансово-економічного безпеки регіону

Вітчизняний досвід поглиблення структурно-галузевих деформацій на тлі малоефективних спроб сформувати цілісну політику структурної перебудови національної економіки засвідчив, що стихійний характер структурних змін несе очевидні загрози економічній безпеці та віддаляє перспективи виходу України на якісно нову траєкторію економічного зростання. Сформувавши переважно сировинну спеціалізацію та маючи високий рівень відкритості, вітчизняне господарство потрапило у залежність від кон'юнктурних коливань на світових ринках продукції з низьким рівнем доданої вартості і не змогло протистояти конкурентному тиску глобальних виробників високотехнологічних товарів і послуг. Водночас низька якість вітчизняної інфраструктури й інституційно-правового середовища стримують можливість залучення достатніх обсягів прямих іноземних інвестицій для трансформації структури економіки України через ефективну інтеграцію в міжнародні ланцюги створення вартості.

За таких умов слід наголосити на твердженні однієї з перших вітчизняних дослідниць проблем структурної політики, проф. С. О. Білої, що: «Структурна політика держави набуває тим більшого значення, чим більше недосконалість ринку блокує структурні зрушення, і чим сильніше проявляється залежність національного виробництва від коливань світової кон'юнктури, попиту на зовнішніх ринках» [93].

Загалом у сучасних умовах структурна політика має реалізовуватися на основі застосування таких базових принципів: конкурентний ринок як головний регулятор економічного розвитку; мінімізація та оптимізація державного

втручання в економіку; відкритість економіки; лібералізація економічної діяльності на мікрорівні.

Також важливою складовою державної структурної політики є механізм її вироблення та реалізації, форми та методи діяльності державних органів у сфері структурних змін у національній економіці.

Уся сукупність форм і методів реалізації державної структурної політики за критерієм пріоритетності впливу на той чи інший об'єкт може бути умовно поділена на три блоки.

Перший блок – макроекономічний – має гарантувати успішну діяльність державних органів за такими напрямками структурної політики: оптимізація галузевої структури економіки, забезпечення прогресивних структурних зрушень у ній; пріоритетний розвиток освітніх і науково-технічних сфер; стимулювання попиту на продукцію пріоритетних галузей і сфер діяльності [89, с. 77-92]. Цей блок методів реалізації структурної політики направлений на вирішення проблеми макроекономічної трансформації, орієнтованої на забезпечення економічної, технологічної, виробничої, екологічної та енергетичної безпеки національної економіки.

У другий блок входить група методів, пов'язана з підвищенням економічної стійкості та активності в усіх процесах основних суб'єктів ринку (підприємств, корпорацій на інших господарюючих систем). Ці методи направлені на реалізацію таких напрямів структурної політики: реструктуризація первинно виробничої сфери; оптимізація відношень великих і малих форм у ринковому розподілі, пріоритетний розвиток високотехнологічних виробництв. До складу основних методів цього блоку можна включити програмування, індикативне планування, державні субвенції, заходи антимонопольної діяльності, державні інвестиції, державні гарантії тощо.

Третій – інституціональний – блок методів реалізації державної структурної політики має вирішити три завдання: створити загальні найсприятливіші умови для структурних змін, формуючи найбільш привабливий інвестиційний клімат диференційований по галузях і регіонах; створити

передумови для розвитку позитивних ринкових регуляторів структурних трансформацій, послаблюючи негативні впливи ринку на пропорційні і структурні зв'язки; забезпечити соціальну орієнтацію усіх структурних змін у національній економіці, контроль суспільства за соціальними наслідками структурної трансформації. У склад інституціональних методів можна також включити нормативно-правові методи, методи регулювання інвестиційних потоків і формування інвестиційних ресурсів, сукупність рамок умов для активізації дій ринкових важелів самоорганізації (конкуренція, ціна, попит), антимонопольні методи, методи підтримки рівня зайнятості тощо.

Головним результатом реалізації державної структурної політики має бути реформування всіх складників економічної системи, що впливають на основні макроекономічні пропорції та структурні зв'язки, а також формують структурні взаємодії національної економічної системи із системою світового господарства. Вона має бути спрямована на досягнення важливих цілей, а саме:

- розвиток нових галузей, що сприяють загальному підвищенню ефективності промислового виробництва; стимулювання інвестиційної, інноваційної та підприємницької активності виробництв;
- удосконалення системи інвестиційного планування, проведення прозорого конкурсного відбору інвестиційних проектів відповідно до міжнародних стандартів, упровадження механізму оцінки ефективності виконання інвестиційних проектів;
- сприяння розвитку галузей, що забезпечують значну частину експортної продукції;
- забезпечення сприятливих економічних і фінансових умов для активізації виробничої діяльності, розвитку добросовісної конкуренції;
- розширення місткості внутрішніх ринків на основі стимулювання інвестиційного та споживчого попиту, а також підтримки розвитку вітчизняного виробництва, насамперед імпортозаміщення;

- поліпшення бізнес-клімату й залучення інвестицій (дерегуляція та розвиток підприємництва, розвиток науково-технічної та інноваційної сфери, міжнародна інтеграція та співпраця);
- упровадження світових стандартів якості продукції та захисту навколишнього середовища;
- стимулювання кредитування комерційними банками реального сектору економіки через надання їм пільгового рефінансування;
- згортання частини виробництв у депресивних галузях економіки [90, с. 63, 65].

Отже, державна структурна політика має базуватися на довгостроковій стратегії структурних змін суспільного відтворення на основі оптимізації темпів зростання різних секторів економіки. Основним джерелом структурних змін має стати внутрішнє економічне зростання на основі перерозподілу капіталу й робочих місць у галузі з більшою доданою вартістю.

Стан соціально-економічного розвитку Донецької області у зв'язку з воєнним конфліктом значно погіршився і потребує розбудови сучасної та ефективної економічної системи. Вирішення цієї проблеми можливо за допомогою стратегічного планування відновлення територій.

Стратегічне планування являє собою особливий вид практичної діяльності людей – планової роботи, що полягає у розробленні стратегічних рішень, що передбачають висування таких цілей і стратегій поведінки відповідних об'єктів управління, реалізація яких забезпечує їх ефективне функціонування у довгостроковій перспективі, швидку адаптацію до мінливих умов зовнішнього середовища.

Змістом стратегічного планування є планомірна організація регулювання розвитку національної економіки, її окремих підсистем, планування діяльності комерційних структур. Результатом стратегічного планування є розроблена стратегія, реалізація якої здійснюється в процесі стратегічного управління [100].

Реалізація стратегічної мети розвитку регіону відбуватиметься в умовах поки що неповного врегулювання конфлікту, правової невизначеності з

розподілом повноважень, відповідальності та фінансування процесу відродження та реінтеграції регіону. Оскільки швидко подолати напруженість та протистояння (не тільки військове) неможливо, слід зазначити, що діяльність з розбудови миру та відновлення територій буде довготривалим процесом [92].

В багатьох містах планування економічного розвитку здійснюється лише на короткостроковий період, як правило, на один рік. Перелік проблем, які вирішуються річним планом соціально-економічного розвитку регіону, обмежується поточними, такими, що вирішують нагальні потреби життєзабезпечення населення.

Забезпечення сталого соціально-економічного розвитку Донецької області є важливою передумовою її економічного зростання, що обумовлює необхідність забезпечення умов та визначення пріоритетів стратегічного планування розвитку регіону. Постраждалі території мають певну специфіку проблем та різний ступінь гостроти, тому механізми їх вирішення та можливості можуть бути принципово різні.

На даному етапі з урахуванням ситуації, що склалася, оптимальними будуть такі пріоритетні напрями:

- для тимчасово окупованих територій — їх повернення під контроль України, соціально-економічна реінтеграція в національну економіку та комплексне відновлення всіх сфер життєзабезпечення, реінтеграція в соціокультурний та інформаційний простір українського суспільства;
- для територій, які постраждали від окупації, але перебувають під контролем України, — комплексне відновлення систем життєзабезпечення, стимулювання економічного розвитку.
- Для цих двох типів територій важливим є всебічне сприяння поверненню внутрішньо переміщених осіб (далі — ВПО) до місць свого постійного проживання, створення умов для розвитку соціального діалогу та інститутів громадянського суспільства;
- для територій третього типу важливими є суттєва модернізація та підвищення ефективності державного управління, економіки і соціальної сфери,

забезпечення адаптації та соціального захисту переселенців, сприяння їх поверненню додому за їх бажанням;

– для територій областей, які межують із зоною конфлікту, необхідно створити сприятливі регуляторні режими стимулювання підприємницької діяльності та самозайнятості осіб, які не планують найближчим часом повертатися до попереднього місця проживання, а також інтеграції ВПО у територіальні громади [93, с. 94-97].

Згідно міжнародним угодам (конференція ООН Rio+10, 2002), кожна країна самостійно розробляє стратегію та план дій по досягненню умов сталого розвитку, що пов'язано з відсутністю єдиної концепції сталого розвитку. Найбільш поширеним є економічно спрямоване визначення комісії Г. Брундтланд (1989): Сталий розвиток – це такий «... розвиток, який задовольняє потреби теперішнього покоління не наражаючи на ризик здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби.». Сталий розвиток розглядається як такий, що не тільки породжує і сприяє економічному зростанню держави, а й справедливо розподіляє його результати, відновлює довкілля та сприяє подоланню бідності.

Сталий розвиток є інтегральною характеристикою стану економічної системи, оскільки система включає ряд підсистем – найважливіших, з погляду авторів, взаємозв'язаних структурних складових розвитку економічної системи, які відображають функціонування окремих сфер економіки: економічну, соціально-демографічну та еколого-рекреаційну складові (рис. 3.1), що включає 74 індикатора на регіональному рівні [94].

Визначення динаміки інтегральних індексів сталого розвитку та їх відхилень від порогових значень обумовлює необхідні регуляторні дії та уможливорює наукове обґрунтування стратегічних орієнтирів для різних сценаріїв стратегій розвитку. Після одержання динаміки інтегрального індексу стану економічної системи необхідно визначити стратегічну мету (або декілька цілей, наприклад, для песимістичного, реалістичного, оптимістичного сценаріїв і сценаріїв сталого розвитку) залежно від співвідношення значення

інтегрального індексу з інтегральними пороговими значеннями, які характеризують оптимальний, передкризовий, кризовий або критичний стан економічної системи.

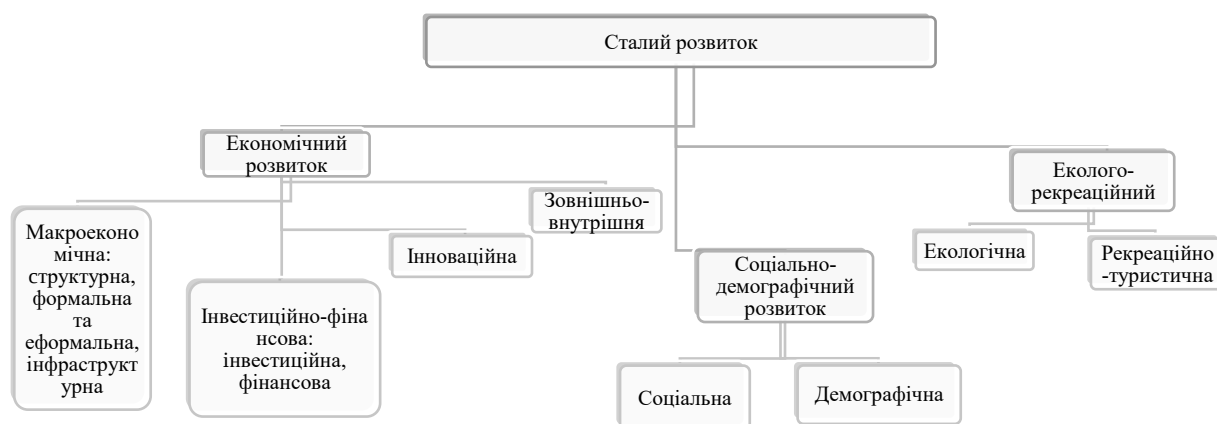

Рисунок 3.1 – Структура сталого розвитку на регіональному рівні

Отже, концептуальні засади визначення стану та розроблення сценаріїв сталого розвитку України та її регіонів включають наступні етапи:

- ідентифікація – інтегральне оцінювання динаміки СЕЕ розвитку порівняно з інтегральними пороговими значеннями;
- стратегування – визначення стратегічних орієнтирів сталого розвитку до 2027 р. (або до будь-якого іншого) з позицій економічної безпеки.

Моніторинг виконання стратегічних сценаріїв сталого розвитку можна проводити як по значенням індикаторів сталого розвитку, так і за ключовими макропоказниками розвитку області (аналіз наведено у розділі II).

Постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 року № 695 затверджено Державну стратегію регіонального розвитку на 2021-2027 роки (далі – Державна стратегія) [96]. Ця Державна стратегія розроблена на виконання Указу Президента України від 20 вересня 2019 року № 713 «Про невідкладні заходи щодо забезпечення економічного зростання, стимулювання розвитку регіонів та запобігання корупції» та відповідно до Закону України «Про засади

державної регіональної політики», постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 року № 931 «Про затвердження Порядку розроблення Державної стратегії регіонального розвитку України і плану заходів з її реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених Стратегії і плану заходів» [97; 98; 99].

Державна стратегія є основним планувальним документом для реалізації секторальних стратегій розвитку, координації державної політики у різних сферах, досягнення ефективності використання державних ресурсів у територіальних громадах та регіонах в інтересах людини, єдності держави, сталого розвитку історичних населених місць та збереження традиційного характеру історичного середовища, збереження навколишнього природного середовища та сталого використання природних ресурсів для нинішнього та майбутніх поколінь українців. Визначає генеральний вектор сталого розвитку регіонів та розроблена відповідно до Цілей сталого розвитку України до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722.

Першочерговими завданнями нової регіональної політики є прискорення економічного зростання регіонів, підвищення їх конкурентоспроможності на основі ефективного використання внутрішнього потенціалу, створення нових робочих місць, покращення зайнятості населення, створення умов для повернення на батьківщину трудових мігрантів. Саме це може дати швидке та стійке зростання рівня якості життя людини незалежно від того, де вона народилася, де проживає зараз і де буде проживати у майбутньому.

Нова політика регіонального розвитку ґрунтується на врахуванні під час стратегічного та просторового планування ключових викликів, які впливають на людину, інфраструктуру, економіку та навколишнє природне середовище, а також включатиме побудову культури партнерства та співробітництва, орієнтованої на взаємодію громадян та публічних інституцій щодо розвитку. Заходи регіональної політики формуватимуться на основі отриманого досвіду, зібраних даних, висновків, рекомендацій, результатів аналізів та оцінки для забезпечення та підтримки високих стандартів управління та реалізації

регіональної політики, що вимагає функціонування відповідних спеціалізованих аналітичних засобів, баз даних формування та оцінки політики.

Стратегічна мета державної регіональної політики до 2027 року досягається на основі трьох стратегічних цілей:

I. Формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах.

II. Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів.

III. Розбудова ефективного багаторівневого врядування.

Пріоритетами регіонального розвитку на період до 2027 року є:

- розвиток економічної, інфраструктурної, соціально-культурної зв'язаності та інтегрованості на національному, регіональному та місцевому рівні;

- прискорення економічного зростання регіонів та територій з низьким рівнем соціально-економічного розвитку із забезпеченням покращення стану навколишнього природного середовища та невиснажливого використання природних ресурсів;

- підвищення якості та забезпечення доступності для населення послуг, що надаються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, незалежно від місця проживання, зокрема на засадах цифровізації;

- охорона культурної спадщини, збереження традиційного характеру середовища населених пунктів.

Враховуючи Державну стратегію розпорядженням голови Донецької облдержадміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 17 лютого 2020 року № 147/5-20 затверджено Стратегію розвитку Донецької області на період до 2027 року (далі – Стратегія).

Стратегічне бачення Донеччини визначає бажану позицію, яку посіде Донецька область в економічній, соціальній, екологічній та інноваційній сфері після реалізації Стратегії.

Досягнення стратегічного бачення Донеччини забезпечуватиметься шляхом впровадження чотирьох стратегічних напрямів діяльності, які відповідають стратегічним цілям Стратегії:

- оновлена, конкурентоспроможна економіка;
- якість життя та людський розвиток;
- ефективне управління та безпека в умовах зовнішніх і внутрішніх викликів;
- екологічна безпека та збалансоване природокористування [100].

Стратегія містить SWOT-аналіз, який наведено у додатку И.

Визначені стратегічні цілі передбачають систему оперативних цілей та завдань, досягнення яких забезпечує покроковий рух у напрямку впровадження стратегічного бачення Донеччини в реальність (додаток І).

Стратегія містить матрицю порівняльних переваг, викликів і ризиків (додаток Й), аналіз положень якої дає змогу спрогнозувати сценарії розвитку регіону.

Запропоновані сценарії враховують наступні складові внутрішнього та зовнішнього середовища: суспільна ситуація навколо збройного конфлікту на території області; впровадження загальнодержавних та галузевих реформ; ефективність прийняття та реалізації управлінських рішень на регіональному та локальному рівнях; демографічні та соціально-економічні процеси, як індикатор стану регіонального розвитку. При цьому, в якості базового сценарію обраний другий (реалістичний) сценарій розвитку Донеччини.

Перший сценарій (песимістичний) передбачає загострення бойових дій на території області, що може призвести до зростання кількості людських жертв та випадків руйнування об'єктів інфраструктури, а також збільшення навантаження на довкілля та здоров'я людей. У такому випадку постає ризик виникнення додаткових проблем та викликів, у тому числі щодо неможливості ефективного впровадження загальнодержавних галузевих реформ, а також управлінських рішень, передбачених проєктом Стратегії.

Другий сценарій (реалістичний) – подальший поступовий розвиток ситуації, яка склалася на теперішній час. Цей сценарій передбачає продовження переговорного процесу щодо врегулювання ситуації та реінтеграції території, тимчасово непідконтрольної українській владі, до українського національного простору. При цьому, проведення на території області операції Об'єднаних сил, яка супроводжується періодичними обстрілами вздовж лінії розмежування, може призводити до втрат, пов'язаних з бойовими діями та їх наслідками. За цим сценарієм також передбачається подальше впровадження реформи децентралізації та інших загальнодержавних галузевих реформ. Використання позитивних досягнень від цих реформ сприятиме розбудові мирного життя на підконтрольній території регіону, у тому числі шляхом призупинення відтоку населення та економічного падіння, досягнення помірного зростання регіональної економіки, забезпечення розбудови найважливіших об'єктів критичної інфраструктури на якісно новому рівні, підвищення якості надання ключових послуг населенню, вирішення екологічних питань та питань безпеки життєдіяльності населення, у тому числі у населених пунктах, наближених до лінії розмежування. Одночасно окупація частини території регіону, а також неконтрольований вплив процесів, що відбуваються на цій території, може призводити до часткового послаблення позитивних досягнень у розвитку Донецької області в економічному, соціальному та екологічному вимірах.

Третій сценарій (оптимістичний) передбачає повне відновлення соціально-економічних зв'язків з тимчасово непідконтрольними територіями, а також поступову їх реінтеграцію в українській державний простір. Прогнозується, що розгортання цих процесів відбуватиметься на фоні максимально ефективного впровадження усіх загальнодержавних галузевих реформ, а також управлінських рішень, що приймаються на регіональному та локальних рівнях. Реалізація цього сценарію, з одного боку, передбачатиме повне припинення бойових дій, стабілізацію суспільно-політичної ситуації, відновлення важливих господарських та соціально-економічних зв'язків, повернення під контроль

української влади усієї території Донецької області, її людського та економічного потенціалу.

З іншого боку, повернення територій регіону, які тривалий час були непідконтрольні українській владі, обумовить виникнення викликів, пов'язаних з необхідністю повної оцінки економічної, соціальної та екологічної ситуації на цій території, а також вирішення питань щодо її реінтеграції до українського правового, соціально-економічного, політичного та культурного простору з метою відновлення мирного життя населення.

Промисловості, як основному продуценту товарних ресурсів, технологічних змін і формування дохідної частини бюджету, належить головна роль у реалізації економічної стратегії держави.

Структурна теорія економічного розвитку впливає з того, що зростання агрегованого продукту, наприклад ВВП, як індикатора економічного розвитку, можливе за умов широких структурних перетворень усіх, або майже всіх, складових економічного об'єкта. Крім того, структурна політика має враховувати як умови, так і перспективи розвитку національної економіки.

Отже, не викликає сумнівів, що промисловість відіграє найважливішу роль у вирішенні актуальних проблем сучасності, а саме є генератором науково-технологічного прогресу й інновацій, важливим фактором глобальної конкурентоспроможності національних економік і драйвером економічного зростання.

Промисловість Донецької області є основою регіональної економіки та однією з провідних галузей національного господарства. Ця галузь виробляє значну частину валового регіонального продукту, забезпечує суттєві надходження від експорту продукції, гарантує робочі місця для сотень тисяч жителів регіону, а також залишається основним джерелом наповнення бюджетів усіх рівнів за рахунок податкових надходжень.

Аналіз основних макроекономічних показників, приведений у розділі II дипломної роботи, дає змогу стверджувати, що індикаторами забезпечення

фінансово-економічної безпеки регіону є порогові та допустимі значення даних показників.

Так, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2020 року № 1660-р схвалено Концепцію економічного розвитку Донецької і Луганської областей. Це базовий документ, який дозволить забезпечити розробку та подальшу імплементацію проєкту Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей до 2027 року, яка, в свою чергу, направлена на трансформацію інвестиційного клімату, створення на підконтрольних Уряду України частинах Донецької та Луганської областей території пріоритетного розвитку та впровадження нової економічної моделі на регіональному рівні шляхом запровадження податкових і митних преференцій, поширення стандартів міжнародних комерційних арбітражів, страхування військово-політичних ризиків, розвиток інфраструктури та всебічної інституційної підтримки. Наразі документ у розробці. У Міністерстві з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України заявляють, що Стратегія економічного розвитку Донецької та Луганської областей почне працювати з 1 січня 2022 року.

Промисловість Донецької області є основою регіональної економіки та однією з провідних галузей національного господарства. Ця галузь виробляє значну частину ВРП, забезпечує суттєві надходження від експорту продукції, гарантує робочі місця для сотень тисяч жителів регіону, а також залишається основним джерелом наповнення бюджетів усіх рівнів за рахунок податкових надходжень.

Важлива роль має бути відведена відродженню саме промислової діяльності Донецької області. Реалізація промислової стратегії надасть можливість на основі поглиблення інтеграції господарських зав'язків підприємств та підвищення рівня менеджменту забезпечити освоєння нових видів продукції та стабілізувати виробництво, завантажити у повному обсязі виробничі потужності і проводити технічне переозброєння [101, с. 25-29].

За попередніми даними, протягом 2020 року у Донецькій області (без урахування частини тимчасово окупованої території) функціонували 1,4 тис.

промислових підприємств, або 3,1% від загальної кількості промислових підприємств України. Часткова окупація території регіону призвела до втрати істотної частини його промислового потенціалу: у 2014 році порівняно з попереднім роком кількість промислових підприємств, підконтрольних українській владі, скоротилась майже у 2,4 раза. Тенденція скорочення кількості промислових підприємств зберігається і протягом 2015-2020 років: у 2020 році загальна кількість промислових підприємств Донецької області скоротилась порівняно з 2014 роком майже на 14%. Характерною рисою промисловості Донецької області є істотна залежність цієї галузі від діяльності великого бізнесу. У промисловості регіону зосереджено 22 великих підприємства, або 81% загальної кількості великих підприємств, що функціонують в регіоні.

Саме на великі підприємства припадає майже 85% реалізованої промислової продукції, 52% зайнятих у промисловості працівників, а також 63% витрат на оплату праці робітників у цій галузі. Результати діяльності великих промислових підприємств переважним чином обумовлюють результати функціонування галузі в цілому.

Незважаючи на несприятливі тенденції, які спостерігаються у промисловому секторі, за обсягом реалізованої промислової продукції область стало посідає друге місце серед інших регіонів України (після Дніпропетровської області). Враховуючи традиційно сильні позиції в промисловому комплексі країни, навіть в умовах втрати істотної частини власного промислового потенціалу Донецька область забезпечує суттєву частку загальнонаціонального виробництва окремих видів продукції у добувній промисловості, металургійному виробництві, важкому машинобудуванні та енергетичному секторі.

Напрямами промислової спеціалізації регіону у добувній промисловості є видобуток солі, кам'яного вугілля та білої глини. Найбільш потужні ланцюжки «сировина – виробництво – збут» сформовані у металургійному комплексі регіону. Основними видами металургійної продукції, що виробляється в регіоні, є чавун, сталь та напівфабрикати зі сталі. Найважливішими видами сировини, які

використовуються металургійними підприємствами, є залізорудна сировина, металобрухт, кокс та металургійні флюси. На території, підконтрольній українській владі, металургійний комплекс представлений мережею металургійних, коксохімічних та вогнетривких підприємств, включаючи 5 металургійних підприємств, 2 коксохімічних підприємства, 4 вогнетривкі підприємства та 1 підприємство з постачання металургійних флюсів. На цих підприємствах працюють близько 40 тис. осіб.

Донецька область має потужний промисловий комплекс з ланцюжками «сировина-виробництво-збут» у металургійному комплексі, а також лідерськими позиціями за окремими напрямками виробництва промислової продукції. При цьому, однією з ключових структурних проблем промисловості регіону залишається переважна спеціалізація промислового комплексу на виробництві проміжних продуктів з низьким ступенем переробки сировини, частка яких протягом 2013-2020 років продовжує зростати.

У таблиці 3.1 наведені заходи для реалізації відновлення окремих складових промисловості.

Таблиця 3.1 – Пріоритетні напрями промислової діяльності

Види промислової діяльності	Заходи
Вугільна промисловість	Запуск зруйнованих, пошкоджених шахт; використання новітніх техніко-технологічних рішень; модернізація організаційної та техніко-технологічної бази; переробка вугілля в інші види палива, перетворення самих вугільних шахт на енергопідприємства шляхом будівництва когенераційних модулів та ін. [111]
Енергетика	Створення ресурсобалансованої енергетичної системи; визначення потенційних можливостей та ефективності різних джерел електрогенерації з урахуванням соціальних аспектів, міжобласних і трансграничних поставок; створення резервів антрацитового палива
Металургійна промисловість	Орієнтація на досягнення беззбитковості галузі; припинення транспортної блокади регіону

3.2 Використання переваг глобалізаційних процесів у забезпеченні фінансово-економічної безпеки і сталого економічного розвитку: регіональний вимір

Термін «глобалізація» (globalisation) походить від французького global – всесвітній і вживається для характеристики сучасних планетарних процесів. Концепція глобалізації з'явилась на початку ХХІ ст. Вона використовується стосовно всіх сфер людської діяльності: правового простору, політичних відносин, злочинності, економіки тощо [103].

Глобалізація – новий рівень інтернаціоналізації та міжнародної економічної інтеграції, що характеризується інтенсифікацією і новою якістю внутрішніх міжнародних зв'язків у планетарних масштабах. Національні господарства та їх суб'єкти перетворюються на складову частину світового відтворювального процесу, стають частиною планетарної економіки. Почався цей процес у 80-ті роки ХХ ст.

Зазначимо, що глобалізація – це об'єктивний процес, який відбиває сукупність умов розвитку сучасного світового співтовариства, насамперед науково-технічного та економічного прогресу.

Як показники фінансово-економічної безпеки можна визначити напрями, які характеризують перевищення нижніх граничних величин, при яких існує загроза національній безпеці України, показники забезпечення розширеного відтворення розвитку економіки, показники у сфері фінансів та кредиту, перевищення мінімальних граничних величин яких свідчить про проблематику цієї сфери, показники залежності економіки від загроз зовні [104, с. 142-144]. Розглянувши для аналізу показники України щодо змін обсягу ВВП у % та прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у % від ВВП (наведено у розділі II), вбачається, що протягом 2016–2018 років відбувається збільшення ВВП України, що є одним із позитивних індикаторів, але за той самий період часу зменшується обсяг ПІІ.

Одним з основних напрямів реагування на ризики та загрози, пов'язані з глобалізацією, є адаптація системи державного управління до складних умов господарювання та створення конкурентоспроможної економіки. Стратегія розвитку України має визначати місце та роль України в глобалізованому світі, спираючись на можливості та наявний потенціал до розвитку. Глобалізаційні процеси сприяють посиленню конкуренції на світовому ринку, формуванню нової архітектури світової економіки, що супроводжується посиленням боротьби за природні ресурси та призводить до потреби формування нових імперативів економічного розвитку країни.

Ефективність відповіді системи державного управління на соціально-економічні, політичні та гуманітарні виклики нової глобалізації та четвертої промислової революції буде залежати від її здатності забезпечити адекватну мінливій кон'юктурі ринку праці систему підготовки фахівців, політику зайнятості з високим горизонтом планування, диференціацією по галузях і кластерах виробництва, а також стратегію інноваційного розвитку, що має мінімізувати транзакційні витрати [105, с. 79-82]. Діяльність із розвитку та вдосконалення державного управління має бути направлена на реалізацію принципів транспарентності, підконтрольності, соціальної направленості та демократичності. При цьому процеси глобалізації та становлення інформаційного суспільства мають сприяти підвищенню ефективності державного управління, що має за мету вирішення соціально-економічних проблем та підвищення якості життя у регіонах [106, с. 262-263]. Таким чином, процеси реалізації фінансово-економічної безпеки, виходячи із наслідків глобалізації, виходять на одне з першочергових завдань системи державного управління.

Результати аналізу дослідження показників регіону у дипломній роботі показують, що на рівень фінансово-економічної безпеки впливають показники, які можна зарахувати до основних макроекономічних показників, показники фінансово-бюджетного стану економіки, показники соціальної сфери та демографічного стану, показники на ринку праці, продовольче та енергетичне

забезпечення. Реалізуючи завдання щодо протистояння ризикам, які можуть спричинити процеси глобалізації, необхідно проаналізувати міжнародного правове поле, затверджені правила та вимоги, прийняті більшістю світового співтовариства, які необхідно буде імплементувати у вітчизняне законодавство.

Аналізуючи напрями економічної діяльності, слід зосередитися на сферах господарювання з високими показниками конкурентоспроможності, які потрібно розвивати, враховуючи світові тренди. Актуальним залишається розвиток високотехнологічних сфер, створення інноваційних кластерів та центрів трансферу технологій, що дасть змогу створювати ланцюги доданої вартості. Пом'якшення майбутніх економічних загроз лежить і в площині спрощення ведення бізнесу, дерегуляції, збільшення обсягів прямих іноземних інвестицій, зниження імпортозалежності [107].

Глобалізація супроводжується безліччю наслідків, основні з них: глобальний поділ праці, міграція людей, капіталу, виробництва, стандартизація законодавства, економічних процесів, а також злиття культур різних країн. На сучасному етапі розвитку людства глобалізація – це закономірне явище, її не уникнути. Вона допомагає вирішувати спільні проблеми, але робить людей та країни залежними один від одного, тому потрібно розрізняти її переваги та недоліки [108].

Що стосується переваг глобалізації для України, можна навести такі основні пункти:

- підвищення ліквідності капіталу: інвестори з розвинених країн отримують можливість інвестувати в економіку країни. Це приносить користь не тільки інвесторам, а й дає серйозний поштовх до національного розвитку. Для України приплив інвестицій має велике значення, оскільки це дає змогу створювати нові робочі місця, розвивати пріоритетні галузі економіки на інноваційній основі, а отже, збільшувати ВРП, відповідно і ВВП, та рівень економічного розвитку;

- заощадження на масштабах виробництва, що потенційно може призвести до зниження цін, отже, до стійкого економічного зростання, підвищення рівнів зайнятості і життя;
- підвищення рівня продуктивності праці в результаті раціоналізації виробництва на глобальному рівні і поширення передової технології, а також конкурентного тиску на користь безперервного введення інновацій у світовому масштабі;
- глобалізація сприяє вільному розповсюдженню капіталів, зростанню зарубіжних інвестицій, розширенню можливостей для розвитку інфраструктури, полегшенню контактів між людьми різних країн. Такий розвиток має позитивний ефект, оскільки дає змогу спрогнозувати коливання економічної кон'юнктури та можливості виходу на нові ринки;
- зниження ймовірності початку воєнних дій, оскільки країни занадто тісно взаємопов'язані між собою. У такій ситуації будь-який збройний конфлікт стає невигідним. Для України в сучасних умовах це набуває особливого значення, оскільки на її території відбуваються воєнні дії, яким можна було б запобігти. Для країни на даному етапі інтеграція у світові організації й об'єднання з позицій захисту своїх громадян і національних інтересів набуває пріоритетного значення;
- доступність інноваційних засобів сприяння бізнесу та підприємництва. У наш час стали доступними сучасна обчислювальна техніка, Інтернет, що дає можливість здійснювати електронну комерцію й отримувати все, що потрібно в бізнесі як на рівні окремо взятого користувача, так і на рівні державних організацій. Це дає змогу вивести економічні відносини на відносно новий рівень, спростити більшість процедур, планувати і здійснювати діяльність більш ефективно.

Також потрібно виділити недоліки глобалізації для нашої країни, це:

- безробіття. Для України глобалізація – це вплив людського капіталу з країни, оскільки інтеграційні процеси ведуть до об'єднання і співпраці з країнами ЄС. Це призведе до міграції насамперед «інтелектуального капіталу»

в більш розвинені країни з вищою заробітною платою. Така тенденція спостерігається зараз, наприклад, у Польщі та країнах Балтії;

– надмірна залежність однієї країни від інших. Остання криза чітко показала, наскільки тісно пов'язані економіки між собою. Сьогодні жодна країна світу, якою б потужною вона не була, не може існувати ізолювано від решти світу. Скажімо, Росія – найбагатша за своїми природними ресурсам країна у світі – не змогла б нормально існувати, якби не мала можливості продавати ці ресурси, зокрема енергоносії, десяткам країн, у тому числі й Україні. Інший приклад: глобальна фінансово-економічна криза 2008–2009 роки практично охопила всі держави світу, і жодна країна не змогла цієї кризи уникнути. У тому числі криза дуже болісно вплинула на Україну, хоча її початком був обвал ринку іпотечного кредитування в США. Восени 2008 року стало очевидним, що після погіршення економічних показників та повідомлень про фінансові проблеми низки провідних комерційних банків країни економіку України охопила криза. Так, ЗМІ повідомляли про істотне скорочення попиту на металопрокат, що призвело до зменшення обсягів експорту та надходження валюти до вітчизняної економіки. Восени та на початку зими 2008 року ціни на нерухомість впали на 25%, було призупинено понад 80% будівельних проєктів. За оцінкою МВФ, ВВП України (обчислений у доларах США) за 2009 рік скоротився на 35,6%. Кооперація допомагає країнам розвиватися, але й проблеми однієї великої країни автоматично стають проблемами всього світу. Для нашої економіки негативну залежність між економіками також можна прослідкувати на прикладі цін на нафтопродукти на світових ринках та цін на бензин в Україні;

– збільшення нелегальної міграції. Величезну проблему розвиненим країнам створюють нелегальні мігранти з країн, що розвиваються, переважно тому, що їм україн важко знайти роботу, і вони лягають тягарем на бюджети приймаючих держав. Із поглибленням глобалізаційних процесів для України гостро постане саме ця проблема, оскільки наша країна планує вступити до ЄС, де гостро стоїть проблема з нелегальними мігрантами [109, с. 3-5];

– можливість втрати самоідентичності через стирання культурних традицій, релігійних та етичних норм, звичаїв, уніфікації цивільних правил.

Навівши переваги та недоліки глобалізації, визначимо місце України в глобальному середовищі.

Для визначення інтегрованості окремої національної системи у світовий економічний простір використовують дві системи кількісного та якісного вимірювання глобалізації:

- систему KOF (Konjunktorschungsstel der ETH Zurich);
- систему CEIP (Carnegie Endowment for International Peas).

Обидві системи дають змогу щорічно розраховувати кількісну оцінку – індекс глобалізації. Індекс глобалізації дає змогу оцінити масштаб інтеграції будь-якої країни у світовий простір і виконати порівняння різних країн за цим показником.

Найпоширенішим є KOF-індекс глобалізації на основі індексу рівня глобалізації країн світу (KOF Index of Globalization), який створений у 2002 році при Швейцарському економічному інституті (KOF Swiss Economic Institute) за участю Федерального Швейцарського технологічного інституту (Swiss Federal Institute of Technology). KOF-індекс глобалізації включає три виміри глобалізації: економічну, політичну та соціальну.

1. Економічна глобалізація включає наступні показники: обсяг міжнародної торгівлі, рівень міжнародної ділової активності, торгові потоки, міжнародні інвестиції, тарифна політика, обмеження і податки на міжнародну торгівлю, і так далі.

2. Соціальна глобалізація знаходить своє вираження через такі показники: рівень культурної інтеграції, відсоток іноземного населення, міжнародний туризм, міжнародні особисті контакти, об'єм телефонного трафіку, поштових відправлень, трансграничних грошових переказів, інформаційні потоки, розвиток інформаційно-комунікаційної інфраструктури.

3. Політична глобалізація характеризується наступними показниками: членство держав в міжнародних організаціях, участь в міжнародних місіях

(включаючи місії ООН), ратифікація міжнародних багатосторонніх договорів, кількість посольств та інших іноземних представництв в країні.

Індекс рівня глобалізації обчислюється як сума вказаних складових з ваговими коефіцієнтами 36%, 38%, 26% відповідно. Для усіх країн, охоплених цим дослідженням, складається рейтинг за Індексом глобалізації, який вказує їх місце серед інших досліджуваних держав. Індекс позиціонується як комбінований показник, який дозволяє оцінити масштаб інтеграції тієї або іншої країни у світовий простір і порівняти різні країни по його компонентах.

Згідно Індексу глобалізації у 2013 році Україна посідала 47 місце (67,78) з 187 держав світу. У 2014 році та 2015 році відповідно 44 (68,85) та 42 (69,5) місця серед 191 держав світу. Тобто за аналізований період Україна піднялась у даному рейтингу на 5 позицій при збільшенні кількості держав, включених до рейтингу на 4 позиції. Загальна кількість балів зросла на 1,72. Найбільших результатів у глобалізаційних процесах у 2015 р. Україна досягла у політичній сфері (індекс 86,01), а найменших – в соціальній сфері (індекс 59,95).

Україна за показником ВВП за даними Міжнародного валютного фонду у 2019 та 2020 роках займала 90-те місце серед 190 країн.

З усього вищенаведеного зроблено висновок про те, що Україні характерний трохи вище середнього рівень залучення у глобальне середовище. При цьому спостерігається позитивна щорічна динаміка зростання KOF Index of Globalization для України, що обумовлене суттєвим прогресом в питаннях інформаційних потоків і культурній сфері.

Формування та реалізація гео економічної політики України здійснюється в умовах зростання взаємозалежності країн, регіонів і транснаціональних економічних структур через інтенсифікацію товарної, фінансової, інвестиційної, валютної взаємодії. Хоча і в негативному плані, але дуже наочно це підтвердила остання світова фінансова криза. Напрями економічних глобальних зрушень визначають країни-лідери за обсягами ВВП. За опублікованими даними останніх досліджень Світового банку у 2018 році найбільші частки у загальному світовому ВВП належать таким країнам: Китай – 18,58%, США – 15,02%, Індія –

7,69%; серед країн ЄС найбільша частка ВВП належить Німеччині – 3,3%. Частка ВВП України у світовому ВВП становить 0,29%.

Важливою характеристикою для розуміння інтегрованості України в глобальне середовище є обсяг залучених прямих іноземних інвестицій. У десятку найбільших інвесторів української економіки також входять: Російська Федерація, Австрія, Велика Британія, Віргінські Острови, Франція, Швейцарія та Італія.

Відтік прямих іноземних інвестицій в 2020 році з України склав 868 млн доларів. Про це свідчать дані Національного банку України.

У представленій Нацбанком статистиці з 2001 року, відтік іноземних інвестицій був зафіксований (без урахування даних 2020 року) лише одного разу: в 2015 році. Тоді іноземні інвестори вивели з України 458 млн доларів.

Завдяки дослідженню динаміки рівня ВВП можна зробити висновок, що на даний час умови для інвестицій в українську економіку недостатньо сприятливі, оскільки ринок країни з низьким рівнем ВВП є економічно нецікавим для іноземних інвесторів. Це опосередкована залежність рівня глобалізації країни та ВВП.

Прямі інвестиції з України здійснено до 47 країн світу, переважна їхня частка спрямована до Кіпру (93,7%). Це є негативною тенденцією, оскільки фактично здійснюється відплив національного капіталу в офшорну зону. Дана діяльність можлива завдяки існуванню корупційних схем та є фактичним відмиванням грошей. Це негативно впливає на економіку нашої країни, оскільки дані кошти надають можливість розвивати сектори економіки, що потребують інвестиційних ресурсів.

Така динаміка свідчить, що Україна є невід'ємною складовою частиною глобального середовища і процеси посилення глобалізації мають на державу як прямий, так і опосередкований вплив, і поглиблення інтеграції України є неминучим у сучасних світових реаліях [110, с. 87-89].

Для України необхідною є зміна пріоритетів національного економічного розвитку в глобальній конкуренції та традиційного набору чинників, здатних

забезпечити конкурентні переваги України довгостроковій перспективі. Треба відмітити, що традиційно рівень конкурентоспроможності країни визначають відповідними індексами. Одним із десяти міжнародних індексів є Індекс глобальної конкурентоспроможності (GCI), на основі якого розраховується конкурентоспроможність країн. Країни ранжуються у певній послідовності. Зазначимо, що GCI був розроблений вченими Всесвітнього економічного форуму (WEF) [111; 126-126]. GCI складається з 113 змінних, котрі, в свою чергу, об'єднані в 12 контрольних показників, які визначають конкурентоспроможність країни, а саме: інноваційний потенціал, ефективність ринку праці, інфраструктура, ефективність ринку товарів і послуг, розмір внутрішнього ринку, конкурентоспроможність компаній, рівень технологічного розвитку, макроекономічна стабільність, розвиненість фінансового ринку, здоров'я, початкова освіта, якість інститутів, вища освіта, професійна підготовка. Згідно результатів розрахунку GCI, у 2014-2015 роках Україна посіла 76 місце (минулого року посідала 84 місце), у 2016-2016 роках – 79 місце зі 140 країн (надійність банків України оцінили за найнижчим показником – 140 з 140, робота у сфері державного сектора – 130 зі 140, податкове навантаження на бізнес визначили на рівні 118 з 140), у 2016-2017 роках – 85 місце зі 138 країн, у 2017-2018 рр. – 81 місце [112, с. 67-70].

У 2019 році Україна посіла 85 місце в рейтингу серед 141 країни світу, що погіршило позицію країни в рейтингу на дві позиції за рахунок макроекономічної стабільності (-2,0), якості інститутів (-1,6) та динамічності бізнесу (-1,9), опустившись до показника трирічної давнини. За всі роки Україна, беручи участь у рейтингу, не піднімалася вище 68-го місця зі 125 країн у 2005 р. Згідно з оціночними судженнями експертів стосовно базових показників (1-7), прослідкуємо, як змінювалися позиції України в даному рейтингу (таблиці 3.2).

Огляд показників ефективності в динаміці свідчить про економічну стабільність країни, незважаючи на поодинокі випадки зниження показників. Відносно високі позиції Україна утримує за рахунок охорони здоров'я та

початкової освіти (6,0 за результатами 2016–2018 рр.), вищої освіти та професійної підготовки (5,1), розміру внутрішнього ринку (4,5).

Таблиця 3.2 – Місце й оцінка (1–7) України в Індексі глобальної конкурентоспроможності за 2010–2018 роки

Індекс глобальної конкурентоспроможності	2010–2011	2011–2012	2012–2013	2013–2014	2014–2015	2015–2016	2016–2017	2017–2018
Місце України в рейтингу	89/139	82/142	73/144	84/148	76/144	79/140	85/138	81/137
Оцінка (1–7)	3,90	4,00	4,14	4,05	4,14	4,0	4,00	4,11
<i>Основні вимоги</i>	3,9	4,2	4,4	4,3	4,4	4,1	4,0	4,2
Інститути	3,0	3,0	3,1	3,0	3,0	3,1	3,0	3,2
Інфраструктура	3,8	3,9	4,1	4,1	4,2	4,1	3,9	3,9
Макроекономічна стабільність	3,2	4,2	4,4	4,2	4,1	3,1	3,2	3,5
Охорона здоров'я та початкова освіта	5,7	5,6	5,8	5,8	6,1	6,1	6,0	6,0
<i>Підвищення ефективності</i>	4,0	4,0	4,1	4,0	4,1	4,1	4,0	4,1
Вища освіта та професійна підготовка	4,6	4,6	4,7	4,7	4,9	5,0	5,1	5,1
Товарний ринок	3,5	3,6	3,8	3,8	4,0	4,0	4,0	4,0
Ринок праці	4,5	4,4	4,4	4,2	4,1	4,3	4,2	4,0
Фінансовий ринок	3,3	3,4	3,5	3,5	3,5	3,2	3,0	3,1
Технологічна готовність	3,4	3,5	3,6	3,3	3,5	3,4	3,6	3,8
Обсяг ринку	4,5	4,5	4,6	4,6	4,6	4,5	4,4	4,5
<i>Інновації та складні чинники</i>	3,3	3,3	3,4	3,4	3,4	3,6	3,5	3,5
Динамічність бізнесу	3,5	3,5	3,7	3,7	3,7	3,7	3,6	3,7
Інноваційний потенціал	3,1	3,1	3,2	3,0	3,2	3,4	3,4	3,4

Згідно з проведеним аналізом соціально-економічної системи за показником Індексу глобальної конкурентоспроможності у 2019 р. Україна залишилася на рівні 2018 р. (57 балів), але за окремими показниками є позитивні тенденції. За показником «Інститути» українська економіка впродовж 2017–2019 років демонструє тенденцію до зростання (+1,6 бали та 104-е місце), що свідчить про сталий інституційний розвиток країни. Також наявна тенденція до поліпшення за показниками розвитку інфраструктури (+0,2 бали та 57-е місце); впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (+0,9 бали та 78-е місце); макроекономічної стабільності (+2 бали та 133-є місце) та показником «знання і навички» (+1 бал та 44-е місце). Стан товарних ринків у звітному періоді мав позитивну тенденцію (+1,2 бали та 57-е місце). Це пояснюється підвищенням внутрішньої конкуренції та конкуренції на ринку послуг (+4,9 бали та 64-е місце), диспозитивним впливом податків та субсидій на конкуренцію (+3,4 бали та 104-е місце), збільшенням частки ринку (+3,6 бали та 89-е місце), нетарифними бар'єрами (+4,1 бали та 91-е місце). Також тенденцію до зростання

має ринок праці (+1,9 бали та 59-е місце) і вітчизняний ринок (+0,3 бали та 47-е місце). За показником динамічності бізнесу спостерігається також незначне поліпшення (+1,9 бали та 85-е місце).

Пов'язаним є дослідження Інституту управлінського розвитку в Швейцарії IMD, яким визначаються рейтинги серед 63 країн світу: світової конкурентоспроможності (World Competitiveness), світової цифрової конкурентоспроможності (World Digital Competitiveness).

В основу рейтингу світової конкурентоспроможності країн закладено близько 333 критеріїв за чотирма ключовими аспектами економічного життя країни: стан економіки, ефективність уряду, стан ділового середовища, стан інфраструктури. Місце України у цьому рейтингу представлено на рисунку 3.2.

Найбільшим досягненням країни було 49-е місце в 2013 та 2014 роки (індекс 54,234 – 2013 рік), проте в наступні п'ять років ситуація погіршилася і лише в 2019 році Україна посіла 54-е місце, піднявшись у рейтингу на п'ять позицій.

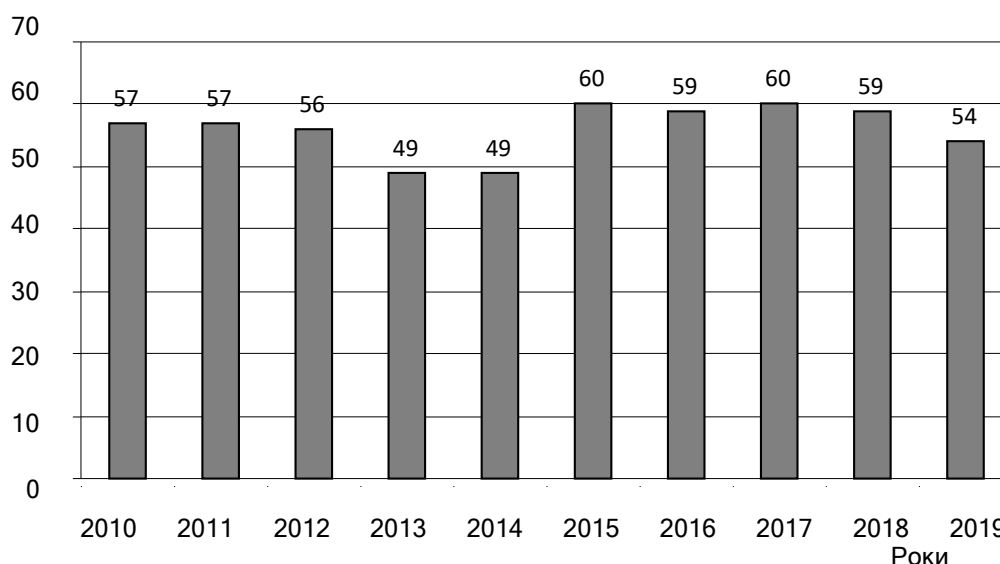

Рисунок 3.2 – Місце України в рейтингу глобальної конкурентоспроможності за версією IMD

Серед чинників, що знижують місце України в рейтингу, експерти називають неефективність уряду.

Рейтинг цифрової конкурентоспроможності включає критерії для оцінки здатності країн впроваджувати та вивчати технології, що сприяють трансформації урядової діяльності, бізнес-моделі та у цілому суспільства (таблиця 3.3).

Таблиці 3.3 – Місце України в рейтингу цифрової конкурентоспроможності за 2015 – 2019 роки

Індикатори	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Загальний показник	54	50	59	59	60	58	60
Знання	35	29	40	44	45	39	40
Технології	58	58	60	60	62	61	61
Майбутня спрямованість	57	58	61	61	61	61	62

Індекс цифрової конкурентоспроможності України у 2019 році становив 55,255, перемістившись в рейтингу на 60-е місце, з найбільшими прогалинами в частині розвитку науки та рівня освіти, вважають дослідники. На формування рейтингу визначальний вплив мали субіндикатори. Індикатор «знання» – 40-е місце, у т.ч. субіндикатори: «здібність» – 57-е; «підготовка та освіта» – 21-е; «наукова концентрація» – 41-е місце. Індикатор «технології» – 61-е місце, у т.ч. субіндикатори: «регулювання» – 54-е; «капітал» – 62-е; «розвиток технологій» – 60-е. Індикатор «майбутня готовність» – 61-е місце, у т.ч. субіндикатори: «адаптивність» – 59-е; «бізнес- активність» – 45-е; «ІТ інтеграція» – 61-е місце. У динаміці спостерігається дуже негативна тенденція щодо зниження місця країни в усіх без винятку рейтингових позиціях.

Із наведеного можна зробити висновок, що саме конкуренція є потужним стимулом розвитку економіки будь-якої країни. Доведено часом, що оцінка країн за різними показниками конкурентоспроможності та визначення їх рейтингу є одним з інструментів формування державної політики та визначення подальших дій уряду щодо підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Через рейтинг оцінюється здатність держави до створення конкурентного середовища та сприятливих умов для ведення бізнесу. Подальші дослідження лежать у площині порівняльного аналізу досліджень глобальної

конкурентоспроможності, що проводяться світовими організаціями та міжнародними експертами з метою виявлення протиріч [113-124].

Окрему, ключову роль у міжнародних зносинах відіграє регіон, зокрема Донецька область, що обумовлюється насамперед новітніми тенденціями сучасних міжнародних відносин — глобалізацією, регіоналізацією, фрагментацією. Показником ефективності у налагодженні взаємовідносин регіону з країнами світу є розгалужена географія зовнішньоекономічної діяльності.

У 2020 році зовнішньоторговельні операції проводились із партнерами зі 126 країн світу. За підсумками 2020 року експорт товарів склав 3935,0 млн доларів, імпорт – 1446,3 млн доларів, позитивне сальдо склало 2488,7 млн доларів. Область забезпечила 8,0% загальнодержавного обсягу експорту товарів і посідає 3 місце по Україні та 2,7% загальнодержавного обсягу імпорту товарів і посідає 7 місце по Україні за основними напрямками промисловості (таблиця 3.4) [125].

Таблиця 3.4 – Товарна структура Донецької області

Галузі	Експорт, %	Імпорт, %
недорогоцінні метали та вироби з них	81,2	9,9
машини та обладнання	7,8	12,5
мінеральні продукти	6,2	58,4
продукція апк	3,1	2,6
продукція хімічної промисловості	0,4	3,9
інші	1,3	12,7

Підсумки роботи реального сектору економіки Донецької області у 2020 році наведено у додатку К.

У процесі дослідження фактів впливу глобалізації на українську економічну систему було визначено, що глобалізація для України має як

позитивні аспекти, так і негативні, тому для мінімізації негативних наслідків та використання її переваг може бути запропоновано:

- розпочати спільну роботу з ЄС з усунення корупції в усіх сферах життя країни, використовувати європейський досвід та залучити до антикорупційних структур провідних європейських експертів;
- стандартизувати та сертифікувати українську продукцію, а саме виробляти товари та послуги відповідно до критеріїв безпечності та якості, що діють в ЄС;
- переглянути ефективність експортної орієнтації з урахуванням можливості використання наявних ресурсів, конкурентоспроможності та кон'юнктури ринку, базуючись на обґрунтованому дослідженні попиту та виокремленні ринкових сегментів;
- переорієнтувати виробництво на виготовлення продукції, на яку є попит на глобальному ринку (на продукцію харчової промисловості, авіа будівництво, інноваційне обладнання);
- використовувати можливості залучення в економіку України прямих іноземних інвестицій за рахунок створення компаній із зарубіжним капіталом, створення спільних підприємств, кооперації [108].

Отже, глобалізація – винятково нова властивість міжнародних зв'язків, що, своєю чергою, визначає необхідність розробки проблематики цього явища, яке потребує подальшого дослідження для чіткого розуміння впливу на окрему національну систему. У процесі дослідження визначено місце України в глобальному середовищі. За системами кількісного та якісного вимірювання глобалізації визначено рівень інтегрованості України в світовий економічний простір. Наведено переваги та недоліки глобалізаційного процесу для України.

Що стосується переваг глобалізації для України, можемо навести такі основні пункти: підвищення ліквідності капіталу; заощадження на масштабах виробництва; сприяння вільному розповсюдженню капіталу; зниження ймовірності початку воєнних дій; доступність інноваційних засобів сприяння бізнесу.

Також потрібно виділити недоліки глобалізації для України: безробіття; надмірну залежність від інших країн; збільшення нелегальної міграції; можливість втрати самоідентичності нації.

Висновки до розділу 3

Отже, державна структурна політика має базуватися на довгостроковій стратегії структурних змін суспільного відтворення на основі оптимізації темпів зростання різних секторів економіки. Основним джерелом структурних змін має стати внутрішнє економічне зростання на основі перерозподілу капіталу й робочих місць у галузі з більшою доданою вартістю.

Стратегічне планування є необхідним елементом управління. Очевидно, що неможливо визначити універсальних напрямів стратегічного планування розвитку постраждалих територій. Необхідним є розробка напрямів стратегічного планування економічного розвитку Донецької області.

Якість стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіону багато в чому залежатиме від науково-методичного забезпечення даного процесу. Для забезпечення обґрунтованості стратегічного планування, досягнення сукупного позитивного ефекту в результаті реалізації розробленої стратегії необхідні об'єднання зусиль адміністративно-управлінської, фінансової, виробничої, науково-технічної сфер, максимально можливе залучення та оптимізація природно-ресурсного, людського, науково-технічного та інноваційного потенціалу регіону, розвиток науково-інформаційних ресурсів, вивчення та доведення світового та вітчизняного досвіду стратегічного планування розвитку регіонів.

Реалізація вказаних напрямів спричинить посилення соціально-економічної стійкості, яка матиме тенденцію до посилення, підвищиться рівень довіри та співпраці на всій території України.

Виходячи з наведених даних можна стверджувати, що одним із головних регіонів України, який відіграє важливу роль у забезпеченні фінансово-

економічної безпеки України і діяльність якого має вагомий вклад у економічний розвиток держави є Донецька область, навіть враховуючи проведення антитерористичної операції та введення операції Об'єднаних сил на території Донецької області.

Шляхом порівняння переваг та недоліків глобалізації для нашої країни встановлено, що в цілому позитивні аспекти переважають, тому виокремлено можливості та висунуто пропозиції щодо посилення інтеграції у світове господарство для використання переваг глобалізаційного процесу. Пропозиції: усунути корупційну діяльність; підвищити ефективність експортної орієнтації; сприяти збільшенню обсягу прямих іноземних інвестицій в економіку України; здійснити переорієнтацію виробництва відповідно до кон'юнктури світового ринку.

Можна зазначити, що одним із головних чинників, що формує потужну державу, є економіка та ресурси, які вона продукує із регіонів, серед іншого, Донецька область. Процеси глобалізації, що охопили світ, несуть як позитивні, так і негативні зміни з точки зору безпеки. Посилення національної конкурентоспроможності, нарощування людського капіталу, розширення високотехнологічного виробництва є досить дієвими напрямками стратегії економічної безпеки. Кризові явища, що відбуваються в економіці України, не дають змогу державі належним чином реалізовувати функції безпеки, до того ж процеси глобалізації додають нові ускладнені умови співіснування. Вчасне врахування зовнішніх та внутрішніх загроз, дієві заходи економічної політики, стратегічне бачення власних переваг та можливостей дозволить системі державного управління та регулювання успішно адаптувати національну економіку до негативного впливу глобалізації та сформувати власну модель економічної безпеки.

ВИСНОВКИ

Зважаючи на суперечності та триваючі інтеграційні процеси, особливе місце належить проблемі фінансово-економічної безпеки держави як основи забезпечення її суверенітету, конкурентоспроможності, обороноздатності, підтримання соціальної злагоди в суспільстві, органічного входження країни в систему світової економіки. Зазначимо, що відсутність єдиного розуміння суті фінансово-економічної безпеки та визначення її складових як в науковій літературі, так і в нормативно-правовій базі, породжує низку суперечностей та зумовлює актуальність подальших наукових розробок у цій сфері.

Фінансово-економічна безпека є однією з важливіших складових елементів національної безпеки, відображаючи причинно-наслідковий зв'язок між економічною міцністю країни та національною безпекою. Універсальність категорії «фінансово-економічна безпека» полягає в тому, що саме за її допомогою визначається ступінь захищеності суб'єктів економічних відносин на всіх рівнях, починаючи з держави і закінчуючи кожною окремою особистістю, від зовнішніх та внутрішніх негативних впливів, а також спроможність швидко реагувати на різноманітні загрози, визначати та застосовувати міри для мінімізації їх впливу або пристосовуватися до існуючих умов, що позначаються негативно на його діяльності.

Науковці наразі не мають єдиної думки з приводу визначення дефініції «фінансово-економічна безпека», розглядаючи її з різних точок зору. Практичне значення наукових результатів дослідження полягає в уточненні поняття «фінансово-економічна безпека», що необхідно для успішного соціально-економічного розвитку регіону як окремої адміністративно-територіальної одиниці держави, дозволяє виявити чинники стримання розвитку економіки, розробити у подальшому ефективну стратегію виходу з економічної кризи. Також на сьогодні поки що не сформувався єдиний підхід і до виокремлення функціональних складових фінансово-економічної безпеки систем різного рівня.

Доведено, що від рівня фінансово-економічної безпеки регіону на пряму залежить стан фінансово-економічної безпеки держави. Саме тому для підвищення рівня фінансово-економічної безпеки на всіх рівнях необхідно прийняти низку дієвих нормативно-правових актів у сфері фінансової політики, створити надійну систему державного контролю за фінансовою діяльністю всіх суб'єктів економічних відносин, забезпечити прийняття адекватних управлінських рішень у галузі фінансової політики, а також посилити економічну дисципліну всіх суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки.

Кризові явища та тенденції сьогодення визначають внутрішні загрози для фінансово-економічної безпеки як такої, що перевищує небезпеку зовнішніх і може призвести до значного зниження фінансової можливості регіонів. Відтак, перед дослідниками постійно постає питання, щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки, як одного з головних елементів економічної безпеки регіону. Це пов'язано з тим, що в умовах децентралізації гарантія фінансово-економічної безпеки створює основні передумови для соціально-економічного зростання. Наявність загроз фінансово-економічній безпеці стримують розвиток економіки регіонів, як наслідок, призводять до зростання соціальної напруженості. У зв'язку з цим для стабільного економічного розвитку регіону та держави в цілому при формуванні бюджету та здійсненні регіональної політики необхідним є врахування правового режиму проведення антитерористичної операції та введення операції Об'єднаних сил на території Донецької області та стану фінансово-економічної безпеки регіону.

Доведено, що без забезпечення фінансово-економічної безпеки регіонів неможливим є вирішення основних завдань, що стоять перед національною та регіональною економікою. Адже саме безпека створює передумови для піднесення фінансово-економічного потенціалу регіону, появи нових джерел фінансових ресурсів для забезпечення балансу потреб, фінансових та економічних можливостей регіону.

Наведені у роботі визначення дозволяють процитувати фінансово-економічну безпеку регіону як систему, що забезпечує стабільність фундаментальних фінансово-економічних відносин і пропорцій розвитку регіону, які формують захищеність його фінансових та економічних інтересів. Цільовою спрямованістю фінансово-економічної безпеки регіону є створення необхідних передумов для покращення фінансового потенціалу, підвищення фінансової незалежності та стійкого зростання соціально-економічних показників розвитку.

Створення дієвої системи фінансово-економічної безпеки регіонів пов'язана із певними труднощами, які зумовлені своєчасністю розробки складних теоретичних та практичних питань. Досягненню стійкості на рівні регіону перешкоджає ряд важливих питань та невирішених чинників, які проявляються як загрози. Як стверджують фахівці, фінансово-економічній безпеці регіонів загрожує правова невирішеність великої кількості питань та несприятливі економічні чинники не менш об'єктивного характеру.

Ефективне функціонування механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону вимагає своєчасного надання регіональним органам управління об'єктивної та достовірної інформації. Ця мета пояснює необхідність створення інформаційно-аналітичного центру при обласній державній адміністрації. Основною метою створення центру є підвищення ефективності збору, обробки і розподілу даних про стан різних об'єктів на території регіону в інтересах інформаційної підтримки місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування при рішенні завдань управління соціально-економічними процесами, у тому числі завдань забезпечення фінансово-економічної безпеки.

Виявлено, що «тінізація» економіки та фінансових ресурсів може трактуватися як внутрішня, так і зовнішня загроза фінансово-економічній безпеці та зниженню соціально-економічного розвитку регіонів, що має місце майже у всіх галузях економіки. Поряд з цим, має місце реальна можливість подолання «тіньової» економіки шляхом цілеспрямованого та постійного впливу

на певні аспекти функціонування економічної інфраструктури. Найдоцільнішими серед них слід вважати: реформування податкової системи, яка повинна включати помірковані та науково-обґрунтовані ставки податків та обов'язкових зборів, які мають призвести до поживавлення діяльності господарюючих суб'єктів й легалізації «тіньового» сектора економіки; спрощення й скорочення загальної кількості звітності суб'єктів господарювання та установ, котрі надають дозволи на право виконання інших видів діяльності; перегляд ставок нарахування заробітної плати в соціальні фонди; впровадження дієвої процедури виявлення фактів «тінізації» заробітку найманих працівників; перегляд діючої системи нарахування пенсій шляхом встановлення прогресивних ставок залежно від розміру заробітку, що стимулює працівників до офіційного отримання заробітної плати; розгляд показника приросту доходів на душу населення у певному регіоні як критерій оцінки результатів діяльності органів регіональної влади; підтримка малого та середнього бізнесу, скорочення рівня безробіття та зниження рівня соціально-політичної напруженості в суспільстві. Дієвість запропонованих заходів призведе до підвищення відповідальності роботодавців за майбутнє працівників, збільшить наповнення державного та місцевих бюджетів за рахунок основного бюджетоутворюючого податку, який суттєво вплине на підвищення рівня фінансово-економічного забезпечення регіонів України.

Особливий вплив на рівень фінансово-економічної безпеки регіонів мають чинники, які виявлено та детально охарактеризовано у роботі, проведено їх оцінку за допомогою сукупності індикаторів, які поділяються на зовнішні та внутрішні. Зовнішні індикатори характеризуються опосередкованістю впливу на фінансово-економічну безпеку регіону та визначаються рівнем фінансово-економічної безпеки держави за показниками, які характеризують стан бюджетної, боргової, інвестиційної, грошової й валютної, а також зовнішньоторговельної безпеки держави. Внутрішні індикатори відображають безпосередній стан фінансово-економічної забезпеченості потреб економічної, соціальної та екологічної сфер регіону порівняно з пороговими значеннями.

Донбас завжди був унікальною територією із багатою історією та необхідними для розвитку географо-геологічними, культурними й людськими ресурсами. На жаль, воєнні дії, що почалися 2014 році саме на цій території, обумовлюють вкрай сильне навантаження на всі сфери життєдіяльності Донецької області.

Сьогодні регіон переживає надзвичайно складний економічний період: більшість макроекономічних показників демонструють негативні тренди, а соціальна та фінансова сфери перебувають у стадії фрагментарної стагнації як у регіонах, так і в країні в цілому. Внаслідок воєнних дій втрачено суттєві економічні зв'язки між частинами областей, що спричинило зупинку багатьох виробничих та вугільнодобувних підприємств, спад промислового виробництва та, відповідно, зростання рівня безробіття. На відміну від Луганської області, Донецька втратила меншу частину свого економічного потенціалу, оскільки значна кількість промислових та вугільних підприємств знаходяться на підконтрольній українській владі території, тому аналіз основних соціально економічних показників Донецької області за 2015 – 2019 роки має позитивніші тенденції. Проте ситуація в обох областях має дуже схожий характер та наслідки.

Політику фінансово-економічної безпеки регіонів можна розглядати як систему фінансових цілей, заходів, дій, що спрямовані на узгодження фінансових потреб, інтересів економічної, соціальної та екологічної сфер регіонів. Проведено дослідження основних чинників погіршення стану фінансово-економічної безпеки регіону. Отримані результати мають стати дієвим інструментом запобігання кризам та сприятимуть забезпеченню фінансово-економічної безпеки регіону шляхом впровадження стратегічних економічних цілей розбудови Донецької області [1].

Одна з найбільш гострих проблем регіону, що стримують економічний розвиток області – руйнування ключових транспортно-логістичні зв'язки як всередині регіону, так і з іншими областями та країнами.

За результатами проведеного аналізу соціально-економічних показників розвитку постконфліктної території України – Донецької області можливо зробити наступні висновки:

у економічному аспекті основною проблемою є відновлення промислового потенціалу регіонів, який представлений значними вугледобувними, металургійними, машинобудівними, коксохімічними підприємствами. Перешкодами у цьому аспекті є обмежені інвестиції в умовах триваючого конфлікту на непідконтрольній частині території, де розташовані окремі виробничі потужності через значні ризики. Наслідками ж уповільнення та зниження обсягів промислового виробництва є обмеження ВРП, експорту, який підтримує платіжний баланс, нівелює ризики коливання валютного курсу;

у соціальному аспекті значущою є проблема створення робочих місць, у той час як динаміка реальних та номінальних доходів наближена до показників країни у цілому, тобто є наслідком макроекономічної, грошово-кредитної політики держави. Подолання даної проблеми бачиться також через відбудову виробничих потужностей та залучення інвесторів у постконфліктні регіони [82].

Окрім цього, сучасні світові реалії диктують Україні особливу актуальність та необхідність процесу реформування регіональної економіки та сприяння диверсифікації економічної діяльності (від традиційних галузей важкої промисловості до стимулювання розвитку сфери послуг та інноваційно-інвестиційної діяльності), від яких повністю залежить перспектива розвитку всієї країни у частині створення нових робочих місць, підвищення рівня заробітної плати та доходів місцевих бюджетів. Не дивлячись на серйозний підрив у соціально-економічному стані Донецької області через воєнні дії, більшість українських та світових експертів наполягають на великих перспективах усієї території після встановлення на ній конституційного права. Великий потенціал людського капіталу та наявність природних ресурсів зможуть виступити локомотивом для створення позитивних трендів даної території, а за допомогою залучення інвестицій зможуть здобути розвиток промисловий та аграрний сектори економіки.

Виявлені під час дослідження суперечливі тенденції соціально-економічного розвитку Донецької області дали змогу визначити та систематизувати його сучасні ключові проблеми, а також сформулювати перелік пропозицій та можливостей адекватного реагування на визначені виклики, нівелювання їхнього негативного впливу на життєдіяльність території, підвищення рівня життя населення. Їхня комплексна і творча реалізація вже найближчим часом призведе до створення позитивних трендів соціально-економічного розвитку області, сприятиме додатковому залученню інвестицій, налагодженню суспільного діалогу та миру.

Стратегічне планування є необхідним елементом управління. Очевидно, що неможливо визначити універсальних напрямів стратегічного планування розвитку постраждалих територій. Україна поряд із здійсненням політики виходу з гострої економічної кризи на шляху до реалізації цілей, визначених у проєктах Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року та Стратегії економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2027 року. Йдеться про активізацію державного сприяння економічному динамічному розвитку всіх господарчих суб'єктів, забезпечення гарантованого захисту національних інтересів, впровадження соціально направленої політики.

Враховуючи сучасний стан ринків і світової конкуренції, для розвитку національної економіки найдоцільніше застосовувати комплекс функціональних і селективних заходів невисокої деталізації (матричну політику). Основними цілями такої політики повинно бути створення необхідної інфраструктури та економічного середовища для розвитку галузей нових технологічних укладів, розвиток підприємництва та інновацій, інвестиції в людській капітал.

Пріоритетними напрямками структурної політики України є стимулювання розвитку потенційно конкурентних імпортозаміщувальних і експортоорієнтованих галузей національної економіки, пристосування механізмів захисту цих галузей до міжнародних стандартів і стимулювання зростання ступеня інноваційності, конкурентоспроможності вітчизняної продукції з високим рівнем доданої вартості. Найефективнішим інструментом

державного регулювання структури національного господарства України є комплекс селективних і функціональних заходів у вигляді матричної структурної політики.

Глобалізація – винятково нова властивість міжнародних зв'язків, що, своєю чергою, визначає необхідність розробки проблематики цього явища, яке потребує подальшого дослідження для чіткого розуміння впливу на окрему національну систему [126].

Позитивною їх стороною є те, глобалізація посилює міжнародну конкуренцію і стимулює можливість впровадження сучасних інформаційних, інноваційних технологій як для виробничих процесів так і для системи менеджменту, залучення значних обсягів прямих іноземних інвестицій, отримання якісної освіти і перспективи працевлаштування за кордоном. Негативними наслідками є зростання економічної, політичної і культурної залежності від країнсвітових лідерів внаслідок несправедливого перерозподілу благ від глобалізації як в окремих країнах, так і галузях економіки, що призводить до розшарування населення. Крім того, до негативних наслідків процесу глобалізації також належать підвищення нестійкості та нестабільності національних економік, які пов'язані з проблемами фінансово-бюджетної стабілізації та зниженням інфляції, коливаннями основних макроекономічних показників в тому числі під впливом глобальної нестабільності. Щорічні глобальні звіти щодо конкурентоспроможності виступають своєрідним еталоном, як для всіх країн світу, так і для України, зокрема. Вони дають змогу виявляти сильні і слабкі сторони свого розвитку, що дозволяє формувати ефективні стратегії щодо підвищення конкурентоспроможності національної економіки на глобальному ринку [110].

У процесі дослідження визначено місце України в глобальному середовищі. За системами кількісного та якісного вимірювання глобалізації визначено рівень інтегрованості України в світовий економічний простір.

Результати проведеного дослідження стану та тенденцій розвитку фінансово-економічної безпеки України в умовах триваючої глобалізації

світового господарства показали, що фінансово-економічна безпека за всіма проаналізованими секторами перебуває переважно в небезпечній та кризовій зонах, а сама фінансова система є залежною від зовнішнього впливу і нездатна захищати національні інтереси та фінансову стабільність в умовах подальшого поширення глобалізації світового господарства. І хоча рівень фінансово-економічної безпеки у 2019 році досяг найвищого значення за весь проаналізований період, мають місце потенційні ризики та загрози, наявність яких не дозволяє стверджувати про стабільність фінансово-економічної безпеки України та регіону в довгостроковій або навіть середньостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Повзун Д. І. Економічна безпека регіону як складова національної безпеки України. *Економіка та держава*. Київ. 2020. № 8. С. 89 – 94. URL: <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=4725&i=15> (дата звернення: 01.03.2021).
2. Колеснікова К. С., Маліновська І. А., Чабаров В. О. Економічна безпека України в контексті глобалізаційних викликів. *Молодий вчений*. Херсон. 2018. № 3. С. 351 – 354. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/3/78.pdf> (дата звернення: 01.03.2021).
3. Сазонов В. В. Поняття та система економічної безпеки: кримінологічний вимір. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. Дніпро. 2019. № 2. С. 184 – 189.
4. Гбур З. В. Економічна безпека як одна зі складових забезпечення національної безпеки України на сучасному етапі. *Інвестиції: практика та досвід*. Київ. 2017. № 18. С. 81 – 86.
5. Гуменюк А. М. Безпека структурно-інституціональної трансформації економіки регіону: теоретичні основи та прикладні аспекти: монографія. Київ: НІСД, 2014. – 468 с.
6. Власюк О. С. Актуальні проблеми фінансової безпеки України в умовах посткризової трансформації : [монографія]. Київ : НІСД, 2014. 432 с.
7. Шевченко Л. С., Гриценко О. А., Макуха С. М. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування : [монографія]. Харків: Право, 2009. – 312 с.
8. Фінансово-економічна безпека: теоретико-правові аспекти : навч. посіб. / кол. авт. [Резворович К. Р. (кер.), Юнін О. С., Круглова О. О. та ін.]. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019. – 195 с.
9. Полтораков О. Реконцептуалізація поняття «безпека» в сучасному політико-політологічному дискурсі. *Політичний менеджмент*. Київ. 2009. № 5. С. 19 – 28. URL : https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/poltorakov_rekontseptualizatsiia.pdf (дата звернення: 02.03.2021).

10. Капустин Н. Экономическая безопасность отрасли и фирмы. *Бизнес-информ.* Киев: 1999. № 11–12. С. 45–47.
11. Коваленко М. А. Економічна безпека корпоративного підприємства: навч. посіб. Херсон : Олді-плюс, 2009. 404 с.
12. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. Москва: ТЕРРА, 2000. Т. 1. 167 с.
13. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку. Нац. ін-т проблем міжнародної безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. Київ: НІПМБ, 2008. 48 с.
14. Мандзіновська Х. О. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Наукові записки. Українська академія друкарства.* Львів. 2016. № 2 (53). URL : <http://nz.uad.lviv.ua/static/media/2-53/19.pdf> (дата звернення: 06.03.2021).
15. Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: [монографія]. Київ: НІСД. 1997. – 144 с.
16. Воробйов В. І. Методичні основи побудови комплексної системи економічної безпеки підприємства *Наукові записки. Українська академія друкарства.* Львів. 2011. № 1 (19). С. 38 – 44.
17. Амитан В. Н. Экономическая безопасность: понятие, концепция. *Прометей: регіональний збірник наукових праць з економіки.* Донецьк : Юго-Восток, 2000. – 333 с.
18. Абалкин Л. И. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение. *Вопросы экономики.* Москва. 1994. № 12. С. 4 – 13.
19. Михайленко А. Механизм обеспечения экономической безопасности России. *Российский экономический журнал.* Москва. 1996. № 4. – С. 33 – 35.
20. Ткаченко В. Г. Некоторые положения сущности и содержания экономической безопасности государства. *Экономист.* Киев. № 9. 2008. С.9 – 11.
21. Економічна безпека: підруч. для студентів ВНЗ / [О. Б. Жихор та ін.]; за ред. д-ра екон. наук, проф. О. Б. Жихора. Київ: УБС НБУ, 2015. 467 с. URL : <https://library.if.ua/book/62/4501.html> (дата звернення: 08.03.2021).

22. Третяк В. В., Гордієнко Т. М. Економічна безпека: сутність та умови формування. *Економіка та держава*. Київ. 2010. № 1. С. 6 – 8. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/1_2010/3.pdf (дата звернення: 08.03.2021).
23. Семеног А. Ю. Сутність та значення фінансової безпеки держави. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон. 2018. № 29. С. 117 – 120. URL : <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/69204>.
24. Нешко Р., Матвійчук В. Фінансова безпека держави та методика її оцінки. *Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства*: [електронне видання]. 2016. № 2. URL : <https://studlib.org.ua/index.php/eprs/issue/view/2>.
25. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): [монографія]. Київ: КНТУ, 2004. 759 с.
26. Кубах Т. Г. Сутність фінансової безпеки як складової економічної безпеки держави. *Вісник Української академії банківської справи*. Суми. 2007. № 2(23). С. 46 – 50.
27. Кульпінський С. Роль фінансової безпеки України в поглибленні інтеграційних стосунків з європейськими країнами. *Фінансова консультація*. Київ. 2000. № 5. С. 28 – 34.
28. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (дата звернення: 11.03.2021).
29. Мунтіян В. І. Економічна безпека України. Київ: КВІЦ. 2009. 462 с.
30. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. Київ: ЦУЛ, 2001. 309 с.
31. Сухоруков А.І. Сучасні проблеми фінансової безпеки України: [монографія]. Київ: НІПМБ, 2004. 117 с.
32. Сухоруков А. І., Ладюк О. Д. Фінансова безпека держави: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2007. 192 с.

33. Смирнов А. А. Государственная политика обеспечения экономической безопасности: [монография]. Санкт-Петербург: СПб ГУЭФ, 2002. 442 с.
34. Концепція економічної безпеки України / В. М. Геєць, Б. Є. Кваснюк та ін. Київ: Логос, 1999. 56 с.
35. Дмитренко Е. С. Юридична відповідальність суб'єктів фінансового права у механізмі правового забезпечення фінансової безпеки України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 592 с.
36. Бригінець О. О. Особливості формування механізму правового забезпечення фінансової безпеки України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. Львів. 2016. № 837. С. 36–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_837_7 (дата звернення: 16.03.2021).
37. Варналій З. Проблеми і шляхи забезпечення економічної безпеки України. *Економіка і управління*. Київ. 2001. № 1. С. 18 – 29.
38. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів: навч. посіб. / С. М. Фролов, О. В. Козьменко, А. О. Бойко та ін.; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С. М. Фролова. Суми: УАБС НБУ, 2015. 332 с.
39. Губський Б. В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення. Київ: Вид-во-А, 2001. 122 с.
40. Фінансово-економічна безпека: теоретико-правові аспекти: навч. посіб. / кол. авт. [Резворович К. Р. (кер.), Юнін О. С., Круглова О. О. та ін.]. – Дніпро: Видавець Біла К. О., 2019. 195 с.
41. Кириченко О. А. Кудря І. В. Вдосконалення управління фінансовою безпекою підприємств в умовах кризи. *Інвестиції: практика та досвід*. Київ. 2009. № 10. С. 23.
42. Економічна безпека: навч. посіб. / За ред. З. С. Варналія. Київ: Знання, 2009. 647 с.
43. Захаров О. І., Пригунов П. Я. Організація та управління економічною безпекою суб'єктів господарської діяльності: навч. посіб. Київ: КНТ, 2008. 221 с.

44. Безус Р.М., Дуброва Н.П., Пащенко О.С. Фінансово-економічна безпека аграрного сектору. *Ефективна економіка*. Київ. № 12. 2016. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5412> (дата звернення: 18.03.2021).
45. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: [монографія] / Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В., [за ред. Т. Г. Васильціва]. Львів: ВИДАВНИЦТВО-2000, 2012. 386 с.
46. Столбов В. Ф., Шаповал Г. М. Особливості управління системою фінансово-економічної безпеки будівельних підприємств. *Комунальне господарство міст*. Київ. 2013. №111. С.103 –108.
47. Мішина І. Г. Економічна безпека в умовах ринкових трансформацій: дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.01. – Донецьк, 2007. 235 с.
48. Пастернак-Таранушенко Г. А. Економічна безпека держави: навч. посібн. Київ: Ін-т держ. упр. і самоврядування при КМ України, 2004. 112 с.
49. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 р. № 569-р. *Офіційний вісник України*. Київ. № 62, С. 156, ст. 2533.
50. Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економіки України від 02.03.2007 р. № 60. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=03WN62B99B&abz=694YN> (дата звернення: 20.03.2021)
51. Бригінець О. О. Особливості формування механізму правового забезпечення фінансової безпеки України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. Львів. 2016. № 837. С. 36-41.
52. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: [монографія] / В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк. Х., 2006. 240с.
53. Сухоруков А. І., Ладюк О. Д. Фінансова безпека держави: Навч.посібник. Київ: ЦУЛ, 2007. 192с.

54. Дикань В. В. Механізм забезпечення економічної безпеки регіону: сутність, складові, напрями дії. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. Дніпро. 2017. Вип. 58. С. 18 – 25.
55. Про схвалення Концепції економічного розвитку Донецької та Луганської областей: Розпорядження КМУ від 23.12.2020 р. № 1660-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1660-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 20.03.2021).
56. Павліченко Є., Гузенко О. Нормативно-право регулювання економічної безпеки України. *Адміністративне право і процес*. Київ. 2020. № 7. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/7/30.pdf> (дата звернення: 23.03.2021).
57. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text> (дата звернення: 23.03.2021).
58. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» Указ Президента України від 26.05. 2015 р. № 287/2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#Text> (дата звернення: 23.03.2021).
59. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 23.03.2021).
60. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. Київ.1996. 23 липня. № 30. С. 381 – 417 [зі змінами].
61. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>(дата звернення: 25.03.2021).
62. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> (дата звернення: 25.03.2021).

63. Смоквіна Г. А. Фінасова безпека як стратегічна складова економічної безпеки. *Вісник Одеського національного університету : зб. наук. праць. Сер.: Економіка*. Одеса: Вид-во ОНУ. 2014. – С.30 –36.
64. Щурко У. В. Ризики та загрози фінансовій безпеці України: вплив економічних і політичних викликів. *Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна*. Львів. 2013. Вип. 41. С. 80–88.
65. Маринич Т. О. Компаративний аналіз індикаторів фінансової стабільності України. *Механізм регулювання економіки* [електронний ресурс]. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mre/2010_3/5_2.pdf (дата звернення: 25.03.2021).
66. Вареник В. М. Аналіз методики розрахунку економічної безпеки України. *Академічний огляд*. Київ. 2016. № 1. С. 70 –79.
67. Калюжна Н. Г., Барон І. Г. Трансформація методичних підходів до оцінювання економічної безпеки України. *Бізнес-інформ*. Київ. 2018. № 11. С. 22–27.
68. Котковський В., Дробчак А., Лескова-Годлевська Ю. Оцінювання рівня фінансової безпеки України в умовах фінансової глобалізації. *Підприємництво та інновації*. Київ. 2020. №11–1. С. 94–101.
69. Інформаційно-аналітичні матеріали за 2014–2018 роки: Офіційний сайт Міністерств розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat>(дата звернення: 30.03.2021).
70. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>(дата звернення: 14.04.2021).
71. Головне управління статистики у Донецькій області. URL : www.donetskstat.gov.ua/(дата звернення: 14.04.2021).
72. Винниченко Н.В., Есманов. О.М. Оцінка стану фінансової безпеки в Україні. *Економічний часопис – XXI*. Київ. 2014. №3–4(2). С. 47–51.

73. Гетманенко О. О. Сучасний стан та тенденції розвитку фінансової безпеки України в умовах триваючої глобалізації світового господарства. *Інвестиції: практика та досвід*. Київ. 2020. № 13–14. С. 40–49.
74. Дахнова О. Є., Городецька Т. Е. Оцінка стану бюджетної безпеки України. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. Київ. 2018. № 1. С. 345 – 352.
75. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег [пер. с англ.]. Москва: Прогресс, 1978. 321 с.
76. Стратегія валютних інтервенцій Національного банку України на 2016 – 2020 роки: затверджена Рішенням Правління НБУ від 06.09.2016 № 261-рш. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Currency_intervention_strategy_NBU.pdf?v=4 (дата звернення: 18.04.2021).
77. Яковенко Р. Фінансова безпека та ступінь конвертованості валюти URL:<https://www.rk.kr.ua/finansova-bezpeka-ta-stupin-konvertovanosti-valjuti> (дата звернення: 18.04.2021).
78. Сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 18.04.2021).
79. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року: Постанова Правління Національного банку України від 18 червня 2015 року. № 391. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43352266> (дата звернення: 18.04.2021).
80. Розвиток фінансового ринку України в умовах європейської інтеграції: проблеми та перспективи [колективна монографія] / за заг. ред. В. Г. Барановой, О. М. Гончаренко. Харків: «Дісаплюс», 2019. 370 с.
81. Аналіз впливу конфлікту на соціально-економічну ситуацію у східній Україні. Основні висновки. URL : http://fscluster.org/sites/default/files/documents/ukr_main_findings_analysis_of_impact_of_conflict_on_socio-economic_situation_in_eastern_ukraine.pdf(дата звернення: 22.04.2021).
82. Мойсеєнко К. Є. Аналіз соціально-економічного стану постконфліктних територій донецької та луганської областей в Україні.

Ефективна економіка: [електронне видання] Київ. 2018. № 8. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7018> (дата звернення: 23.04.2021).

83. Сайт Донецької обласної державної адміністрації. URL : <https://dn.gov.ua/ua> (дата звернення: 25.04.2021).

84. Трухан О. Л. Наукова інтерпретація функцій стратегічного управління підприємствами. *Вісник Хмельницького національного університету*. Хмельницький. 2010. № 1., Т. 2. С. 29 – 35.

85. Про Державний бюджет України на 2020 рік : Закон від 14.11.2019 № 294-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text> (дата звернення: 30.04.2021).

86. Управління економічною безпекою регіону: сутність та механізм реалізації : [монографія] / М. А. Коваленко, І. І. Нагорна, Б. В. Сіленков; [за заг. ред. к. е. н., доц. М. А. Коваленка]. Київ: Олді-плюс, 2006. 440 с.

87. Головне управління Державної податкової служби у Донецькій області. URL : <https://dn.tax.gov.ua> (дата звернення: 30.04.2021).

88. Міністерство економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства України. URL : <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 30.04.2021).

89. Шинкаренко Т. П. Структурні зміни в економіці України: порівняння із загальносвітовими тенденціями. *Економіка і прогнозування*. Київ. 2006. №1. С. 77 – 92.

90. Попадинець Н. М. Державна структурна політика: цілі та механізм реалізації. *Управління економічними процесами на макро- і мікрорівні: проблеми та перспективи вирішення : матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції молодих вчених, 14–15 квітня 2016 року, Львів*. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2016. С. 217–220.

91. Україна XXI: неоіндустріальна держава або «крах проекту» ? : [монографія] / В. І. Ляшенко, Є. В. Котов; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Полтава, 2015. 460 с.

92. Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху: монографія / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2016. 448 с.

93. Точонов І. В., Гордієнко В. В., Токарева Л. М. Напрями стратегічного планування розвитку територій Донецької області. *Вісник економічної науки України*. Київ. 2017. № 2 (33). С. 94 – 97.

94. Харазішвілі Ю. М., Ляшенко В. І. Концептуальні засади стратегій сталого розвитку регіонів з позицій економічної безпеки. *Економіка і організація управління*. Вінниця. 2016. № 4 (24). URL : <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/2931>(дата звернення: 30.04.2021).

95. Системна безпека сталого розвитку: інструментарій оцінки, резерви та стратегічні сценарії реалізації: монографія / Ю.М. Харазішвілі; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2019. 304 с.

96. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова КМУ від 05.08. 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-п#Text> (дата звернення: 04.05.2021).

97. Про невідкладні заходи щодо забезпечення економічного зростання, стимулювання розвитку регіонів та запобігання корупції: Указ Президента України від 20.09.2019 р. № 713/2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/713/2019#Text>(дата звернення: 04.05.2021).

98. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 р. № 156-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>(дата звернення: 06.05.2021).

99. Про затвердження Порядку розроблення Державної стратегії регіонального розвитку України і плану заходів з її реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених Стратегії і плану заходів: Постанова Каб. Міністрів України від 11.11.2015 р. № 931. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/931-2015-п#Text>(дата звернення: 06.05.2021).

100. Стратегія розвитку Донецької області на період до 2027 року: розпорядження голови Донецької облдержадміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 17.02.2020 р. № 147/5-20. URL : <https://dn.gov.ua/ua/projects/strategiya-rozvitku-doneckoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku>(дата звернення: 06.05.2021).
101. Солдак М. О. Пріоритетні напрями стратегічного планування розвитку промисловості міста. *Економічний вісник Донбасу*. Донецьк. 2014. № 3(37). С. 25–29.
102. Амоша А. Угольная промышленность: время закладывать парки. *Зеркало недели*. Киев. 2015. № 25. С. 8 –10.
103. Макуха С. М. Міжнародні господарські зв'язки країн із перехідною економікою в умовах глобалізації. Харків: Вид-во-ЕРА, 2005. 304 с.
104. Подмазко О.М. Вплив тіньової економіки на загрози економічній безпеці країни. *Економіка: реалії часу*. Київ. 2014. № 4. С. 142 –151.
105. Курочкин А. В. Государственное управление в эпоху новой глобализации. *Политическая экспертиза*. Санкт-Петербург. 2019. № 1(15). С. 77 – 87.
106. Восканов М. Э. Государственная политика в области публичного управления развитием социально-экономических макросистем в условиях глобализации и становления информационного общества. *Kant*. Москва. 2019. № 3 (32). С. 261 – 265.
107. В. І. Гольдак. Вплив процесів глобалізації на економічну безпеку країн. *Вісник Приазовського державного технічного університету*. Маріуполь. 2015. № 29. URL : <http://ves.pstu.edu/article/view/52291>(дата звернення: 11.05.2021).
108. Матвійчук Н. П. Глобалізаційний процес та його вплив на економіку України. *Східна Європа: Економіка, бізнес та управління*. Київ. 2016. № 3 (03). URL : http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/3_2016/15.pdf(дата звернення: 11.05.2021).

109. Сарана О.Ю. Оцінка впливу факторів глобалізації на динаміку національних систем. *Економіка. Фінанси. Право*. Київ. 2006. № 5. С. 3 – 5.
110. Шацька З. Я. Рейтинг рівня глобалізації України / З. Я. Шацька // Глобалізація сучасної економіки: [монографія] / за ред. В. Г. Федоренка, І. М. Грищенко, Т. Є. Воронкової. Київ: ДКС центр, 2016. С. 85 – 90.
111. Дідух Н. Глобальні індекси конкурентоспроможності національних економік. *Економічний аналіз*. Тернопіль. 2012. № 10. С. 133 – 136.
112. Люльов, О.В. Індекс глобальної конкурентоспроможності: досвід ЕС для України. *Міжнародні відносини. Серія: Економічні науки*. Київ. 2018. № 1(15). С. 67–70.
113. Дернова І.А., Боровик Т.М., Кравченко Л.В. Глобальний вимір конкурентоспроможності України. Світове господарство і міжнародні економічні відносини. Ужгород. 2020. № 42. URL : http://market-infr.od.ua/journals/2020/42_2020_ukr/7.pdf(дата звернення: 11.05.2021).
114. The Global Competitiveness Report 2010–2011. URL: <https://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2010-2011> (дата звернення: 13.05.2021).
115. The Global Competitiveness Report 2011–2012. URL: <https://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2011-2012> (дата звернення: 13.05.2021).
116. The Global Competitiveness Report 2012–2013. URL: <https://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2012-2013>. (дата звернення: 13.05.2021).
117. The Global Competitiveness Report 2013–2014. URL: <https://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2013-2014>. (дата звернення: 13.05.2021).
118. The Global Competitiveness Report 2014–2015. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf (дата звернення: 13.05.2021).

119. The Global Competitiveness Report 2015–2016. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2015-16.pdf (дата звернення: 13.05.2021).
120. The Global Competitiveness Report 2016–2017. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-globalcompetitiveness-report-2016-2017> (дата звернення: 13.05.2021).
121. The Global Competitiveness Report 2017–2018. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-globalcompetitiveness-report-2017-2018> (дата звернення: 13.05.2021).
122. The Global Competitiveness Report 2019. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf (дата звернення: 13.05.2021).
123. Рейтинг стран мира по уровню глобальной конкурентоспособности по версии IMD. Гуманитарный портал. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/the-imd-world-competitiveness-yearbook> (дата звернення: 13.05.2021).
124. IMD World Digital Competitiveness ranking. URL: <https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-centerrankings/world-digital-competitiveness-rankings-2019> (дата звернення: 13.05.2021).
125. Підсумки роботи реального сектору економіки Донецької області у 2020 році. URL : <https://dn.gov.ua/ua/ekonomika> (дата звернення: 14.05.2021).
126. Рубаха М.В., Брездень Н. І. Фінансова політика держави в умовах активізації євроінтеграційних процесів. Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаїв. 2018. Вип. 21. С. 567 – 571. URL: <http://global-national.in.ua/archive/21-2018/108.pdf>

ДОДАТОК А

Декану факультету економіки та менеджменту
Олейнікову О.А.

студентки II курсу групи ФЕБзм-19
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
освітньо-професійна програма
підготовки «Фінансово-економічна
безпека»
Кох Ю.І.

ЗАЯВА

Прошу затвердити тему випускної кваліфікаційної роботи «Фінансово-економічна безпека як складова фінансово-економічного розвитку регіону» і призначити науковим керівником к.е.н., доцента кафедри управління і фінансово-економічної безпеки Катранжи Л.Л.

«___» _____ 2021 р.

(підпис)

Кох Ю. І.
(П.І.Б.)

Згода наукового керівника

Випускної кваліфікаційної роботи

(підпис, дата)

Катранжи Л. Л.
(П.І.Б.)

Висновок кафедри

Завідувач кафедри

(підпис, дата)

проф. Попова О. Ю.
(П.І.Б.)

ДОДАТОК Б

Перелік зауважень щодо оформлення випускної кваліфікаційної роботи

Означення документа	Документ	Умовна відмітка	Зміст зауваження

«__» _____ 2021 р.

(підпис)

(П.І.Б.)

Додаток В

Організаційно-управлінський механізм забезпечення фінансово-економічної безпеки

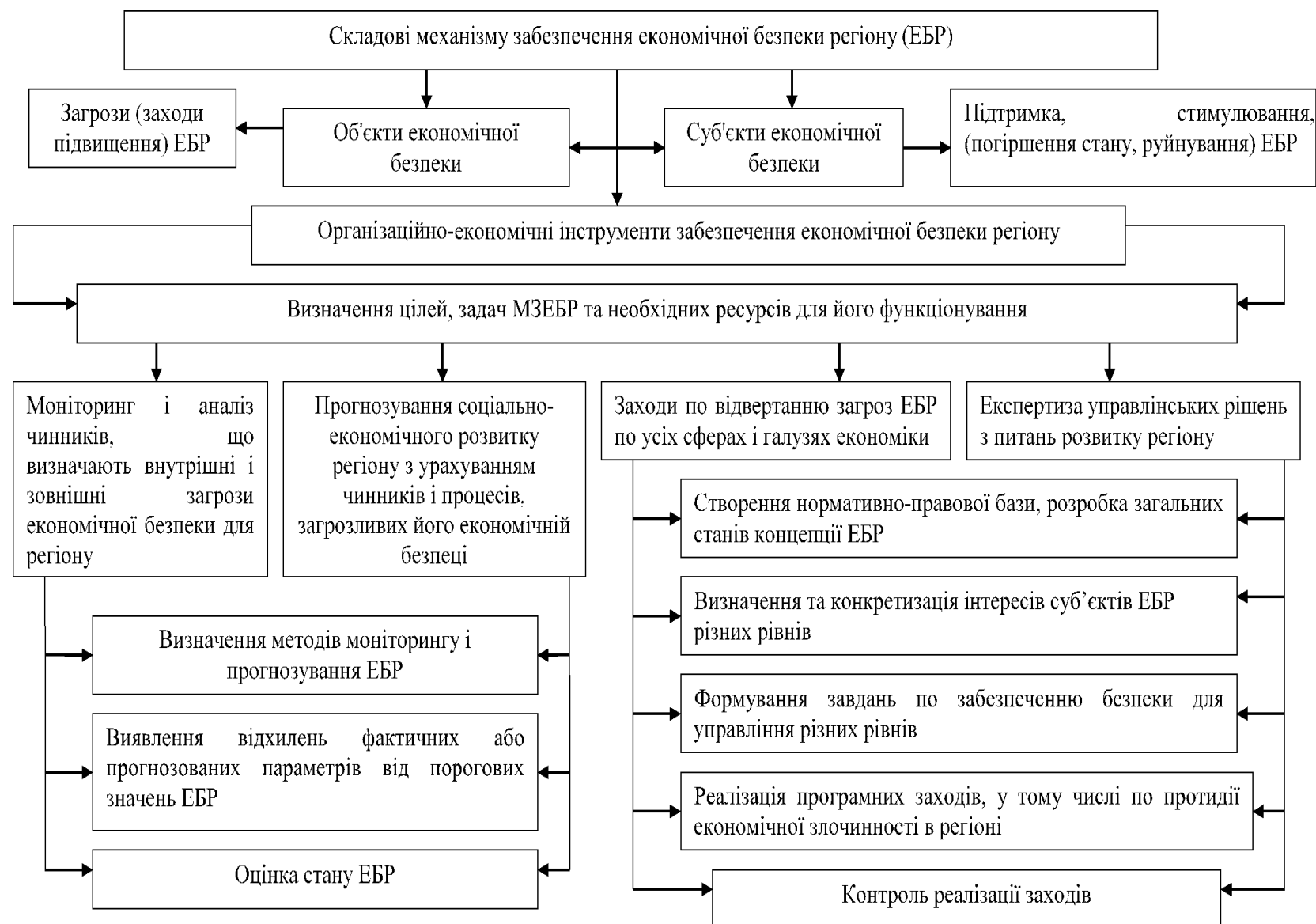

Рисунок В.1

Додаток Г

Валовий регіональний продукт за період 2004–2019 років

Таблиця Г.1

Валовий регіональний продукт, млн грн															
2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
45617	58044	72361	92093	117646	103739	128986	161021	170775	164926	119983	115012	137500	166404	192256	205046
Індекси фізичного обсягу валового регіонального продукту, у цінах попереднього року, %															
110,8	97,1	108,3	104,6	97,1	81,6	111,1	111,4	97,1	94,7	67,1	61,3	99,1	95,2	100,2	101,8
Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, грн															
9713	12490	15725	20197	26028	23137	28986	36446	38907	37830	27771	26864	32318	39411	45959	49422
Частка валового регіонального продукту у загальному підсумку, %															
13,2	13,1	13,3	12,8	12,4	11,4	11,9	12,4	11,7	10,8	7,6	5,8	5,8	5,6	5,4	5,2
Індекси фізичного обсягу валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу (у цінах попереднього року, %)															
112,0	98,2	109,4	105,5	98,0	82,2	111,9	112,2	97,8	95,3	67,7	61,9	99,8	95,9	101,2	102,7

Примітка. Дані наведено без урахування частини тимчасово окупованої території Донецької області.

ДОДАТОК Г

Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) без ПДВ та акцизу за період 2015-2020 років

Таблиця Г.1

млн грн

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Україна	1496013	1767093,3	2153031,3	2508579,5	2480804,2	2481148,5
Донецька область	170336,9	207935,4	258684,7	311993,2	283946	255848,7

Примітка. Дані наведено без урахування частини тимчасово окупованої території Донецької області.

Додаток Д

Регіональні обсяги зовнішньої торгівлі товарами за період 2010–2019 років

Таблиця Д.1

	Експорт			Імпорт			Сальдо
	тис. дол. США	у % до попереднього року	у % до загального обсягу	тис. дол. США	у % до попереднього року	у % до загального обсягу	
2010 рік							
Україна	51430,5	129,6	100,0	60739,9	133,7	100,0	-9309,4
Донецька область	13126,3	140,7	25,5	3067,6	158,5	5,1	10058,7
2011 рік							
Україна	68394195,7	133,0	100,0	82608240,0	136,0	100,0	−14214044,3
Донецька область	17197627,3	131,0	25,1	4622788,3	150,7	5,6	12574839,0
2012 рік							
Україна	68809810,6	100,6	100,0	84658059,9	102,5	100,0	−15848249,3
Донецька область	14127178,9	82,2	20,5	4168468,9	90,2	4,9	9958710,0
2013 рік							
Україна	63312022,1	92,0	100,0	76963965,4	90,9	100,0	−13651943,3
Донецька область	12408182,7	87,8	19,6	4053797,6	97,3	5,3	8354385,1
2014 рік							
Україна	53901689,1	86,5	100,0	54428716,9	71,8	100,0	−527027,8
Донецька область	8402968,0	67,7	15,6	2122394,6	52,3	3,9	6280573,4
2015 рік							
Україна	38127149,7	70,7	100,0	37516443,0	68,9	100,0	610706,7

Завершення додатка Д
Завершення таблиці Д.1

Донецька область	3695324,4	44,0	9,7	1202633,4	56,7	3,2	2492691,0
2016 рік							
Україна	36361711,2	95,4	100,0	39249797,2	104,6	100,0	–2888086,0
Донецька область	3430783,8	92,8	9,4	1110777,2	92,4	2,8	2320006,6
2017 рік							
Україна	43264736,0	119,0	100,0	49607173,9	126,4	100,0	–6342437,9
Донецька область	4432600,2	129,2	10,2	2033912,3	183,1	4,1	2398687,9
2018 рік							
Україна	47334987,0	109,4	100,0	57187578,0	115,3	100,0	–9852591,0
Донецька область	4845441,4	109,3	10,2	2247213,8	110,5	3,9	2598227,6
2019 рік							
Україна	50054605,8	105,7	100,0	60800173,1	106,3	100,0	–10745567,3
Донецька область	4631582,6	95,6	9,3	2224441,9	99,0	3,7	2407140,7

Примітка. Дані наведено без урахування частини тимчасово окупованої території Донецької області.

Додаток Є

Капітальні інвестиції за період 2010–2019 років

Таблиця Є.1

млн грн

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Україна	180575,5	241286,0	273256,0	249873,4	219419,9	273116,4	359216,1	448461,5	578726,4	623978,9
Донецька область	4993,9	26802,0	31721,9	27912,4	13155,3	8304,3	11902,2	17268,9	26979,4	30594,5

Примітка. Дані наведено без урахування частини тимчасово окупованої території Донецької області.

Додаток Е

Динаміка макроекономічних показників Донецької області за період 2013-2020 років

Таблиця Е.1

Назва показника	Одиниця виміру	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Валовий регіональний продукт	млн грн	164 926	119 983	115 012	137 500	166 404	192 256	198 132*	191 343*
ВРП в розрахунку на одну особу	грн	37805	27703	26844	32335	39328	45911	47708*	46455*
Індекс фізичного обсягу ВРП	%	94,7	67,1	61,3	99,1	95,2	100,2	102,8	89,4*
Валова додана вартість	млн грн	137 450	98 590	89 513	106 635	128 658	149 616	153 739*	148 471*
Обсяг реалізованої промислової продукції (на підставі короткострокової звітності)	млн грн	220 640	180 596	170 337	207 935	258 685	311 993	283 946	266 809*
Індекс промислової продукції	%	93,6	68,5	65,4	106,4	89,1	102,6	100,6	96,0*
Експорт товарів	млн дол.	12408,6	8403,0	3 695,3	3430,8	4 432,6	4 845,4	4 633,5	4 000*
Імпорт товарів	млн дол.	6108,9	2122,4	1 202,6	1110,8	2033,9	2 247,2	2 224,4	1 800*
Індекс цін виробників промислової продукції (грудень до грудня попереднього року)	%	101,7	131,8	125,4	135,7	116,5	114,2	92,6	114,5
Індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року)	%	101,3	122,0	146,9	111,6	115,9	112,3	106,0	105,2
Офіційний курс гривні до долара США	грн	7,99	11,89	21,84	25,55	26,60	27,20	25,85	26,96
Облікова ставка НБУ станом на кінець року	%	6,5	14,0	22,0	14	14,5	18,0	13,5	6,0
Світова ціна на базові метали	дол. за тону	–	–	–	68,3	84,9	90,6	81,6	80,2
Кількість промислових підприємств	од.	–	–	1765	1622	1511	1366	1510	–
Кількість малих підприємств на 10 тис. осіб населення	од.	–	–	–	–	24	22	23	–
Індекс сільськогосподарської продукції	%	105,8	93,0	64,9	108,3	102,2	90,6	121,6	96,4*

Завершення додатка Е
Завершення таблиці Е.1

Обсяг виробництва зернових та зернобобових культур	тис. т	2210,3	2362,8	1536,1	1793,4	1908,0	1344,4	1968,6	2014,4*
Валова продукція сільського господарства	млн грн	27 587,4	25 679,2	16 644,2	18 006,1	18 421,5	16 662,0	20 260,6	19 702,0*
Фонд оплати праці	млн грн	50347,6	42132,8	29 563,3	33 749,9	39 438,6	45398,8	51870,3	54591,3*
Середньорічна чисельність штатних працівників	тис осіб	1097,1	924,1	472,2	456,7	412,3	381,6	360,0	351,0*
Середньомісячна заробітна плата одного працівника	грн	3755	3858	4980	5989	7764	9686	11716	12650*
Постійне населення	тис. осіб	4362,6	4331,0	4284,4	4252,3	4231,2	4187,6	4153,0	4118,9
Внутрішньо переміщені особи	тис. осіб	-	298,7	655,8	639,6	541,0	538,8	506,3	511,8
Зайняте населення (у віці 15-70 років)	тис. осіб	1968,1	1752,4	756,3	748,4	734,3	741,0	747,2	717,5
Безробітне населення (у віці 15-70 років)	тис. осіб	165,6	216,4	121,4	122,9	125,3	120,4	117,5	120,2
Рівень безробіття (у віці 15-70 років)	%	7,8	11,0	13,8	14,1	14,6	14,0	13,6	14,4
Прибуток прибуткових підприємств	млн грн	24 015,3	13 846,3	9 625,3	13 686,4	20 039,6	23 860,7	22 574,9	15 735,3*

Примітка. Позначені очікувані або попередні дані за 2020 рік

Додаток Ж

Ключові чинники, що впливали на динаміку валового регіонального продукту Донецької області протягом 2019-2020 років

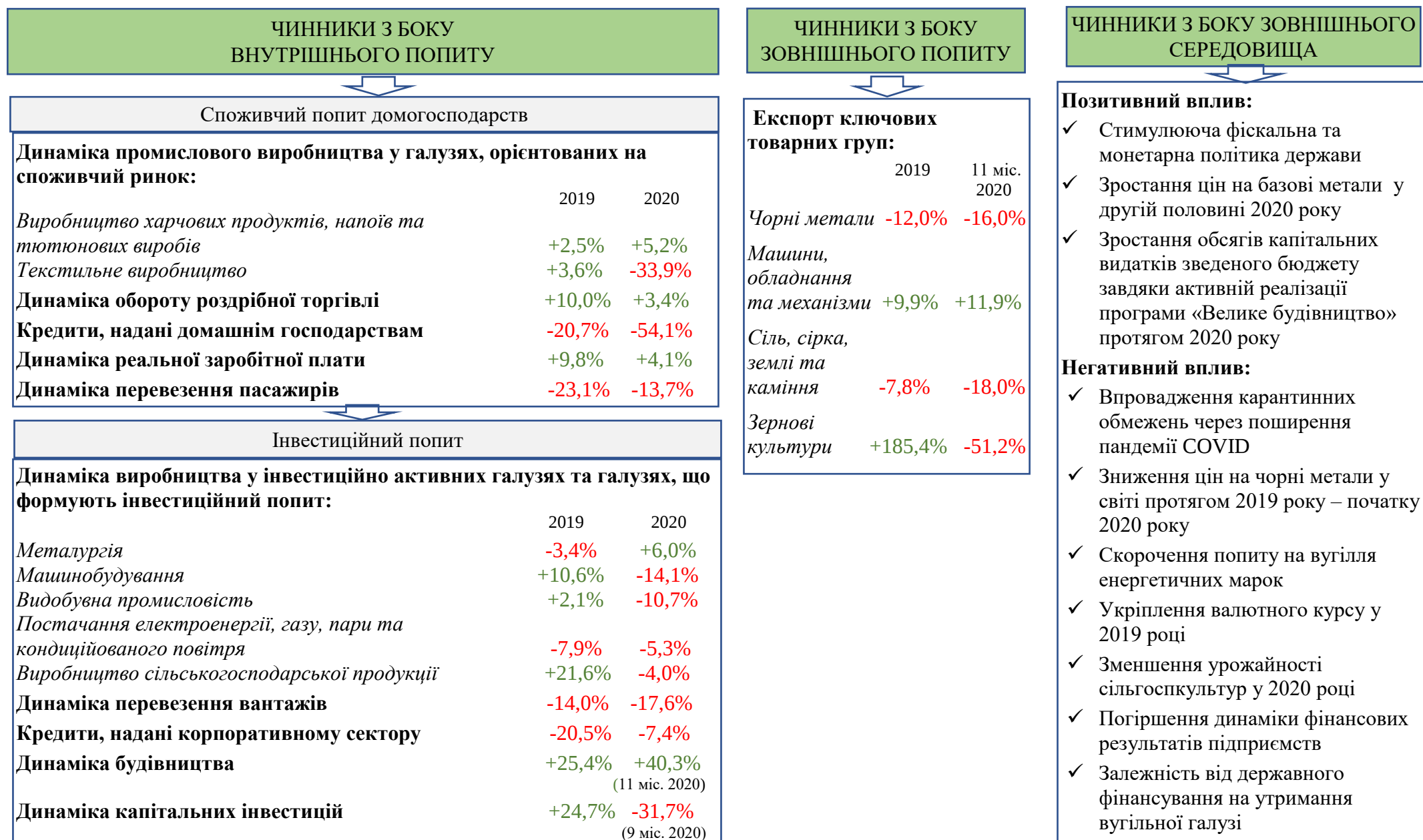

Рисунок Ж.1

Фінансування головними розпорядниками бюджетних коштів окремих загальнодержавних програм та заходів по Донецькій області за рахунок коштів Державного бюджету за 2020 рік

Таблиця 3.1

тис.грн

Найменування головних розпорядників бюджетних коштів	2019 рік		2020 рік				Відхилення показників 2020 року від фактичних показників 2019 року (гр.7-гр.3)	Надходження коштів з Держбюджету станом на 01.01.2021	% виконання до річних показників на 2020 рік (гр.9/гр.7*100)	Використано	Відсоток освоєння до фактичного фінансування, % (гр.11/гр.9*100)	
	Кількість програм (напрямків) по області	Надходження коштів з Держбюджету	Кількість програм (напрямків), по яких розподілені кошти на область	Передбачено на 2020 рік Законом України "Про Державний бюджет України на 2020 рік" (Україна)	Передбачено на 2020 рік Законом України "Про Державний бюджет України на 2020 рік" (із змінами)							
					Україна	Донецька область						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Міністерство фінансів України**	-	-	1	-	63 350 317,6	45 869,8	-	45 869,8	100,0	45 866,3	100,0	
Міністерство охорони здоров'я України	1	11 700,3	-	8 071 917,5	8 071 917,5	0,0	-11 700,3	0,0	0,00	0,0	0,0	
Міністерство енергетики України	4	1 696 050,0	3	4 274 313,7	5 200 513,7	2 438 124,5	742 074,5	2 437 023,3	100,0	...*	...*	
Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України	4	31 175,4	1	4 000 000,0	4 000 000,0	7 853,7	-23 321,7	7 853,7	100,0	7 853,7	100,0	
Міністерство соціальної політики України	12	1 345 009,0	13	118 966 336,2	106 735 508,2	5 144 867,0	3 799 857,9	5 143 217,7	100,0	5 140 709,4	100,0	
Міністерство молоді та спорту України	-	-	2	1 936 853,7	468 555,7	2 239,4	2 239,4	2 237,9	99,9	2 237,9	100,0	
Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України	1	3 039,0	1	246 400,0	246 705,0	6 467,8	3 428,9	6 467,8	100,0	6 374,3	98,6	
Міністерство розвитку громад та територій України	5	4 027,3	4	211 250,0	111 250,0	7 685,5	3 658,2	7 163,4	93,2	7 050,3	98,4	
Міністерство внутрішніх справ України	2	1 269 031,4	2	38 900 250,9	39 420 582,4	1 388 676,2	119 644,8	1 388 676,2	100,0	1 388 674,4	100,0	
Державна служба України з надзвичайних ситуацій	3	690 559,8	3	14 948 853,2	15 026 258,2	808 024,3	117 464,5	808 071,0	100,0	807 469,0	99,9	
Державне агентство водних ресурсів України	1	60 861,3	1	4 561 352,5	4 691 078,0	51 910,1	-8 951,2	51 979,1	100,1	51 979,1	100,0	
Державне агентство автомобільних доріг України	3	1 194 612,0	1	38 010 800,8	38 010 800,8	2 845 393,2	1 650 781,2	2 812 507,6	98,8	2 793 069,9	99,3	
Державне агентство лісових ресурсів України	1	15 714,70	1	445 097,2	447 972,3	16 800,0	1 085,3	16 800,0	100,0	16 773,7	99,8	
Разом по області	37	6 321 780,3	33	234 573 425,7	285 781 459,4	12 763 911,6	6 442 131,3	12 727 867,6	99,7	10 268 057,9	80,7	
					100,00%	4,5%						

* - дані відсутні;

** - кошти фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками, використовуються відповідно до протокольного рішення Кабінету Міністрів України міністерствами, до компетенції яких належить питання забезпечення реалізації напрямку.

ДОДАТОК И

SWOT – АНАЛІЗ

S Сильні сторони

- S1** Висока концентрація покладів природних корисних копалин
- S2** Потужний промисловий та енергетичний комплекси з ланцюжками «сировина-виробництво-збут», а також лідерськими позиціями за окремими напрямками виробництва
- S3** Суттєва ресурсна база для розвитку агропромислового виробництва
- S4** Наявність промислових майданчиків, логістично привабливих для створення індустріальних та технологічних парків
- S5** Культурна спадщина та унікальний природний і рекреаційний потенціал, як база для розвитку туризму
- S6** Високий освітній рівень та інтелектуальний потенціал населення
- S7** Розгалужена мережа закладів вищої освіти
- S8** Істотний потенціал для розвитку системи кардіохірургії
- S9** Потужні традиції підготовки спортивних кадрів
- S10** Активна молодь, яка готова втілювати ідеї для впровадження змін

W Слабкі сторони

- W1** Тимчасова окупація частини території регіону
- W2** Негативні демографічні тенденції з поглибленням гендерного дисбалансу
- W3** Високий рівень безробіття через диспропорції між попитом та пропозицією робочої сили
- W4** Брак кваліфікованих кадрів у найбільш затребуваних галузях та сферах
- W5** Ускладненість транспортно-логістичних зв'язків
- W6** Структурні деформації існуючої економічної системи
- W7** Невідповідність наявної наукової, інноваційної та підприємницької інфраструктури сучасним потребам розвитку

- W8** Негативний імідж регіону на національному та міжнародному рівнях
- W9** Інформаційна ізоляваність та низький рівень обізнаності населення (особливо вздовж лінії розмежування)
- W10** Значні диспропорції у соціально-економічному розвитку територій
- W11** Відсутність рівного доступу населення до якісних послуг, у тому числі через недостатній рівень інклюзивності закладів, що їх надають
- W12** Високий ступінь зносу об'єктів комунальної інфраструктури та житлового фонду
- W13** Відсутність альтернативного джерела водопостачання для населення та галузей економіки (особливо вздовж лінії розмежування)
- W14** Відсутність цілісної трирівневої системи надання медичної допомоги
- W15** Недостатність культурно-дозвілєвої, спортивної та туристичної інфраструктури (у тому числі інклюзивної) для забезпечення гармонійного фізичного та духовного розвитку населення
- W16** Поширеність соціально небезпечних хвороб
- W17** Недосконалість системи реагування на надзвичайні ситуації
- W18** Значне забруднення довкілля, у тому числі через істотне техногенне навантаження на нього
- W19** Слабкість системи забезпечення особистої безпеки жителів, у тому числі в умовах бойових дій

Можливості

- O1** Завершення військового конфлікту
- O2** Реалізація проєктів міжнародних організацій, залучення міжнародної технічної допомоги
- O3** Успішне впровадження реформи децентралізації та інших загальнодержавних галузевих реформ
- O4** Диверсифікація ринків збуту через реалізацію положень Угоди про асоціацію з Європейським Союзом
- O5** Розвиток електронного урядування та цифрової економіки
- O6** Посилення комунікації «освіта-бізнес», розвиток механізмів дуальної освіти через реалізацію Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти
- O7** Зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення
- O8** Нормативне врегулювання передачі закладів професійної (професійно-технічної) освіти до обласної комунальної власності

- 09** Законодавче врегулювання питань надання інформаційно-бібліотечних послуг населенню в умовах децентралізації
- 010** Розвиток унікальної регіональної інноваційної системи безпеки
- 011** Розширення діяльності щодо гуманітарного розмінування
- 012** Функціонування автоматизованої системи моніторингу довкілля
- 013** Розбудова системи цивільного захисту в територіальних громадах
- 014** Формування системного підходу до поводження з відходами в регіоні

Т Загрози

- Т1** Ескалація бойових дій / «заморожування» військового конфлікту / збереження ситуації, яка склалася
- Т2** Неконтрольований вплив негативних тенденцій, що відбуваються на тимчасово окупованих територіях
- Т3** Подальше падіння інвестиційної привабливості регіону
- Т4** Втрата конкурентоспроможності провідних секторів економіки
- Т5** Нестабільність курсу національної валюти та ситуації на зовнішніх ринках
- Т6** Скорочення закордонної фінансової підтримки заходів з відновлення інфраструктури регіону
- Т7** Недофінансування інвестиційних проєктів та проєктів регіонального розвитку за рахунок бюджетних коштів
- Т8** Подальше падіння престижу професійної освіти
- Т9** Відсутність ефективних механізмів комплексного державного та громадського контролю за дотриманням норм природоохоронного законодавства
- Т10** Несправедливий розподіл коштів екологічного податку між державним та місцевим рівнями
- Т11** Подальше погіршення демографічної ситуації
- Т12** Розташування регіону в зоні ризикованого землеробства
- Т13** Збільшення кількості аварій на об'єктах інфраструктури, обумовлених наростаючим зносом основних фондів та бойовими діями
- Т14** Підвищення соціальної напруженості та зростання недовіри населення до влади

ДОДАТОК І

ДЕРЕВО СТРАТЕГІЧНИХ, ОПЕРАТИВНИХ ЦІЛЕЙ ТА ЗАВДАНЬ ДО 2027 РОКУ

**Стратегічна ціль 1
ООНОВЛЕНА,
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНА
А ЕКОНОМІКА**
Операційна ціль 1.1.
**КВАЛІФІКОВАНІ КАДРИ, ПРОДУКТИВНА
ЗАЙНЯТИСТЬ ТА ГІДНА ПРАЦЯ**

Завдання 1.1.1. Зменшення диспропорцій між попитом та пропозицією робочої сили

Завдання 1.1.2. Оновлення регіональної системи професійної (професійно-технічної) освіти

Завдання 1.1.3. Розвиток малого та середнього підприємництва, як драйверу структурних перетворень

Операційна ціль 1.2.
**РОЗУМНА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ, ЗАСНОВАНА
НА ЗНАННЯХ ТА ІННОВАЦІЯХ**

Завдання 1.2.1. Розвиток та ефективне використання науково-інноваційного потенціалу

Завдання 1.2.2. Формування позитивного іміджу регіону

Завдання 1.2.3. Підтримка галузей з економічним та інноваційним потенціалом для розвитку

Завдання 1.2.4. Розвиток сучасної системи переробки сільгосппродукції відповідно до потреб ринку

Операційна ціль 1.3.
**ТРАНСПОРТНА ДОСТУПНІСТЬ ТА
ПРОСТОРОВЕ СПОЛУЧЕННЯ**

Завдання 1.3.1. Підвищення якості та доступності транспортно-логістичних послуг з урахуванням внутрішніх та міжрегіональних зв'язків

Завдання 1.3.2. Розвиток екологічно безпечного транспорту

**Стратегічна ціль 2
ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ТА
ЛЮДСЬКИЙ РОЗВИТОК**
Операційна ціль 2.1.
**ВСЕБІЧНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ТА
МОЛОДИХ ДІВЧАТ І ХЛОПЦІВ**

Завдання 2.1.1. Підвищення якості та доступності дошкільної та базової середньої освіти

Завдання 2.1.2. Забезпечення освітніми послугами дітей з особливими освітніми потребами

Завдання 2.1.3. Створення умов для самореалізації молодих дівчат та хлопців

Операційна ціль 2.2.
ТУРБОТА ПРО ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ

Завдання 2.2.1. Підвищення якості та загальної доступності медичних послуг у містах та сільській місцевості

Завдання 2.2.2. Відновлення третинного (високоспеціалізованого) рівня медичних послуг

Завдання 2.2.3. Посилення профілактичних заходів з упередження захворюваності населення

Завдання 2.2.4. Підвищення якості життя людей, що потребують особливої соціально-медичної, психологічної та реабілітаційної допомоги

Операційна ціль 2.3.
**ГАРМОНІЙНИЙ ФІЗИЧНИЙ І ДУХОВНИЙ
РОЗВИТОК ЛЮДИНИ**

Завдання 2.3.1. Підвищення доступності культурних послуг

Завдання 2.3.2. Стимулювання ефективного та комплексного використання туристичного та курортно-рекреаційного потенціалу

Завдання 2.3.3. Підтримка спорту вищих досягнень, дитячо-юнацького і резервного спорту

Завдання 2.3.4. Залучення громадян до фізичної активності

**Стратегічна ціль 3
ЕФЕКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ
ТА БЕЗПЕКА В УМОВАХ
ЗОВНІШНІХ І ВНУТРІШНІХ
ВИКЛИКІВ**
Операційна ціль 3.1.
БЕЗПЕКА НАСЕЛЕННЯ ТА ТЕРИТОРІЙ

Завдання 3.1.1. Підвищення спроможності регіону попереджувати, реагувати та ліквідувати наслідки надзвичайних ситуацій

Завдання 3.1.2. Підвищення суспільної правосвідомості та попередження злочинності

Завдання 3.1.3. Забезпечення особистої безпеки жінок і чоловіків у приватному та публічному просторах

Операційна ціль 3.2.
**РІВНИЙ ДОСТУП НАСЕЛЕННЯ ДО БАЗОВИХ
СОЦІАЛЬНИХ, АДМІНІСТРАТИВНИХ ТА
КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ**

Завдання 3.2.1. Підвищення якості та доступності адміністративних та соціальних послуг

Завдання 3.2.2. Надання сервісних послуг з водопостачання та водовідведення

Завдання 3.2.3. Поліпшення житлових умов

Операційна ціль 3.3.
**ЕФЕКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИМ
РОЗВИТКОМ**

Завдання 3.3.1. Розвиток сільських територій з низькою щільністю населення

Завдання 3.3.2. Підтримка малих монофункціональних міст

Завдання 3.3.3. Усунення наслідків бойових дій у населених пунктах вздовж лінії розмежування

Операційна ціль 3.4.
**ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЯ
ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ**

Завдання 3.4.1. Впровадження інформаційних технологій у сфері надання послуг населенню

Завдання 3.4.2. Покращення цифрових навичок населення

Завдання 3.4.3. Розвиток системи просторового планування з використанням електронних ресурсів

**Стратегічна ціль 4
ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ТА
ЗБАЛАНСОВАНЕ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ**
Операційна ціль 4.1.
БЕЗПЕЧНИЙ СТАН ДОВКІЛЛЯ

Завдання 4.1.1. Удосконалення публічного екологічного управління та моніторингу

Завдання 4.1.2. Підвищення екологічної свідомості населення

Завдання 4.1.3. Захист водних ресурсів від виснаження та забруднення

Завдання 4.1.4. Зниження навантаження на атмосферне повітря

Завдання 4.1.5. Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, родючості земель

Операційна ціль 4.2.
**СТАЛЕ УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ ТА
НЕБЕЗПЕЧНИМИ ХІМІЧНИМИ
РЕЧОВИНАМИ**

Завдання 4.2.1. Удосконалення системи збору та перероблення твердих побутових відходів

Завдання 4.2.2. Сприяння зменшенню об'ємів утворення твердих побутових відходів

Завдання 4.2.3. Удосконалення системи управління промисловими відходами

Операційна ціль 4.3.
**ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА ТА РОЗВИТОК
АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ**

Завдання 4.3.1. Забезпечення справедливої трансформації вугільної галузі та підвищення ефективності управління традиційними енергетичними ресурсами

Завдання 4.3.2. Розвиток альтернативної енергетики

ДОДАТОК Й

МАТРИЦЯ ПОРІВНЯЛЬНИХ ПЕРЕВАГ, ВИКЛИКІВ І РИЗИКІВ

У даному розділі наведені стратегічно важливі логічні взаємозв'язки між внутрішніми (сильні та слабкі сторони) та зовнішніми (можливості та загрози) факторами, які були виявлені на основі SWOT-аналізу.

Зазначені зв'язки дозволяють визначити стратегії подальших дій, в основу яких можуть бути покладені наступні чинники:

порівняльні переваги, тобто найбільш важливі сильні сторони регіону, які спираються на зовнішні можливості та можуть надати істотний поштовх для розвитку регіону;

виклики, тобто використання зовнішніх сприятливих тенденцій для зменшення вразливості регіону та мінімізації негативних

наслідків існування його слабких сторін;

ризик, тобто врахування найбільш імовірних зовнішніх загроз, які впливають на найбільш слабкі сторони регіону.

Зв'язки, позначені суцільними лініями, відповідають сильному впливу зовнішнього середовища на внутрішні чинники розвитку області, пунктирними лініями – слабкий (опосередкований) вплив.

Виявлені зв'язки стали основою для формулювання стратегічних та операційних цілей розвитку області на довгострокову перспективу.

Порівняльні переваги

Завдяки реалізації сприятливих можливостей найбільшу підтримку можуть отримати наступні сильні сторони регіону:

S2 Потужний промисловий та енергетичний комплекси з ланцюжками «сировина-виробництво-збут», а також лідерськими позиціями за окремими напрямками виробництва

Донецька область посідає друге місце серед інших регіонів за обсягом реалізованої промислової продукції, має найбільш потужні ланцюжки «сировина-виробництво-збут» у металургійному та енергетичному комплексах, а також забезпечує істотну частку національного виробництва продукції солі кам'яної (майже 99%); каменю, піску та глини (40%), вугілля кам'яного (35%); машин та обладнання для металургії (87%); чавуну (40%); сталі (37%); прокату готового (35%); коксу (46%); декоративних керамічних виробів (47%), вогнетривких виробів (33%) тощо.

Найбільш сприятливий вплив на цю сильну сторону матиме припинення військового конфлікту (а отже – повернення під контроль української влади істотної частини промислового потенціалу, відновлення порушених економічних зв'язків), реалізація проєктів міжнародних організацій, спрямованих на підтримку окремих видів економічної діяльності, а також використання можливості виходу на нові ринки збуту завдяки реалізації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом та іншими країнами -

важливими торговельними партнерами (у тому числі шляхом адаптації до нових стандартів та технічних регламентів на продукцію відповідно до вимог Європейського Союзу).

З точки зору кадрового забезпечення промислового та енергетичного виробництва, важливе значення матиме посилення взаємодії між закладами освіти та суб'єктами підприємництва, розвиток механізмів дуальної освіти. Це сприятиме підвищенню рівня професійної підготовки кадрів відповідно до потреб економіки.

S3 Суттєва ресурсна база для розвитку агропромислового виробництва

На територію області (включаючи тимчасово окуповану частину) припадає майже 5% сільськогосподарських угідь України, які характеризуються високою природною родючістю.

Найбільш сприятливий вплив на використання цієї сильної сторони матиме припинення військового конфлікту (а отже – повернення під контроль української влади істотної частини земельних ресурсів та виробничих потужностей, придатних для розвитку агропромислового комплексу), зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення (який відповідно до діючого законодавства діятиме до 01.01.2020), що сприятиме

суттєвому підвищенню надходжень зовнішніх та внутрішніх інвестицій.

Також серед суттєвих можливостей – реалізація проєктів міжнародних організацій з підтримки розвитку окремих напрямів сільськогосподарського виробництва (зокрема, проєкти Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), Глобального економічного фонду (GEF), Горизонт Капітал (Horizon Capital) тощо).

S7 Розгалужена мережа закладів вищої освіти

Мережа вищої освіти Донецької області представлена 50 закладами; навчальний процес забезпечують понад 4 тис. педагогічних та науково-педагогічних працівників. Об'єднує керівництво провідних закладів вищої освіти та наукових установ регіону Донецький науковий центр НАН та МОН України.

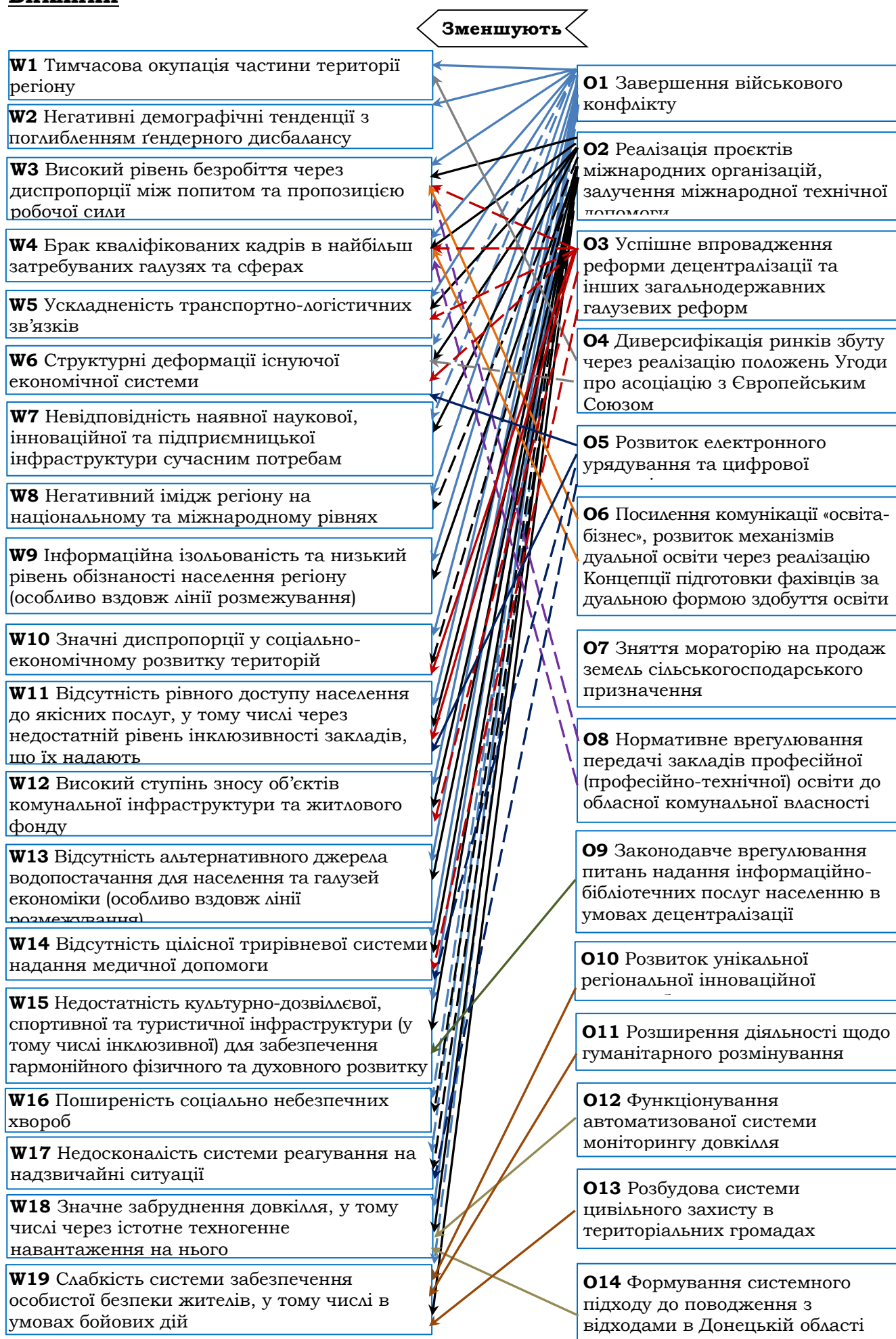
Серед важливих зовнішніх чинників ефективного використання наявного потенціалу вищої освіти – доступ закладів вищої освіти до міжнародних проєктів та програм, успішне впровадження національної освітньої реформи, налагодження більш тісної взаємодії з підприємствами для підвищення якості підготовки спеціалістів, затребуваних на ринку праці. Припинення військового конфлікту, повернення під контроль української влади освітньої бази та наукового потенціалу, який на

Продовження додатка Й
теперішній час залишається на тимчасово окупованих територіях регіону, також може істотно підтримати цю сильну сторону.

S8 Істотний потенціал для розвитку системи кардіохірургії

За підсумками 2018 року КЛПУ «Міський онкологічний диспансер м. Краматорська» посідає 10 місце за кількістю виконаних стентувань коронарних артерій (з 42-х кардіохірургічних центрів України), демонструючи істотне зростання показників діяльності порівняно з попереднім роком (в середньому у 1,5-2,5 рази). Всього на території області, підконтрольній українській владі, створено 2 сучасних кардіохірургічних центри - на базі КЛПУ «Міський онкологічний диспансер м. Краматорська» та КУ «Маріупольська міська лікарня швидкої медичної допомоги».

Важливим чинником, який може підтримати цю сильну сторону, є успішне впровадження медичної реформи, а також Концепції розвитку електронного урядування в Україні у галузі охорони здоров'я (зокрема, створення базових медичних реєстрів, запровадження електронної медичної картки пацієнта та електронного рецепту, розвиток інтегрованих медичних інформаційних систем тощо). В контексті розвитку кадрового та матеріального забезпечення підсиленню цієї сторони може сприяти реалізація проєктів міжнародних організацій та залучення міжнародної технічної допомоги.

Виклики

Найбільшу підтримку з боку сприятливого зовнішнього середовища можуть отримати наступні виклики, які постають перед Донецькою областю:

W3 Високий рівень безробіття через диспропорції між попитом та пропозицією робочої сили

Рівень безробіття у Донецькій області становить 14% (по Україні – 8,8%). Серед найбільш важливих чинників, які обумовлюють високий рівень безробіття в регіоні – невідповідність пропозиції робочої сили попиту на регіональному ринку праці.

Зменшити негативний вплив цієї слабкої сторони дозволить успішне впровадження реформи професійної (професійно-технічної) освіти та освітньої реформи в цілому. Позитивні наслідки матимуть також проекти міжнародних організацій та міжнародної технічної допомоги, спрямовані на створення нових робочих місць, стимулювання розвитку ініціатив мікробізнесу та самозайнятості, професійну підготовку та покращення професійних навичок безробітного населення (у тому числі з числа внутрішньо переміщених осіб).

Додаткові можливості щодо зайнятості населення може створити також припинення військового конфлікту та повернення під контроль української влади тимчасово окупованих територій.

W4 Брак кваліфікованих кадрів в найбільш затребуваних галузях та

сферах

Протягом останніх років в Донецькій області спостерігається посилення відтоку населення та загострення браку кваліфікованих кадрів. Зокрема, у закладах охорони здоров'я укомплектованість лікарями складає лише 69%; у закладах загальної середньої освіти спостерігається істотне зростання вакансій: у 2018 році – майже удвічі порівняно з попереднім роком. Актуальним питанням залишається недостатність педагогічних працівників, що мають спеціальну (корекційну) освіту, та фахівців з педагогіки толерантності.

Вирішення питання щодо кадрового дефіциту в бюджетних установах, органах державного управління та місцевого самоврядування ускладнюється відсутністю регіонального тренінгового центру для підвищення знань працівників, оскільки Донецький обласний центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій залишився на тимчасово окупованій території у м. Донецьк.

Також в області існує гостра потреба у робітничих кадрах. Одночасно матеріально-технічна база професійної (професійно-

технічної) освіти є застарілою та не дозволяє забезпечити якісну підготовку робітників з урахуванням сучасних вимог роботодавців.

Зменшити негативний вплив цієї слабкої сторони дозволить успішне впровадження реформи професійної (професійно-технічної) освіти, у тому числі через розвиток механізмів дуальної освіти та нормативне врегулювання передачі закладів професійної (професійно-технічної) освіти до обласної комунальної власності з подальшим вирішенням питань їх матеріально-технічного та кадрового забезпечення. Вирішенню останнього питання сприятиме також залучення фінансової підтримки міжнародних партнерів (зокрема, реалізація проекту щодо створення центрів професійної досконалості в рамках Угоди між Урядом України та ЄС про фінансування заходу «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України»), а також припинення військового конфлікту.

W6 Структурні деформації існуючої економічної системи

Ключовими структурними проблемами економіки Донецької області є переважна спеціалізація промислового комплексу на виробництві проміжних продуктів з низьким ступенем переробки сировини (близько 90% промислового виробництва припадає на металургію, добувну промисловість, постачання електроенергії та виробництво коксу), істотна енергоємність

Продовження додатка Й
(Донеччина – друга серед інших регіонів за обсягом споживання теплової та електричної енергії), суттєва залежність від зовнішньої торгівлі (частка експорту товарів у валовому регіональному продукті становить 75%), низька роль малого та середнього підприємництва, а також невідповідність ступеню розвитку окремих видів економічної діяльності існуючому в регіоні попиту та потребі (з урахуванням наявної сировинної бази).

Виклик структурної перебудови регіональної економіки є одним з найактуальніших з точки зору стратегічного фокусування. Для вирішенні цього питання велике значення матиме ефективність впровадження загальнодержавних реформ щодо створення сприятливих умов для розвитку бізнесу та залучення інвестицій, реформування енергетичного сектору, подальшої модернізації промисловості та розбудови інфраструктури. Не менш важливою розглядається діяльність міжнародних організацій та інших міжнародних партнерів, спрямована на розвиток малого та середнього бізнесу, а також підтримку тих видів економічної діяльності, які мають найбільші перспективи для інтеграції у глобальні ланцюги доданої вартості.

Опосередкований стимулюючий вплив щодо проведення модернізації та оновлення виробничих

потужностей здійснюватиме можливість виходу на нові ринки збуту завдяки реалізації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом та, відповідно, необхідність адаптувати вироблену продукцію до світових стандартів та технічних регламентів, вимог Європейського Союзу.

З точки зору збільшення частки галузей із високим рівнем доданої вартості у структурі регіональної економіки, сприятливою розглядається тенденція розвитку цифрової економіки та інформаційних технологій, з точки зору покращення інвестиційного клімату – можливість припинення військового конфлікту на території області.

W11 Відсутність рівного доступу населення до якісних послуг, у тому числі через недостатній рівень інклюзивності закладів, що їх надають

Для жителів сільських населених пунктів регіону та населених пунктів вдовж лінії розмежування часто немає можливості у зручній спосіб отримати якісні адміністративні та соціальні послуги через віддаленість відповідних закладів. Ситуація ускладнюється нерозвиненістю системи надання адміністративних послуг в електронному вигляді, неврахуванням у більшості приміщень, де надаються послуги населенню, потреб осіб з інвалідністю та маломобільних груп, а також відсутністю бази

даних надавачів соціальних сервісів у новостворених громадах.

Усунути цей виклик дозволить успішне впровадження реформи децентралізації, яка передбачає максимальне наближення базових послуг до населення, а також інших галузевих загальнодержавних реформ, включаючи реформу системи соціального захисту (зокрема, щодо затвердження стандартів обслуговування населення, створення центрів, в яких в одному приміщенні надаються адміністративні та соціальні послуги тощо). Важливе значення матиме розвиток системи електронного урядування та модернізації публічних послуг шляхом розвитку електронних послуг.

Також очікується позитивний вплив від припинення збройного конфлікту та подальшої реалізації проєктів міжнародних партнерів, які особливо фокусуються на населених пунктах, наближених до лінії розмежування, а також тих, що приймають внутрішньо переміщених осіб.

W14 Відсутність цілісної трирівневої системи надання медичної допомоги

Усі заклади охорони здоров'я III рівня надання медичної допомоги, які за своєю потужністю мають можливість обслуговувати понад 350 тисяч населення, залишилися на тимчасово окупованій території Донецької області. В результаті цього населення регіону не має можливості отримувати

високоспеціалізовану медичну допомогу та вимушено звертатися до багатoproфільних обласних лікарень інших регіонів (всього до інших областей вже спрямовано понад 10 тисяч хворих).

Вирішення цього питання, з одного боку, можливе через припинення збройного конфлікту, а отже – повернення під контроль української влади відповідних закладів третинного рівня надання медичної допомоги, що залишилися на території тимчасово окупованого м. Донецьк.

З іншого боку, розбудова відповідної системи, на території області, що на теперішній час залишається підконтрольною українській владі, може бути підтримана через залучення фінансової підтримки міжнародних партнерів, а також успішне впровадження медичної реформи та Концепції розвитку електронного урядування в Україні у галузі охорони здоров'я.

W18 Значне забруднення довкілля, у тому числі через істотне техногенне навантаження на нього

Для області характерне істотне навантаження на навколишнє середовище. Регіон посідає перше місце за обсягом викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення (31,5% загальних викидів), друге місце за обсягом накопичених відходів (6,9% загального обсягу) та третє місце за обсягом скидання забруднених зворотних вод у

Продовження додатка Й
поверхневі водні об'єкти (20,0% загального скидання). Ситуація ускладнюється через недостатнє використання сучасних технологій зменшення впливу на довкілля на промислових підприємствах та в аграрному секторі.

Вирішення питань захисту навколишнього природного середовища також має стратегічний характер. Мінімізація негативного впливу від цього виклику може бути пов'язана з припиненням бойових дій, які створюють додаткові ризики для стану довкілля, реалізацією проєктів міжнародних організацій та міжнародної технічної допомоги, які мають екологічну спрямованість.

Серед сприятливих чинників також запровадження в регіоні автоматизованої системи моніторингу, формування системного підходу до поводження з усіма типами відходів завдяки розробці відповідних регіональних програм.

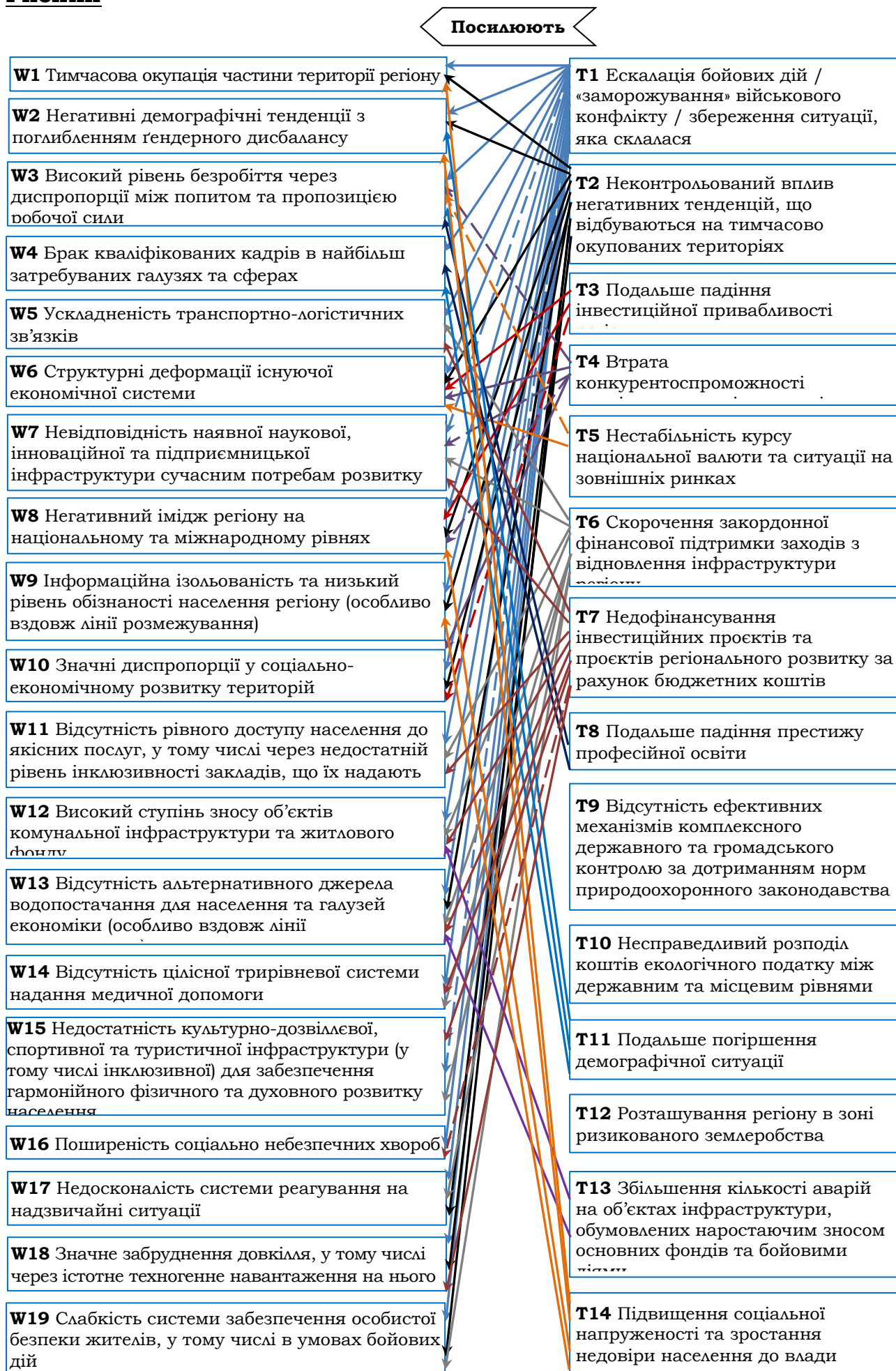
W19 Слабкість системи забезпечення особистої безпеки жителів, у тому числі в умовах бойових дій

Загрозами особистій безпеці для населення регіону є зростання кількості випадків дискримінації та порушення прав людини (переважно в умовах проведення бойових дій); завдання шкоди здоров'ю та життю цивільного населення через забрудненість територій вибухонебезпечними предметами; зростання вуличної

злочинності; поширення
випадків гендерної
дискримінації, гендерно-
зумовленого насильства,
сексуального насильства;
наявність великої кількості
безпритульних тварин.

Зменшити негативний вплив
цього виклику допоможе
припинення бойових дій,
залучення міжнародної технічної
допомоги на реалізацію проєктів
у соціально-гуманітарній та
безпековій сферах, розвиток
унікальної регіональної
інноваційної системи безпеки
(включає Єдиний сервісно-

Продовження додатка Й
аналітичний центр ГУНП в
Донецькій області (UASC), кола-
центр «102», понад 100 камер
інтелектуального
відеоспостереження, мобільний
додаток «Поліція 102»),
розширення діяльності щодо
гуманітарного розмінування
(завдяки створенню у 2019 році
регіонального Центру
гуманітарного розмінування), а
також розбудови системи
цивільного захисту в громадах
(шляхом створення будинків
безпеки, в яких знаходяться
пожежно-рятувальна служба,
підрозділи поліції та/або швидкої
медичної допомоги).

Ризики

Найбільші ризики щодо посилення наявних в регіоні слабких сторін мають наступні несприятливі чинники зовнішнього середовища:

Т1 Ескалація бойових дій / «заморожування» військового конфлікту / збереження ситуації, яка склалася

Проведення бойових дій на території області має негативний вплив практично на усі сфера регіонального розвитку, призводить до чисельних людських жертв, руйнування житлового фонду та важливих об'єктів інфраструктури.

Так, станом на 01.01.2019 в області залишалися зруйнованими (пошкодженими) 6,1 тис. об'єктів інфраструктури, включаючи 6,0 тис. житлових будинків, 40 закладів освіти, 16 медичних закладів, 12 закладів культури та спорту, 18 промислових об'єктів, 8 об'єктів дорожньо-транспортної інфраструктури тощо.

Переважну більшість тих, на кому негативно позначаються бойові дії – це цивільне населення, особливо жінки і діти (включаючи внутрішньо переміщених осіб). Як наслідок – ризик подальшого погіршення демографічної ситуації, загострення диспропорцій на ринку праці, поглиблення структурних деформацій економіки, ускладнення доступу населення до якісних послуг та об'єктів інфраструктури, зростання загроз особистій безпеці жителів області.

Вплив зазначеного чинника може мати декілька сценаріїв розвитку.

Перший сценарій – загострення бойових дій, що може призвести до зростання кількості людських жертв та випадків руйнування об'єктів інфраструктури. У такому випадку виникає ризик суттєвої зміни внутрішньої ситуації та зовнішнього середовища, виникнення додаткових проблем та викликів, зміни пріоритетів діяльності та неможливості ефективного впровадження управлінських рішень.

Другий сценарій – збереження ситуації, яка склалася на теперішній час. У такому випадку усі виявлені слабкі сторони регіону будуть послаблювати позиції регіону. В першу чергу, буде спостерігатися подальші негативні наслідки від окупації істотної частини регіону, його економічного та людського потенціалу.

Третій сценарій – «заморожування» військового конфлікту. Такий сценарій передбачатиме істотні витрати, пов'язані з бойовими діями та їх наслідками, оскільки ймовірність повного припинення вогню вздовж лінії розмежування залишається достатньо низькою.

Т2 Неконтрольований вплив негативних тенденцій, що відбуваються на тимчасово окупованих територіях

Для розвитку території Донецької області істотну загрозу можуть становити, зокрема, такі

негативні тенденції на тимчасово окупованих територіях, як неповне додержання норм міжнародного права для захисту життя мирного населення, виникнення надзвичайних ситуацій воєнного, техногенного й антропогенного характеру з транскордонним впливом (зокрема, загострення бойових дій, інтенсифікація обстрілів та їх наслідки; погіршення стану довкілля, підтоплення територій, просідання ґрунту й отруєння води внаслідок затоплення шахт тощо).

Виникнення таких ситуацій є істотним ризиком практично для усіх галузей регіонального розвитку та може загострити такі слабкі сторони, як складна демографічна ситуація, структурні деформації економіки, негативний імідж регіону та інформаційна ізоляваність населення, істотні диспропорції соціально-економічного розвитку (особливо територій, наближених до лінії розмежування). У зоні найбільшого ризику може опинитися також ситуація із водопостачанням у населених пунктах області, а також загрози екологічного характеру, які обумовлюють особливу потребу у захисті критичної інфраструктури.

Т6 Скорочення закордонної фінансової підтримки заходів з відновлення інфраструктури регіону

Залучення коштів міжнародної технічної допомоги та реалізація проектів

Продовження додатка Й міжнародних організацій є важливим чинником розвитку інфраструктури регіону, а також підвищення його спроможності реагувати на виклики та вирішувати ключові проблеми: протягом 2016-2018 років до регіону було залучено понад 3,0 млрд грн коштів міжнародної технічної допомоги. Зазначені кошти спрямовані на оновлення закладів охорони здоров'я, освіти, культури, а також ключових інфраструктурних об'єктів систем життєзабезпечення (в першу чергу, систем водопостачання).

Можливими чинниками скорочення закордонної фінансової підтримки може стати зростання корупційних витрат або створення штучних перепон в умовах щодо отримання фінансової підтримки.

Т7 Недофінансування інвестиційних проєктів та проєктів регіонального розвитку за рахунок бюджетних коштів

Бюджетні кошти спрямовуються переважно на розвиток та оновлення існуючої інженерної та соціальної інфраструктури, підвищення якості та доступності послуг для населення.

Основна загроза для реалізації проєктів за бюджетні кошти полягає у ризиках їх несвоєчасної реалізації, не завершення реалізації або не реалізація в цілому.

Департамент
економіки

Донецька обласна
державна адміністрація

ПІДСУМКИ РОБОТИ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ЗА 2020 РІК

Департамент економіки

Донецька обласна державна адміністрація

ЗАГАЛЬНЕ ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ

ВАЛОВИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ПРОДУКТ

За підсумками 2018 року **обсяг валового регіонального продукту** у фактичних цінах склав

192,3 МЛРД ГРН

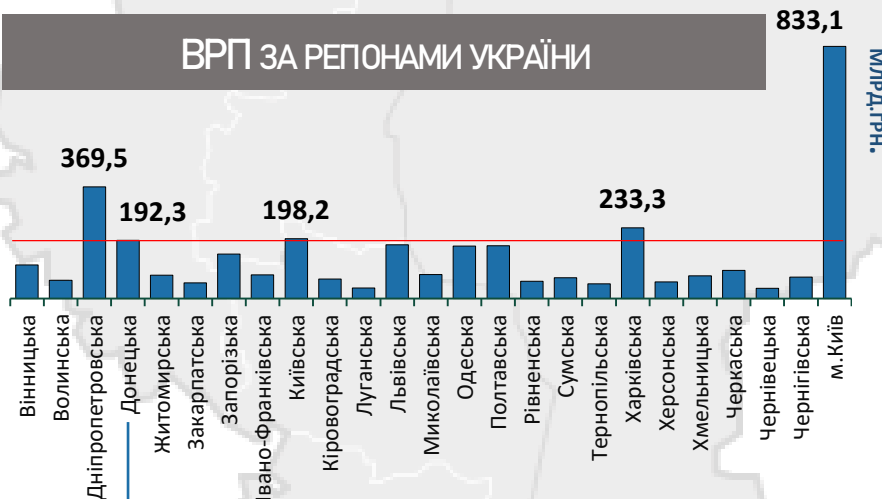
У 2019 році
за розрахунками

198,1 МЛРД ГРН

У 2020 році
очікується

191,3 МЛРД ГРН

ВРП ЗА РЕГІОНАМИ УКРАЇНИ

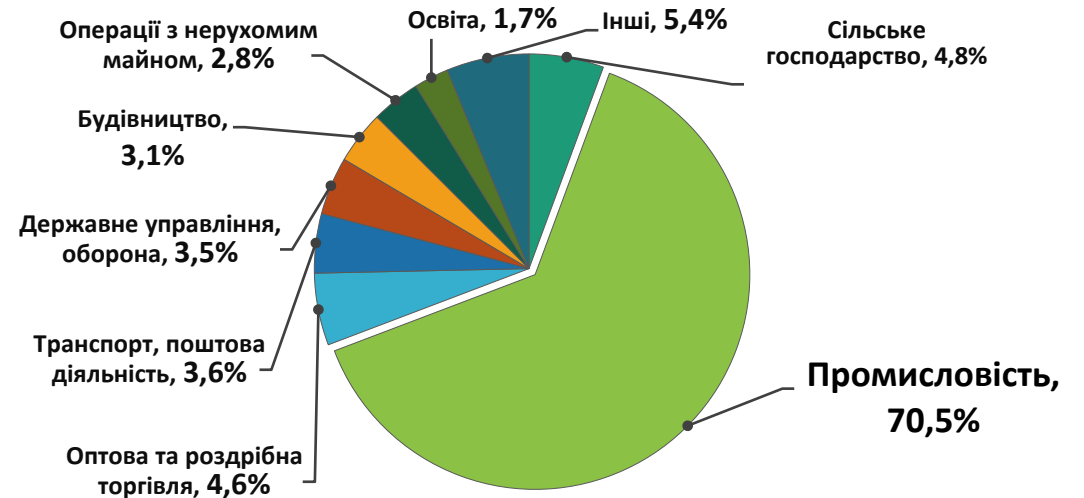

Область забезпечила **5,4%** загальнодержавного обсягу ВРП. За цим показником посідає

5

МІСЦЕ ПО УКРАЇНІ

СТРУКТУРА ВИПУСКУ ЗА ВИДАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, %

Департамент економіки

Донецька обласна державна адміністрація

ПРОМИСЛОВЕ ВИРОБНИЦТВО

За підсумками 2020 року

ІНДЕКСИ ПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ ЗА ОСНОВНИМИ ВИДАМИ ДІЯЛЬНОСТІ, % до 2019 року

Загальний індекс
промислової продукції
у порівнянних цінах
до 2019 року
зменшився на

ВИРОБНИЦТВО ОСНОВНИХ ВИДІВ ПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ, у % до 2019 року

Вугілля рядове – 10,6 млн тонн	17,5%	↓
Вугілля готове – 9,5 млн тонн	10,5%	↓
Електроенергія – 12,8 млрд кВт год	10,4%	↓
Зливки зі сталі нелегованої – 0,54 млн тонн	11,5%	↑
Напівфабрикати зі сталі нелегованої – 6,7 млн тонн	13,1%	↑
Напівфабрикати зі сталі легованої – 1,1 млн тонн	11,7%	↓

Департамент економіки

Донецька обласна державна адміністрація

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

За підсумками 2020 року

СТРУКТУРА ПРОМИСЛОВОСТІ

Обсяг реалізованої
промислової продукції
у діючих цінах склав

255,8 МЛРД ГРН
↓ 9,9 %

ЗА ВИДАМИ ДІЯЛЬНОСТІ

	питома вага у загальному обсязі реалізації, %	МЛРД ГРН
1 МЕТАЛУРГІЙНА ПРОМИСЛОВІСТЬ	42,4%	108,4
2 ДОБУВНА ПРОМИСЛОВІСТЬ	21,8%	55,7
3 ПОСТАЧАННЯ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ	12,8%	32,6
4 КОКСОХІМІЧНА ПРОМИСЛОВІСТЬ	6,4%	16,4
5 ХАРЧОВА ПРОМИСЛОВІСТЬ	5,6%	14,4
6 МАШИНОБУДУВАННЯ	5,6%	14,2
7 ІНШІ	5,4%	14,1

Область забезпечила **10,3%**
загальнодержавного обсягу
реалізованої промислової продукції.
За цим показником область посідає

3 МІСЦЕ ПО УКРАЇНІ

КІЛЬКІСТЬ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗА ЇХ РОЗМІРАМИ

Всього **1510**
підприємств станом на
01.01.2020

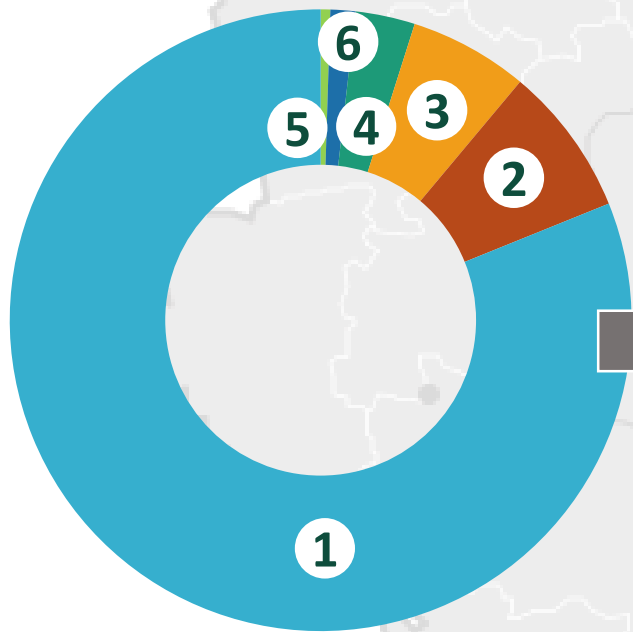
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

За підсумками 2020 року

ЕКСПОРТ

ЕКСПОРТ
товарів

\$ 3935,0 МЛН
↓ 15,0 %

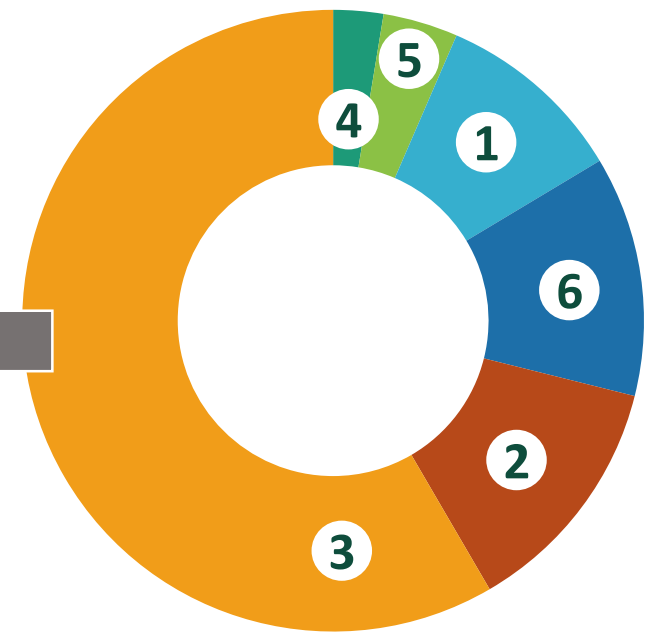
Область забезпечила **8,0%**
загальнодержавного обсягу
експорту товарів. За цим
показником посідає

3 МІСЦЕ
ПО УКРАЇНІ

ІМПОРТ

ІМПОРТ
товарів

\$ 1446,3 МЛН
↓ 35,0 %

Область забезпечила **2,7%**
загальнодержавного обсягу
імпорту товарів. За цим
показником посідає

7 МІСЦЕ
ПО УКРАЇНІ

САЛЬДО
позитивне

+\$ 2488,7 МЛН

ТОВАРНА СТРУКТУРА, %

ЕКСПОРТ

81,2%	1	НЕДОРОГОЦІННІ МЕТАЛИ ТА ВИРОБИ З НИХ
7,8%	2	МАШИНИ ТА ОБЛАДНАННЯ
6,2%	3	МІНЕРАЛЬНІ ПРОДУКТИ
3,1%	4	ПРОДУКЦІЯ АПК
0,4%	5	ПРОДУЦІЯ ХІМІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ
1,3%	6	ІНШІ

ІМПОРТ

9,9%	1	НЕДОРОГОЦІННІ МЕТАЛИ ТА ВИРОБИ З НИХ
12,5%	2	МАШИНИ ТА ОБЛАДНАННЯ
58,4%	3	МІНЕРАЛЬНІ ПРОДУКТИ
2,6%	4	ПРОДУКЦІЯ АПК
3,9%	5	ПРОДУЦІЯ ХІМІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ
12,7%	6	ІНШІ

ГЕОГРАФІЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

За підсумками 2020 року

ЕКСПОРТ ТОВАРІВ ЗА КРАЇНАМИ СВІТУ

Питома вага
в експорті, %

21,9%		Італія	\$ 862,8	↓ -22,3%
12,4%		Російська Федерація	\$ 488,5	↓ -17,5%
12,4%		Туреччина	\$ 487,8	↑ у 2,0 рази
7,6%		Польща	\$ 299,4	↑ +1,6%
6,7%		США	\$ 263,7	↓ -7,4%
3,9%		Китай	\$ 152,7	↑ у 3,7 рази
2,8%		Іспанія	\$ 111,3	↓ -23,6%
2,6%		В.Британія	\$ 103,5	↓ -34,4%
2,1%		Білорусь	\$ 81,8	↓ -39,6%
1,6%		Литва	\$ 62,7	↑ у 2,4 рази

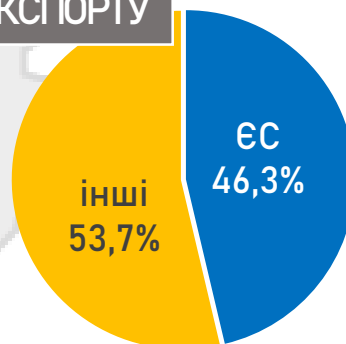
млн дол. США
динаміка у % до 2019 року

Зовнішньоторговельні
операції проводились
із партнерами зі

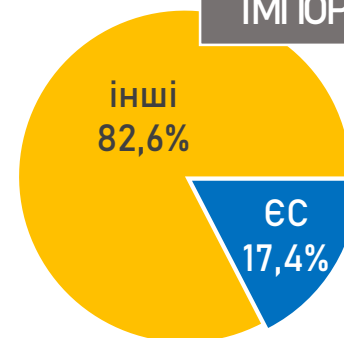
126 КРАЇН
СВІТУ

СТРУКТУРА ЗА КОНТИНЕНТАМИ

ЕКСПОРТУ

ІМПОРТУ

ІМПОРТ ТОВАРІВ ЗА КРАЇНАМИ СВІТУ

Питома вага
в імпорті, %

30,5%	США	\$ 441,1	↓ -46,1%
27,8%	Російська Федерація	\$ 401,6	↓ -36,1%
12,4%	Китай	\$ 179,2	↓ -5,8%
3,8%	Німеччина	\$ 54,8	↓ -43,6%
3,1%	Чехія	\$ 44,3	↓ -1,9%
2,6%	Туреччина	\$ 38,1	↓ -7,5%
2,5%	Польща	\$ 35,7	↓ -16,6%
1,7%	Іспанія	\$ 25,0	↑ у 2,0 рази
1,6%	Узбекистан	\$ 23,1	↑ +2,3%
1,6%	Бразилія	\$ 22,5	↑ +3,7%

Департамент економіки

Донецька обласна державна адміністрація

Загальний **обсяг продукції сільського господарства** до 2019 року зменшився на

↓ 4,0 %

ТВАРИНИЦТВО

Зменшення обсягів виробництва продукції тваринництва склало

↓ 1,1 %

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ПОГОЛІВ'Я ХУДОБИ ТА ПТИЦЬ, ТИС. ГОЛІВ

ВРХ

53,3

↓ -2,0

корови

28,0

↓ -1,3

свині

493,6

↑ +39,0

вівці та кози

35,8

↑ +0,3

птиця

4374,4

↓ -1730,5

ВИРОБНИЦТВО ОСНОВНИХ ВИДІВ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИНИЦТВА

м'ясо

119,6

ТИС. Т

↑ +0,4

молоко

154,0

ТИС. Т

↓ -19,6

яйця

933,1

МЛН ШТ

↑ +43,3

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

За підсумками 2020 року

по **Україні**
зменшився на

↓ 11,5 %

РОСЛИНИЦТВО

Зменшення обсягів виробництва рослинницької продукції склало

↓ 4,9 %

ВАЛОВИЙ ЗБІР ЗЕРНОВИХ І ЗЕРНОБОБОВИХ КУЛЬТУР

У 2020 році **посівна площа** зернових культур складає

574,5 тис. га (у 2019 році – 581,5 тис. га)

Станом на **01.12.2020** ранні зернові та зернобобові культури:

зібрано на площі

568,6 тис. га

(99,0% до посівної площі)

валовий збір зерна

2014,4 тис. т

(у 2019 році – 1 968,6 тис. т)

урожайність

35,4 ц/га

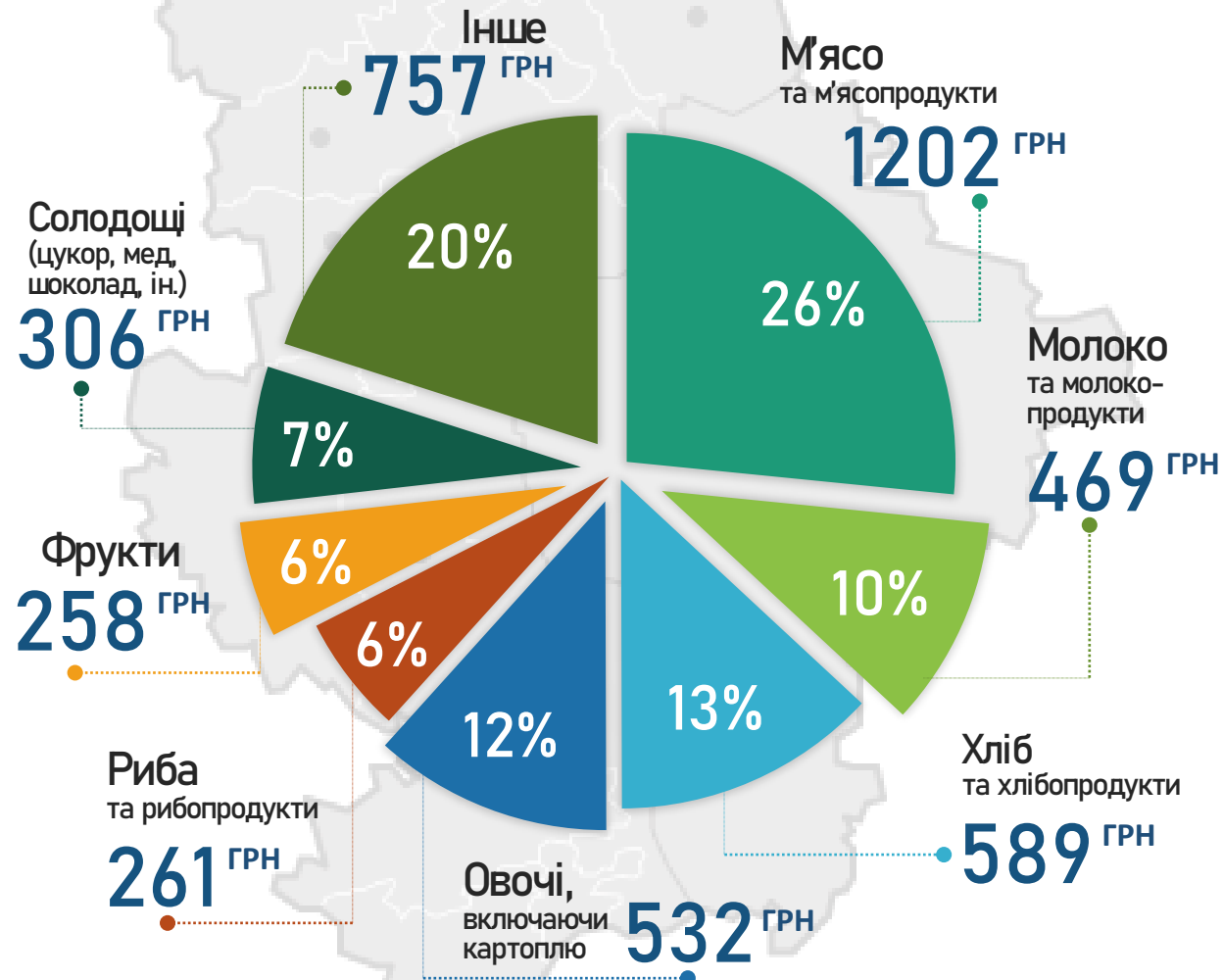
(у 2019 році – 33,9 ц/га)

Департамент економіки

Донецька обласна державна адміністрація

СТРУКТУРА СУКУПНИХ ВИТРАТ ОДНОГО ДОМОГОСПОДАРСТВА НА ХАРЧУВАННЯ У 2019 РОЦІ (У РОЗРАХУНКУ НА МІСЯЦЬ)

СПОЖИВАННЯ ПРОДУКТІВ

статистична інформація даного розділу надається із запізненням на один рік

СПОЖИВАННЯ ОСНОВНИХ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ НА ДУШУ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ ТА ОБЛАСТІ ЗА 2019 РІК, КГ

НАСЕЛЕННЯ ОБЛАСТІ У 2019 РОЦІ СПОЖИВАЄ:

БІЛЬШЕ середнього рівня по Україні:

- риби та рибопродуктів – на **3,2%** (11 місце серед областей країни).

МЕНШЕ середнього рівня по Україні:

- м'яса та м'ясопродуктів – на **7,3%** (17 місце);
- хліба та хлібопродуктів – на **1,5%** (17 місце);
- цукру – на **1,0%** (16-18 місце);
- молока та молокопродуктів – на **15,0%** (23 місце);
- яєць – на **9,6%** (23 місце);
- картоплі – на **32,1%** (24 місце);
- овочів і баштанних – на **12,9%** (23 місце);
- олії – на **8,3%** (20 місце);
- плодів, ягід і винограду – на **22,3%** (22 місце).

Департамент економіки

Донецька обласна державна адміністрація

СПОЖИВАННЯ ПРОДУКТІВ

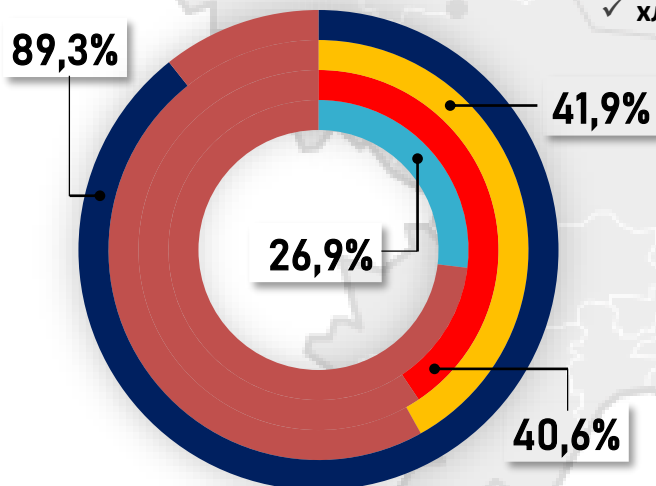
статистична інформація даного розділу надається із запізненням на один рік

НАСЕЛЕННЯ ОБЛАСТІ У 2018 РОЦІ СПОЖИВАЄ МЕНШЕ РАЦІОНАЛЬНИХ НОРМ:

- молоко та молокопродукти в 2,3 рази
- плоди, ягоди і виноград в 2,1 рази
- рибу і рибопродукти в 1,7 раза
- м'ясо та м'ясопродукти на 37,7%
- картоплю на 25,8%
- цукор на 20,3%
- олію на 13,1%
- яйця на 12,4%
- овочі та продовольчі баштанні культури на 11,5%

НАСЕЛЕННЯ ОБЛАСТІ У 2018 РОЦІ СПОЖИВАЄ БІЛЬШЕ РАЦІОНАЛЬНИХ НОРМ:

✓ хліб і хлібні продукти на 1,1%

За рахунок
власного виробництва
населення області споживає:

- картоплю
- овочі та продовольчі баштанні
- м'ясо та м'ясопродукти
- молоко та молокопродукти

НАСЕЛЕННЯ ОБЛАСТІ У 2019 РОЦІ СПОЖИВАЄ МЕНШЕ РАЦІОНАЛЬНИХ НОРМ:

- молоко та молокопродукти в 2,2 рази
- плоди, ягоди і виноград в 2,0 рази
- м'ясо та м'ясопродукти на 37,9%
- рибу і рибопродукти на 35,5%
- картоплю на 25,6%
- цукор на 25,0%
- олію на 15,4%
- яйця на 12,1%
- овочі та продовольчі баштанні культури на 10,9%
- хліб і хлібні продукти на 4,9%

НАСЕЛЕННЯ ОБЛАСТІ У 2019 РОЦІ НЕ СПОЖИВАЄ БІЛЬШЕ РАЦІОНАЛЬНИХ НОРМ

2018	2019
89,3%	93,6%
41,9%	48,7%
40,6%	40,7%
26,9%	24,6%

